

“МАСНАВИЙ” БОҒЧАСИДАН

БИР КЎЗА СУВ

Усмон Нурий Тўпбош

Нашрга тайёрловчи
Нодирхон Ҳасан

Таржимон
Муҳаммад Қобил

Муҳаррирлар
Сайфиддин Сайфуллох, Эргаш Очил

Қайта таҳрир
Файзуллох Китобдор

Таржима “Mesnevî Bahçesinden Bir Teşti Su” Osman Nuri Topbaş - İstanbul – 2006 нусхасидан қилинди.

“МАСНАВИЙ” БОҒЧАСИДАН БИР КЎЗА СУВ.
(«Кувшин Воды из сада “МАСНАВИЙ»» на узбекском языке). Перевод с турецкого. М.: ООО «Издательская группа «САД», 2016 г. – 208 стр., 2-е издание, тираж: 1000 экз.

ISBN 978-5-91811-006-5

Ушбу китобда Ислом олами буюк намояндаси Мавлоно Жалолиддин Румий ҳазратларининг “Маснавий”ларидан олинган маънавий ўғитлар ўзига хос тарзда ёритилган. Ўқувчини бу буюк асарнинг маънолар оламига олиб киришда муаллиф жуда таъсирчан услуб қўллаган.

Китоб кенг ўқувчилар оммасига мўлжалланган.

Китоб саҳифаларида ояти карима ва ҳадислар матни битилгани учун муносиб ҳурмат кўрсатишингизни сўраймиз.

ISBN 978-5-91811-006-5

© ООО «Издательская группа «САД» 2010

Ҳар ҳукуки қонун ила ҳимоялангандир (Все права защищены).

ООО «Издательская группа «САД»

г. Москва, м. Петровско-Разумовская, ул. Ангарская, 21
тел. 8 (499) 9066717, 8 (495) 7074666, 8 (905) 7347083
www.sadpress.com / izdatelstvo-sad@yandex.ru

Усмон Нурий Тўпбош

“МАСНАВИЙ” БОҒЧАСИДАН
БИР КЎЗА СУВ

Тузатилган қайта нашр

Москва - 2010

SAD GRAPHICS

Вёрстка и обложка: Ахмет Таха Бильгин

БИР КЎЗА СУВ

Гўзаллар соф ва тиниқ кўзгулари бўлишини истаганлари каби, жўмардлик ҳам камбагал ва ожиз кимсаларни истаydi.

Гўзалларнинг юзи ойнада чиройли кўринади, инъом ва эҳсоннинг гўзаллиги камбагал ва гариблар биландир.

Мавлоно Жалолиддин Румий

Камбагал бир бадавий хотини билан чўл ўртасида чодирда яшар эди. Бир кеча хотини:

– Бутун йўқчилик, қийинчиликни биз чекапмиз. Ҳамманинг умри фаровон ўтяпти, битта биз камбагалмиз. Нонимиз йўқ, қатиғимиз оз. Кўзамиз йўқ, сувимиз кўз ёши... Кундузи кўйлагимиз қуёш, кечаси тўшагимиз ой. Очликдан ойни нон хаёл қилиб кўк юзига чанг соламыз. Бу кетишда ҳолимиз нима бўлади? – деб ҳасрат қилди.

Бадавий бунга жавобан бундай деди:

– Эй хотин, қачонгача дунё моли учун ҳасрат чекасан? Бу дунёда қанча умримиз қолди? Эсли киши озига-кўпига қарамайди. Ёшлигингда қаноатли эдинг, қариган сари ҳирсинг ортмоқда. Олтин истайсан, ҳолбуки, авваллари ўзинг олтин каби эдинг. Сенга нима бўлди?

Хотин бу сўзларга қулоқ тутмай, жаврашда давом этди:

– Эй номус нималигини билмайдиган одам!.. Сенинг беҳуда сўзларингдан тоқатим тоқ бўлди. Аҳволимизни

кўриб уялмайсанми? Менга қаноатли бўл дейсан. Қачонгача сабр қилай? Сабр қачон жонингга ора кирган эди? Ундан кўра, бойиш йўлини изласанг-чи?

Бадавий:

– Сен хотинмисан ёки баломисан? Йўқсиллигим билан мен фахрланаман. Бошимни оғритма! Мол, мулк ва пул бошдаги кулоҳ каби бир нарса. Кулоҳ эса калларга керак. Бойлар кулоғигача гуноҳга ботган кишилардир, бойликлари уларнинг гуноҳларини яшириб туради, холос. Камбағаллик сенинг тушунчангдаги нарса эмас, уни хор-зорлик деб билма! Оллоҳ кўрсатмасин, мен дунёга очмасман! Кўнглимда қаноатдан бино бўлган бир олам бор. Эй хотин, жанжални кўй, хафаликни йиғиштир. Йиғиштирмасанг, ҳеч йўқ мени тинч кўй. Мен яхшилик билан ҳам, ёмонлик билан ҳам жанжал қила олмайман. Жанжалга тоқатим йўқ. Жанжал у ёқда турсин, хотиржам пайтларда ҳам жанжални ўйласам кўнглим ҳузурсизланади... Жим бўлсанг, бўлдинг, жим бўлмасанг, уйимни-жойимни ташлайман-да, бошим оққан томонга кетвораман!

Хотин эрининг сўзидан қайтмаслигини кўриб, кўзига ёш олди, гўё пушаймон бўлди. Бадавий ҳам хотинининг кўзёшларига дош беролмади, айтган сўзларидан афсус чекди.

Эрининг пушаймонлигини сезган хотин унга шундай маслаҳат берди:

– Кўзада ёмғир суви бор. Бор бойлигимиз ўзи шу. Бу кўзани олиб, подшоҳлар подшоҳи ҳузурига кир, унга олиб борган совғангни тақдим эт ва: “Бизнинг бундан бошқа мол-мулкимиз йўқ, зотан чўлда бундан яхши совға топа олмайсиз. Подшоҳимизнинг хазиначилари тўла бўлса ҳам, унда

бундай сув топилмаса керак. Зотан, бундай сувни топиш унчалик осон эмас!” де.

Бечора аёл Бағдод ўртасидан Дажла дарёси оқиб ўтишини қаердан ҳам билсин? Шунинг учун ўзи тўплаган сувни мақтагандан-мақтади. Эри ҳам уни кўллаб-қувватлади:

– Ким ҳам бундай совға топа оларди? Ҳақиқатан ҳам, бу кўзадаги ноёб ёмғир суви фақат подшоҳларгагина муносиб!

Бадавий кўзанинг оғзини маҳкам беркитиб, бир матога ўради-да, елкасига ортмоқлаб Бағдод томон жўнади. Кўза синиб-нетиб қолмасин, суви тўкилмасин деб уни кўз қорачиғидек асрар эди. Кунлар, ҳафталар ўтиб, ниҳоят Бағдодга етиб келди. Излаб-излаб халифа саройини топди. Сарой эшигига яқинлашди.

Қоровуллар ундан келиш сабабини сўрадилар. Бадавий:

– Эй мухтарам зотлар! Мен бир ғариб бадавийман. Подшоҳнинг лутфидан умидвор бўлиб саҳродан келдим. Бу совғамни подшоҳ ҳазратларига элтинг, подшоҳдан умидвор бўлган кишининг эҳтиёжларига шу йўсинда жавоб беринг. Бу жуда тотли, ширин сув, уни чўлда ёмғир сувларидан тўпладим. Кўзам ҳам янги, чиройли, – деди.

Халифанинг мулозимлари аввалига бу содда ва оқкўнги бадавийнинг устидан роса кулдилар, сўнгра унинг яхши ниятлар билан олиб келган тухфасини қабул қилиб олдилар. Сарой орқасида пишқириб оқаётган Дажла дарёсидан хабарсиз бадавий эса подшоҳдан марҳамат кутиб турарди.

Бадавийнинг сув тўла кўзасини халифа ҳузурига олиб киришган эди, у жуда хурсанд бўлиб, меҳмонни қабулига чорлади. Ундан ҳол-аҳвол сўраб, янги тўнлар кийдирди ва мулозимларига:

– Кўзани олтинга тўлдириб, эгасига қайтаринглар. Уйига эса дарё йўли билан кемада олиб бориб қўйинглар. Бу ерга у сахро орқали келганга ўхшайди. Дажла дарёсининг йўли эса юртига анча яқин, шу йўлдан қайтсин, – деб амр берди.

Бадавий кемага чиқиб дарёни кўрганда ҳайратдан саросимага тушиб қолди. Уни ажаблантиргани – дарёда шу қадар сув бўлатуриб халифа у келтирган сувни олгани эди. Бу ҳолдан Оллоҳга шукр қилар эди.

“Маснавий”:

“Эй ўғил! Бутун дунёни оғзига қадар илм ва гўзаллик билан лик тўла кўза деб бил. Фақат, бу кўзада тўлиб-тошган илм ва гўзаллик Оллоҳнинг ҳикмати бўлган Дажладан бир қатрадир. У яширин бир хазина эди. Ғоят тўла бўлганидан ёрилди – ўзини ошкор этди. Тупрокни кўклардан ҳам порлоқ бир ҳолга келтирди. Яширин бир хазина экан, қайнади – тупрокни атлас кийган бир султон ҳолига сўқди. Бу бадавий Оллоҳнинг Дажласидан бир қатрани кўрганида эди, ҳақиқатда денгиз бўлган у қатра қаршисида кўзасини отиб юборар эди”.

Ҳикояда “Халифа эшиги” бўлиб келган жой аслида Илоҳий Даргоҳ мисолидир.

Мўмин қанча илм-ирфон¹, мол-мулк ва ибодат соҳиби бўлса ҳам, бу бойликларига ишониб ўзидан кетмаслиги, уларнинг борлигидан алданмаслиги керак. Бу бойликларини Оллоҳнинг бир лутфи ўрнида кўриб, ўз амаллари эса Дажлага нисбатан бир пиёла сув эканини асло унутмаслиги лозим.

1. Ирфон – Оллоҳни танитадиган илм.

Саҳройи бадавийнинг чўлда минг машаққат билан йикқан бир кўза суви унинг учун ҳаёт суви эди. Ҳолбуки, бу “ҳаёт суви” Дажлага тўкилгач бир зумда йўқ бўлиб кетди.

Одам боласи ўзига берилган имкон даражасида ҳақиқатини идрок этишга уринган нарсалари, илоҳий интизом ва санъат англай олиши унинг аслий ҳақиқати олинди. Дажланинг бир томчисига ҳам тенг эмас. Чумоли ўз инчасини, балиқ аквариумни дунё деб ўйлаши кабидир.

Инсон ҳам ғафлатда бўлганидан ўзининг зарра эканини унутади, уни улкан қилиб кўрсатадиган ойнанинг ёлғонига ишонади. Мисолимиздаги чумоли билан балиқнинг ҳолига тушади.

Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Оллоҳ, сени танзиҳ ва тақдис этаман². Биз сени сенга лойиқ бир билиш билан таний олмадик”, деган эдилар.

Умнатнинг етук уламолари ҳам ожиз эканларини эътироф этишдан қоча олишмаган.

Халифа Ҳорун ар-Рашид бир куни Имом Абу Юсуфдан бир масала ечимини сўради. Имом Абу Юсуф:

– Билмайман, – деб жавоб берди.

Халифа ёрдамчиси Абу Юсуфга:

– Шунча маош ва имкон яратиб берилганига қарамай, нега билмайман дейсиз, – деб писанда қилди.

Жавобига Имом Абу Юсуф:

– Менинг маошим билганларимга кўради. Билмаганларимга кўра берилса, хазина етмас эди, – деди.

2. Танзиҳ – керагича пишириш, пиширилма. Бу ерда керагича мука - мал деб билиш; тақдис – муқаддас деб билиш; улуғлаш, буюк ҳурмат кўрсатиш.

Аллома Имом Ғаззолий ҳам: “Билганларим ўрнига билмаганларимнинг устига чиқсам, бошим осмонга тегар эди”, деб ожизлигини эътироф этиб, тавозеъ кўрсатган эди.

Бу буюк инсонлар билганларидан билмаганлари кўплигини эътироф қилишдан уялмаганлар.

Чиндан ҳам Одам боласи ўзи билган илми ва қилаётган амалини қатта деб ўйлаши Дажлага нисбатан бир кўза сув эмасми?

Оллоҳ асрасин, қуюқ булутлар қуёш нурига тўсик бўлгани каби, инсон қалбига шайтон ўранишиб олса, Раҳмон ҳидояти бундай қалбларни ёритармиди? Одам Дажла борлигини билмагани учун ҳам бир кўза сувни уммон деб ўйлайди ва шундай янглиш тасаввурлар ичида ҳалок бўлади.

Жунайд Бағдодий ҳазратлари муз сотувчисига дуч келиб қолади. Сотувчи: “Сармоясини эриб бораётган инсонга ёрдам қилинг”, деб нидо қилмоқда эди. Жунайд ҳазратлари бу сўзни эшитиб, ҳушдан кетиб қоладилар.

Дунё сармоясини охираётган сармоясига олиб боровчи восита сифатида фойдаланмас эканми, бу дунёдаги амалларимиз шайтонларга еттиб бўлишда давом этаверади. Натижа эса ғам-алам ва алданишдан иборатдир. Аҳмоқона исрофгарчилик ва марҳаматдан бебаҳралик бу дунёнинг бош бало-си, охираётган эса азоб сармоясидир. Ўтган кунларимиз дафтари ёпилган, уларни энди ўзгартириб бўлмайди. Келажак кунларимиз борлиги эса шубҳалидир. Дам бу дамдир. Шу дамимизнинг кўнгил ва пешона терларини ҳаёт тупроғига эка олсак, иншаоллоҳ, охираётган ёруғ бўлади. Шайх Саъдий таъбири билан айтганда: “Ер юзи Оллоҳнинг умумий дастурхонидир”.

Дунёда “Раҳмон” сифатининг жилваси ўларок, бутун яратиклар мўл-мўл ризклантирилади. Ичирилади, кийдирилади. Дўст-душман, итоаткор-исёнкор ажратилмайди. Парвардигор марҳамати барча махлуқотни қамраб олган. Тиканли бир қирпи боласини бағрига босиши, ҳатто кофир бўлса ҳам мазлум дуосининг қабул қилиниши бу Марҳаматнинг яққол далиллариدير. Оламдаги илоҳий санъат, ҳикмат ва ибрат манзаралари нафсоний ва олчоқ (тубан) ҳис ва амаллар билан асл табиати бузилмаган инсонни улвият, халват, софват, рикқат ва хашят³ каби туйғуларга ғарқ қилади.

Хос дастурхон эса “Раҳим” сифатининг жилваси ўларок охиратга хосдир. Ундан фақат мўмин-мусулмонлар баҳраманд бўладилар.

Бу хос дастурхонда инсон қозонадиган насибаларнинг энг буюғи – жаннат ва Рўяти Жамолуллоҳдир. Яъни, Оллоҳ таолонинг жамолини ўн тўрт кечалик ойни кўргандек яққол кўриш бахтидир. Инсонда барча илоҳий исмлар мукамал тарзда тажалли этгани учун уни буюк оламнинг кичиклашган кўриниши деса бўлади. Инсоннинг тупроқдан яратилган борлиғи асл борлиғининг таш юзи, ўткинчи биносидир. Асл борлиғи – асрор, нур ва илоҳий ҳақиқатнинг яширин хазинасидир. Инсоннинг мукаррамлик сифати будир. Яратилишидан кўзда тутилган маърифат денгизидан ўз насибасини олиши ҳам шу омилга боғлиқ.

Парвона шамга бўлган чексиз муҳабати туфайли ўзини унинг ёниқ шуъласига уриб ҳалок қилгани каби Мансур Ҳаллож ҳам илоҳий денгиз мавжларида ўзини ғарқ қилишга азм этди. Илоҳий тажаллиси туфайли ўртаниб ёнди. Руҳи

3. Улвият – юксаклик, буюклик; халват – ёлғизлик, ёлғиз қолиш; со - ват – холислик, тозалик, софлик; рикқат – нозиклик, марҳамат, ачи- ниш; хашят – кўрқиш.

юксалиб, файз билан тўлган сари нафси заифлашиб бора-верди. Ундан кутулишга ҳаракат қилди. Кучли тажаллиларга чидай олмади. Мастлик ҳолатига ғарқ бўлди. “Дўстлар, мени ўлдиринг! Зеро, менинг абадий ҳаётим ўлимимдадир”, деди. Уни тошбўрон қилаётганларида таъсир қилган нарса дўстининг унга бир чиннигул отиши бўлди. Бу дунёдаги шугина марҳамат ва табассум ҳам унга оғир келди.

Бу ҳол, бошқача айтганда, ўткинчи борликнинг илоҳий борликқа ром бўлиб, банданинг мангуликка эришишидир.

Денгизга тушган бир томчининг борлиғи сувда йўқ бўлиб кетгани каби, денгизга ғарқ бўлган инсон ҳам сувдан бошқа нарсани кўрмайди. Бундай мақомга юксалганлар ҳамма нарсани ва ҳатто ўзларини ҳам Ҳақдан иборат деб биладилар. Лекин бу ҳол оний бир ҳолдир. Бу ҳол йўқолгач, яна “Ҳақ Ҳақдир, нарса нарсадир”. Ҳадиси шарифда бу ҳолнинг бир мисоли бундай ифодаланган: “Ер юзида тирик ўликни кўришни истаганлар Абу Бакрга қарасинлар”.

Марҳамат ва адолати билан ўзига ҳайкал қўйган ҳазрати Умар (розияллоху анху) Шомга кирар экан, навбат етгани учун кулини туяга миндирди. Ўзи эса шаҳарга пиёда кирди. Маҳаллий халқ кулни халифа деб ўйлади.

Ҳазрати Умарнинг вафотидан кейин дўстлари уни туш кўриб: “Раббимиз сизга қандай муомала қилди?” деб сўрашганида: “Алҳамдулиллох, Раҳмон ва Раҳим бўлган Раббим бордир”, деган жавобни олишди.

Ҳазрати Мавлоно: “Модам фақир сахийликнинг кўзгуси экан, хабаринг бўлсин: кўзгуга куҳ-куҳлаш зарарлидир”, деган эдилар.

Яъни, фақирни ва ғарибни куруқ қайтариш учун оғиздан чиқажак ҳар сас ва ҳар нафас унинг қўнглини инжитади. Кўзгуга куҳланганида унинг юзи буғ туфайли хира тортиб

қолганидек, қалб ҳам бугланади. Порлоқлиги ва софлиги кетади. Жўмардликнинг карами кўринмай қолади. Амалларимиз, эҳсонларимиз доимо кўз ўнгимизда буюк бўлиб кўрина бошлайди. Бизни чалғитиб, адаштиради. Бизга ёлғон роҳат бағишлайди. Дажладан ва унинг соҳибидан хабарсиз бўлганимиз учун бир кўза сув кўзимизга дарё бўлиб кўринади.

Дунёвий истақларимиз битмас-тугамас. Қўлимиздаги барча нарсани табиий ҳаққимиз деб ўйлаймиз. Бордию биздан фидокорлик талаб қилингандай бўлса, худди ўзимизнинг мулкимиздан талаб этилаётгандай дарров тавримиз ўзгаради. Омонат ва саховатнинг топ-тоза, порлоқ ва зариф ойнаси қирланади. Ҳолбуки, Оллоҳ таоло:

“Етимга қаттиқ бўлма, тиланчини бўш қайтарма”⁴, деб марҳамат қилган.

Мавлоно ҳазратлари бир байтларида:

“Гўзаллар соф ва тиниқ кўзгулари бўлишини истаганлари каби, жўмардлик ҳам камбағал ва ожиз кимсаларни истайди. Гўзалларнинг юзи ойнада чиройли кўринади, инъом ва эҳсоннинг гўзаллиги камбағал ва гариблар биландир”, деганлар.

Гўзаллар ўз хусни ва тақинчоғини томоша қилиш учун кўзгуга асир бўлади. Ҳатто ойна хира бўлса ҳам ўзини бир кўриб қўйиш учун унга қараб ўтади. Маънавий ва аслий гўзаллик бўлган жўмардлик ҳам ўзини бечора ва фақирларнинг кўнгил кўзгусида томоша қилади.

Яна Мавлоно бундай дейдилар:

4. Зуха, 9-10.

“Бинобарин, фақирлар марҳамати илоҳийнинг, карами Раббонийнинг кўзгусидирлар. Ҳақ билан бирга бўлганлар ва Ҳаққа фоний бўлганлар доимо жўмардлик ҳолатидадир”.

“Тафсири ҳазин”да Ҳазрати Жобирдан бундай ривоят келтирилган:

“Кичкина бола Расулуллоҳнинг (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ёнларига келди. Онаси кўйлак опке деб юборганини айтди. Ўша дамда Расулуллоҳнинг (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) устларидаги кўйлақдан бошқа кўйлақлари йўқ эди. Болага бошқа пайтда келишни айтдилар. Бола кетди. Сўнг яна қайтиб келди. Ва онаси Расулуллоҳнинг (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) устларидаги кўйлақни сўраганини айтди. Ҳазрати Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) хужраи саодатга кириб ечиндилар-да, кўйлақларини болага бердилар. Шу вақтда Билол (розияллоҳу анҳу) азон айта бошлади. Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) бошқа кийимлари бўлмагани учун жамоатга чиқа олмадилар. Айрим саҳобалар бу ҳолнинг сабабини билиш учун хужраи саодатга киришди ва Пайғамбарни (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) кўйлақсиз ҳолда кўришди...”

Бойлик омонатдир. Унинг саодати ва лаззатига камбағалларнинг изтиробини ҳис этиш, уларга шафқат ва марҳамат эшикларини очиш билан эришилади.

Ҳазрати Мавлоно дейдилар:

Шафқату марҳаматда қуёш каби бўл!

Бошқаларнинг айбини яширишда кеча каби бўл!

Саховат ва жўмардликда оқар сув каби бўл!

Шиддат ва ғазабда ўлик каби бўл!

Тавозеъ ва хоксорликда тупроқ каби бўл!

Қандай бўлсанг шундай кўрин,

Қандай кўринсанг шундай бўл!

КЎНГИЛ ОЙНАСИДАН

*Кўнгилларини жиололаганлар ранг ва ҳидларга муҳтож
бўлмайдилар.*

Ҳар олган нафасларида бир гўзаллик кўрарлар...

*Улар илм қобилигидаги нақшларни тарк этган,
айнал яқин⁵ байрогини маҳкам тутганлардир.*

Мавлоно Жалолиддин Румий

Бир куни Султон саройида чинлик мусаввирлар: “Биз турк мусаввирларидан устун ва маҳоратлироқмиз”, деб даъво қилишди. Бунга қарши турк мусаввирлари: “Йўқ, бизнинг маҳоратимиз уларникидан устунроқ”, деб жавоб қилишди. Тортишувдан хабар топган Султон мусаввирларни имтиҳон қилмоқчи бўлди.

Ҳар икки мамлакат мусаввирлари ҳозир бўлишди ва бир-бирига қараган икки бўлмага ўтишди. Чинликлар ўзларига ажратилган бўлма деворларини турли-туман ранглар билан безадилар. Турк рассомлари эса бўлма деворларини фақат сайқаллаб, кўзгу каби ялтиратиб қўйдилар. Натижада Чин мусаввирлари чизган суратлар турк мусаввирлари ялтиратган деворда янада порлоқ акс эта бошлади.

Султон олдин Чин рассомларининг бўлмасига кириб, улар чизган суратларни мақтади. Кейин турк рассомлари бўлмасига кириб, аини суратларни янада гўзал, янада

5. Айнал яқин – кўзи билан кўрган каби; қатъий.

порлоқ ҳолда кўрди ва турк мусаввирлариларини ғолиб деб эълон қилди. Шу тарика турк мусаввирлари ҳеч бир сурат чизмасдан Чин мусаввирлари чизган суратларни ўзларининг деворларида жилолантирганлари учун моҳир мусаввирлар деб тан олинди.

Маснавий:

“Сўфийлар турк мусаввирлари кабидирлар. Уларнинг ўқийдиган китоблари, дарслари йўқ. Яъни, зоҳирий илмлар қамрови ичида ўралашиб қолмайдилар, ундан ошадилар.

Аммо кўнгилларига мукамал сайқал берадилар, истакдан, ҳирсдан, хасисликдан, кинлардан тозалайдилар.

У ойнанинг порлоқлиги, софлиги кўнгилдир. Кўнгил ойнасида сонсиз, чексиз суратлар акс эта олади.

Кўнгилларини жилолаганлар ранг ва ҳидларга муҳтож бўлмайдилар. Ҳар олган нафасларида бир гўзаллик кўрарлар...

Улар илм қобигидаги нақшларни тарк этган, айн-ул яқин байрогини маҳкам тутганлардир”.

Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) бундай деган эдилар:

“Ўзимдан кейин қоладиган умматларим учун уч нарсадан кўрқаман:

1. Нафсу ҳавога берилиб, йўлдан озишидан.
2. Нафсоний ва шахвоний ҳиссиётга берилиб кетишидан.
3. Илмга эга бўлганидан сўнг ғафлатга тушиб қолишидан”.

Илм китобийдир. Ирфон эса унинг комил ва шахслашган шакли. Шу боис ҳам илмни ирфон ҳолига келтирмаганлар саёз ва қуруқ қолиш эҳтимоли ичидадирлар.

Кўнги́л кўзи билан томоша қилинса, коинот нозик ғоялар, нозанин ҳикматлар жунбуши экани аниқ. Олам эса ибратлар кўргазмаси экани маълум бўлади. Ҳар ҳоли ила бу дунё имтиҳон ҳавосига тўла бир имон дарсхонасидир.

Илоҳий тарбия ва илоҳий идора ҳоким бўлган бу оламда уни инкор қилганлар саодатдан маҳрум бўлган ҳаёт етимларидир. Бундай кишилар шахватнинг гирдобиди чўкиб ҳалок бўладилар.

Охиратнинг зарурий зухур ва ҳақиқатини билдириш учун Оллоҳ таоло шундай марҳамат қилади:

“Йўқ... Албатта, биладилар сўнгра муҳаққак ўрганадилар”⁶.

Пайғамбарлар юбориш, уларнинг тили, илми, иршод ва ахлоқи билан дунёни тарбия қилиш илоҳий лутф ва икромнинг кўринишларидир.

Инсон ўзига ва ўзини ўраб турган муҳитга очик кўз ва идрок билан қараса: “Очик ва зоҳир бўлган қувват ва салтанат қаршисида ғофил яшаш қулгили ва беҳуда” эканини дарҳол билади.

Оқибатни тушунган идрокли ҳар киши чексиз истакларни, завқ ва сафоларни, ўткинчи фоний савдоларни чегаралаб, қалбдаги бор муҳаббатни илоҳий мақсад сари йўналтириш яратилиш ғоясининг зарурати эканини яхши билади.

Жоме ва тақяларнинг лавҳаларидаги “Хуш кўр, ё ҳу”, “Бу ҳам ўтар, ё ҳу”, “Одоб, ё ҳу” ва ниҳоят “Ҳеч” сўзлари

6. Наба’а, 4-5.

мудҳиш ҳақиқатдан садолар ва огоҳлантириш таълимотидир.

Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам):

“Агар Оллоҳдан ҳақиқатан ҳам кўрқсангиз, ҳақиқий билим билан ашёларни таний бошлайсиз”;

“Агар Оллоҳни ҳақиқати билан танисангиз, дуларингиз билан тоғлар ўрnidан кўзголади”, деган эдилар.

Имом Ғазолий илмнинг зирвасига эришган кунлари ҳақида бундай дейди:

“Ақлий ва шаръий илмларни тўла эгаллаган эдим. Жуда кўп шогирдларим бор эди. Қарасам, турли эҳтиромларга ўралиб қолибман. Шунда илм орттиришдан мақсадимни тушунгандай бўлдим. Амалим Оллоҳ ризоси учун эмас, обрў-мартаба савдоси ва шон-шухрат орзуси йўлида экан. Билдимки, ҳалок бўлишим муқаррар. Жарнинг ёқасига келиб қолибман. Ўз-ўзимга: “Қани тезроқ ҳаракат қил, умринг оз қолди. Ўрганган илмларинг ҳақиқатга айланмас экан, бу бир алданишдир. Энди вақтингни бўш ўтказишда давом этаверсанг, оқибатинг нима бўлади?” дедим.

Шу пайт ўзимда бир ўзгариш сездим. Дунё ва дунё савдоларидан қочиш билан дунё орзулари ва охираат орзуси ўртасидаги ҳайрат водийсида олти ой жонсарақ ҳолда қайғу ва кўзёшлар ичида қолдим. Юрагим изтироб чекарди. Нақадар ожиз эканимни тушуниб етдим. Ихтиёримнинг қўлдан кетаётганига томошабин бўлиб турар эдим. Давосиз дардга, чорасиз хасталикка дучор бўлган киши каби Оллоҳга ёниб ёлвордим, тазарру айтдим. Ниҳоят Намл сурасининг 62-оятисида: *“Ёки музтар-ночор одам дуо-илтижо қилган вақтида (дуосини) ижобат қиладиган ва (унинг) мушқулини осон қиладиган...”* дейилгани каби, Оллоҳ таоло дуоларимни қабул айлаб, қалбимни уйғотди. Ичимдаги

молу мартаба орзуси йўқ бўлди. Ҳаммасидан юз ўгирдим. Зикр, узлат, хилват, нафсни тийиш, риёзат ва ахлоқимни мукаммаллаштириш билан машғул бўлдим. Илми яқин билан билдимки, Оллоҳга етишганлар ва ҳидоят йўлидан юрганлар тасаввуф аҳли бўлган буюклар экан. Энг гўзал сийрат ва ахлоқ уларда экан. Зеро, уларнинг зоҳирий ва ботиний ҳоллари пайғамбарлик нуридан олинган. Ер юзида эса пайғамбарлик нуридан ҳам порлоқроқ нур йўқ”.

Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Ичига нур кирган қалб очилади ва кенгаяди”, деган эдилар. “Бунинг аломати нима?” деб сўралганида: “Ўткинчи дунёдан узоклашиш, абадий бўлган оҳират манзилига кўнгили кўйиш ва ўлим келмасидан олдин ўлимга ҳозир бўлиш”, дедилар.

Саҳобалардан Ҳориса (розиаллоҳу анҳу):

“Дунёнинг нафсоний орзуларидан этак силккач, кундузларимни сувсиз, кечаларимни уйқусиз ўткази бошладим. Раббимнинг Аршини очик кўз билан кўрадиган бўлдим. Бир-бирларини зиёрат қиладиган жаннат аҳли билан доимо душманлик мақомида бўлган жаҳаннам аҳлини кўраётгандек эдим”, деган эди.

Саҳл ибн Абдуллоҳдан: “Сўфий кимдир?” деб сўрашганида: “Қалби Оллоҳ таоло билан тўлган, қадарни сафо ҳолига келтирган, олтин билан тупроқни тенг кўрган зотдир”, деб жавоб берган.

Имом Ғазолий ҳазратларининг баъзи насиҳатлари:

“Оллоҳ берган неъматларини, унинг йўлида сарфлаш шукр, у севмаган ерга сарфлаш эса куфрони неъматдир”;

“Бало фақат гуноҳ ва куфрдан келади. Мусибатлар асл бало эмас. Уларнинг ичида сен билмайдиган яхшиликлар бордир”;

“Бир сўз айтмоқчи бўлсанг, маъносини ўйлаб кўр... Сўзламайдиган тақдирда зиммангда масъулият қоладиган бўлса сўзла... Акс ҳолда, овоз чиқарма”;

“Ақлли киши ўз нафсига шундай демоғи лозим: «Менинг сармоям умримдир. Чиққан ҳар бир нафасим қайтиб келмайди. Нафаслар санокли – мутгасил камайиб бормоқда. Шундай экан, умрни истиқоматда⁷ ўтказмасликдан ҳам катта зарар борми?»”

“Худди эртага ўладиган каби тана аъзоларини ҳаромдан сақла”;

“Эртага тавба қиламан, солиҳ амаллар қилишга бошлайман десанг, ўлим бир оз аввал келишини унутма, афсусланиб қолма. Эртага тавба қилишни бугун тавба қилишдан осонроқ деб ўйлаётган бўлсанг, хато қиласан”;

“Бирор кишининг тижорати охират тижоратидан тўсса, у бадбахт, зарар кўрган кишидир. Бу бир тандир учун бир кўза олтин берган кабидир”.

Имом Ғаззолий инсон ўз нафсини ёлғиз бошига таний олмаслигини қуйидагидай тарзда изоҳлайди:

“Халқ ва хулқ сўзлари бир илдиздан келади. Асос эътибори билан бири зоҳирий, иккинчиси ботиний – инсоннинг ички дунёсига оид. Халқ ташқи туйғулар билан идрок қилинадиган, сурат, ҳайъат ва шакл маъноларини билдиради. Хулқ эса инсоннинг ташқи кўринишида намоён бўлмайдиган нарсадир. Унинг ҳақиқати инсоннинг ахлоқи, табиати ва амаллари билан майдонга чиқади. Инсон ташқи кўринишдан қанчалик ўзининг аслида кимлигини яширмасин, бир кун ички кўриниши албатта намоён бўлади...”

7. Истиқомат – шариатга амал қилган ҳолда яшаш.

“Ташқи кўринишимиздан завқ олиш учун кўзгуга муҳтож бўлганимиз каби, ички оламимизни, феъл ва атворимизни ўрганиш ва лозим кўрилган шаклда тарбиялаш учун ҳам бир валий зотнинг файз ва талқинларига, яъни бизни тарбия қиладиган, ўзимизга ўзимизни таништирадиган КЎНГИЛ КЎЗГУСИга муҳтожмиз”.

Бу ҳақда Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Мўмин мўминнинг кўзгусидир”, деган эдилар.

Оллоҳ таоло:

“Дарҳақиқат, (куфру исёндан) пок бўлган ва Парвардигорининг номини ёд этиб намоз ўқиган (ҳар бир) киши нажот топгандир...” (Аъло сураси 14-оят);

“Дарҳақиқат, уни (яъни ўз нафси жонини имон ва тақво билан) поклаган киши нажот топди” (Ваш-шамс сураси 9-оят), деб марҳамат қилади.

Мавлоно Жалолиддин Румий Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ворисларининг тарбиясига кириш, нафс тўсиғини ошиш, ҳақиқат ва маърифатга эришишнинг йўллари ҳақида бундай дейди:

“Бир пичокнинг сопини бошқа бир пичоксиз тўғрилаб бўлмайди. Сен ҳам бориб жароҳатингни бир кўнгил жарроҳига кўрсат. Бу жароҳатларни ёлғиз ўзинг даволашинг имкондан четдаги нарса”;

“Дунёвий туйғу ва тушунчаларнинг моҳиятини табибдан, кишини чексизликка юксалтирадиган илоҳий ҳисларнинг моҳиятини эса муршиддан ўрган”;

“Икки бармоғингнинг учини икки кўзингга қўй: бу дунёдан бирор нарса кўраяпсанми? Агар кўрмаётган бўлсанг, бу олам йўқ деган маънони билдирмайди.

Кўрмаслик гуноҳ, унинг камчилиги эса нафснинг икки бармоғидан келмоқда”;

“Сен аввало бармоқларингни кўзларингдан узоқлаштир. Ундан кейин истаган томонга қара. Инсон кўздан иборат. Қолгани жасоратдир. Фақат дўстни (яхшилиқни) кўрганга кўз дейдилар”;

“Қуръони карим оятларини, Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ҳадисларини ўқишдан олдин ўзингни тузат. Гул боғчаларидаги гўзал ҳидлардан баҳраманд бўла олмасанг, сабабини боғдан эмас, кўнглинг ва бурнингдан ахтар...”

Мавлоно фонийликка қовушиш сирининг мутлақ таслимида эканини мана бундай ифодалайди:

“Денгиз суви ўзига тамоман таслим бўлган ўликни боши устида ташийди. Тирик ва салгина ҳаракат ичида бўлган киши денгиздан қандай қутулсин? Худди шундай «Ўлмасдан бурун ўлинг» сирини билан башарий сифатлардан қутулиб «ўлик» ҳолига келсанг, сирли олам денгизи сени бошида ташийди”.

Инсоннинг яратилишидан мақсад бандалиқ ва Раббисини билишдир. Ашё ва ҳақиқат тубларига тушишнинг сирини маърифат денгизидан бир томчига етишиш билан бошланади.

Мавлоно ҳазратларининг тавсияларига кўнғил қўйишни, мисолларидан ўрнак олишни Оллоҳ таоло барчамизга насиб қилсин (Омин).

Мавлоно дейди:

“Умр эртанги кун орзуси билан яшаш, ғофиллик билан жанжал-сурон қилиш, жонингни аямай меҳнат қилиш билан тугаб боради”;

“Сен ақлингни бошингга йиғ, умрингни бугун сана. Бир қараб кўр: бугунни қайси савдолар билан ўтказдинг”;

“Хоҳ чўнтагингни пул билан тўлдириш қайғуси, хоҳ ейиш-ичиш ташвиши билан бу ожиз умр ўтиб кетмоқда, олаётган нафасинг сони камайиб бормоқда”;

“Ўлим бизни бирма-бир ўз оғушига олмақда. Унинг ҳайбатидан қанча ақлли кишиларнинг юзи сарғаймоқда”;

“Ўлим йўлда туриб бизни кутмоқда. Инсон эса сайр қилиш ва умрни беҳуда сарфлаш билан овора”;

“Ўлим қошу кўз орасида, уни эслашимиздан ҳам бизга яқинроқ. Фақат ғафлат ичидаги ақл қай томонга кетмоқда, билолмайман”.

Шайх Ғолиб қуйидаги байтида инсон илоҳий исмларнинг тажаллийси бўлмиш коинотнинг кичиги ва ўзи эканини, унда оламнинг сирли теракликларини бир оҳанрабо каби қалбида тўплай оладиган КЎНГИЛ ОЙНАСИ бўлиш қобилияти борлигини гўзал ифодалай олган:

Зотингга яхши қараки, зубдаи оламсан сен,

Мардуми дидаи аквон бўлган одамсан сен...⁸

8. Ўзингга кўнғил кўзи билан қара – оламнинг гултожи сенсан, коинотнинг кўз қорачиги бўлган инсон сенсан.

ЛАЙЛИНИ ИНЖИТМА

Эй гўзалим, борлигимда сендан бошқа бир борлиқ қолмади.

*Шунинг учун ҳам сирка асал денгизида йўқ бўлгани
каби, мен ҳам борлигингда шу тарзда йўқ бўламан...*

Мавлоно Жалолиддин Румий

Бир куни Мажнун хасталаниб ётиб қолди. Уни даволаш учун табиб чақирдилар. Табиб: “Томиридан қон олишимиз керак”, деб Мажнуннинг қўлини боғлай бошлади. У қон олиш учун игнага қўл узатган эди ҳам, Мажнун дод-фарёд солди:

– Эй табиб, мени тинч қўй! Хизмат ҳақингни ол ва бу ердан кет. Бу хасталикдан ўлсам ҳам майли, қон олишдан воз кеч!

Табиб Мажнунга:

– Сен чўлларда бўкирган арслонлардан қўрқмайсан-у, қўлингга нина санчилишидан қўрқасанми? – деди.

Мажнун унга бундай жавоб берди:

– Мен нинадан асло қўрқмайман. Лекин менинг бутун борлиғим Лайли билан тўлгандир. Менинг қўлимга нина санчганинда борлиғимдаги Лайлига озор берасан – мен мана шундан қўрқмоқдаман...

Маснавий:

“Борлиғимда бир исмдан бошқа нарса қолмади. Эй гўзалим, борлиғимда сендан бошқа бир борлиқ қолмади.

Шунинг учун ҳам сирка асал денгизида йўқ бўлгани каби, мен ҳам борлигингда шу тарзда йўқ бўламан”.

Ёлғизликни фақат ўзига муносиб кўрган жаноби Оллоҳ борлик нарсани жуфт-жуфт қилиб яратган. Дунёвий илмлар яқинда кашф қилган бу жуфтлик қондаси бизга ўн тўрт аср бурун илоҳий оятлар орқали маълум қилинган. Башарий идрок ва завқдан ташқарида бўлган Яратувчи зарраларни, доналарни, ўсимликларни, ҳайвонларни, инсонларни ва моддаларни, ҳатто атом ичидаги электрон ва протон каби сирли нарсаларни ўз қонунига кўра тартибга солган. Ёсин сурасида: *“Ер ундириб-ўстирадиган нарсалардан, (одамларнинг) ўзларидан ва яна улар билмайдиган нарсалардан жуфтларни яратган* (Оллоҳ ҳар қанда айбу нуқсондан) *пок зотдир”* (36-оят), дейилади.

Лекин энг зоҳир ва ботин нарсаларни қамраб олган жуфтлик қонуни инсонларда энг олий даражасида намоён бўлади.

Оллоҳ таоло оилада фикр эгалари учун бир қанча ҳикматлар борлигини шу тарзда марҳамат қилади:

“Унинг оятларидан (яна бири) – У зот сизлар ҳамдам бўлишларингиз учун ўзларингиздан жуфтлар яратиши ва ўрталарингизда оинолик ва меҳр-муҳаббат пайдо қилишидир. Албатта, бунда тафаккур қиладиган қавм учун оят-ибратлар бордир” (Рум сураси 21-оят).

Оила курадиган икки бегона кишининг биргина дастурхон воситасида ўзаро боғланиши, ораларида пайдо бўлган муҳаббат ва марҳамат муносабатлари, жиддий тушунилиши лозим бўлган илоҳий қудратнинг кўринишини ўз ичига олгандир. Бутун мавжудот илоҳий низомга кўра ваҳдатга, яъни бирликка интилади. Мавжудотнинг энг мукаммали эса инсон. Инсонларнинг ўзаро муҳаббати ҳам шунга

кўра баркамоллик касб этади. Эр-хотиннинг жисмоний ва рухий яқинлашиш орқали илоҳий лаззатларни ҳис қилиши охир-оқибатда уларни Оллоҳ таолога яқинлаштиради.

Лайли йиллар ўтиб Мажнуннинг ёнига келади. Мажнун унга эътибор бермайди. Лайли: “Менинг учун чўлларда саргардон бўлган сен эмасмидинг?” деганида, Мажнун: “Қалбимда вафосиз Лайлига ўрин қолмади”, деб жавоб беради.

Мажнун ҳаётининг ғояси бўлган Лайли илоҳий муҳаббат йўлида бир поғона эди, холос. Мажнун ҳақиқатни топишга уринган илоҳий муҳаббат боғида ўз ўрнини топганидан кейин нисбий гўзаллик соҳиби бўлган Лайли аҳамиятини йўқотган эди. Маснавий ҳикоялар қаҳрамони бўлмиш Лайли эса охир-оқибатда илоҳий муҳаббатга қайтган ва шахсиятини Ҳақда деб билган илоҳий севги тимсолидир. Бошқача айтганда, Лайли кўнгилларни мажнун қилган, жисмоний иродани йўққа чиқарган илоҳий бир ишкнинг уфқидир. Шу маънода лайлилар билан бошланган муҳаббат можаролари Мавлода эриб битадилар...

Лайли Қайс исми маъшуқини Мажнун (телба) номи билан тилларда дoston қилган бир гўзал, холос.

Лекин у гўзал Лайли эмас, коинот борлигининг сабабчиси ва Оллоҳ таоло “Ҳабибим” деб атаган муборак Зот (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) бўлсалар, у Зотга бўлган муҳаббат қай даражага эришишини тасаввур қила оласизми?!

Энди бир қанча мисол ва мисра билан бунни изоҳлашга уринайлик. Албатта, бу мисолларнинг энг бошланғичи яна-тагин Мавлонодандир.

Ҳазрати Мавлононинг муридаси гуржи хотуннинг кўмондон эри Қайсарига хизматга тайинланади. Гуржи хо-

тун Салжукли саройининг машхур рассом ва наққоши Ай-нуддавлани ҳазрати Мавлононинг расмини яширин чизиб келиш учун унинг ёнига юборади. Лекин рассом ғофилона хузурга чиқиб вазиятни Мавлонога англатади. Ҳазрати Мавлоно кулимсираб:

– Сенга айтилганни хоҳлаган тарзингда бажар, – дейди.

Рассом Мавлононинг расмини чиза бошлайди. Лекин ҳар чизганида қоғоздаги расм бошқа, қаршисида ўтирган одам бошқача бўлиб чиқаверади. Рассом қоғозини йигирма марта алмаштиради. Лекин барибир Мавлононинг расмини чизишга муваффақ бўла олмайди. Унинг санъати ҳазрат қаршисида муз каби эриб кетади. Шунда рассом ўзини \ мавлоно оёғига ташлаб:

– Бир диннинг валийси шундай бўлса, набийси қандай бўлган экан! – деб бу сўзлар орқали ўзининг ҳаяжон ва ҳайратини ифодалайди.

Имом Молик (раҳматуллоҳи алайҳ) дунёвий ишларда Расулуллоҳга (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) тақлид қилиш ишқида яшаб ўтди. Мадинаи Мунавварада бирон марта ҳам отга ёки туяга миниб юрмади. Равзада имомлик қилганида доимо паст овоз билан гапирар эди. У замоннинг халифаси Абу Жаъфар Мансур баланд овоз билан гапирганида: “Эй Халифа! Бу маконда баланд овоз билан гапирма. Оллоҳ ўз огоҳлантиришини сендан фазилатлироқ кишиларга юборди”, деди ва ушбу ояти каримани ўқиди:

“Эй мўминлар, (токи қилган яхши амалларингиз) ўзларингиз сезмаган ҳолларингизда беҳуда-бефойда бўлиб қолмаслиги учун сизлар овозларингизни пайгамбарнинг овозидан юқори кўтарманглар ва унга бир-бирларингизга очиқ (дағал сўз) қилгандек очиқ-дағал сўз қилманглар” (Хужурот сураси 2-оят).

Яна Имом Молик ҳазратлари ўзларига зулм қилган Мадина волийсининг ҳаққини ҳалол этиб: “Маҳшарда Расулуллоҳнинг (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) невараси бўлган бир зотга даъвогар бўлишдан уяламан”, деган эди.

Устоз Асъад Эрбилий ҳазратлари Расулуллоҳга (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) бўлган оташин муҳаббатини ушбу мисраларда нақадар гўзал ифодалаган:

“Мумкинми бунча оташ-ла шаҳидий ишқни ғусл қилмоқ,
Жасад оташ, кафан оташ, ҳам оби хушгубор оташ...”

(Бу қадар олов билан ишқ шаҳидини ювиб бўладими? Танам оташ ичида, кафаним оташ ичида, шаҳидни ювадиган тотли сув ҳам оташ ичида.)

Озар шоири Фузулий машхур “Сув” қасидасида:

“Сочма, эй кўз, ишқдан кўнглимдаги ўтларга сув

Ки, бу кўкка туташган ўтларга қилмас чора сув” – (Эй кўз, ёшларингни бекорга тўкма, барибир кўнглимдаги оловни сўндира олмайсан), деган эди.

Хукмдор Аҳмадхон биринчи Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ковушларининг андозасини ясашиб, ундан файз олишга уринган эди:

“Ёлғиз тожим каби бошимда кўтарсам доим,

Ул расуллар шоҳининг қадами покин”.

Жаҳон императори Ёвуз Султон Хон ўзини Расулуллоҳнинг (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ҳақиқатига эриштирадиган валийни бутун тахтларнинг устида кўриб:

“Подшоҳи олам бўлиш бир қуруқ ғавғо эмиш,

Бир валийга мурид бўлиш жумладан аъло эмиш”,

деб Оллоҳга ва элчисига (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) яқин бўлишнинг аҳамиятини ифодалаган эди.

“Бу ёшдан кейин менга тупроқ устида юриш ҳаромдир”, деган буюк ишқ ва важд қаҳрамони Саййид Аҳмад Яссавий Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) билан айна тарзда яшаш йўлида абадийлашди. У яшаган тупроқ бу муборак зот шарафига “ҳазрати Туркистон” деб улуғланди.

Увайс ал-Қаранийга Уҳуд жангида Пайғамбарнинг (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) бир тишлари сингани ҳақида хабар келганида, у зотнинг қайси тишлари синганини билмагани учун ҳамма тишини синдириб ташлаб, Пайғамбарга (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) яқин бўлишнинг завқидан бахтиёр бўлди.

Динор қабиласидан бир аёлнинг Уҳуд жангида эри, укаси ва отаси шаҳид бўлди. Учаласи ҳам шаҳид бўлгани хабарини эшитганидан кейин:

– Менга Оллоҳнинг элчисини кўрсатинглар, уни бир кўрай, – деди.

Расулulloҳни (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) кўргач эса:

– Эй Оллоҳнинг элчиси, сиз соғ-саломат экансиз, қолган фалокатлар менга ҳечдир! – деди.

Жуда асабий ҳаёт кечирганидан кейин мусулмонликни қабул қилиб ҳузур ва тинчликка қовушган Ҳанса Хотун Қодисия урушида тўрт ўғли шаҳид бўлганини эшитиб, буюк бир имон кучини кўрсатди:

– Ислоннинг бир зафари учун тўрт ўғлим ҳам фидо бўлсин! – деди ва бирданига тўрт шаҳиднинг онаси бўлгани учун Оллоҳга шукр қилди.

Базми олам Волида Султон:

“Муҳаббатдан Муҳаммад бўлди ҳосил,
Муҳаммадсиз муҳаббатдан не ҳосил”,

деб руҳ озиғи фақат Пайғамбарга (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) нисбатан муҳаббатда эканини гўзал тарзда ифодалаган эди.

Раҳматли устозимиз Яман Дада ушбу маснавий мисраларини бизга мовий кўзларидаги ёш билан изоҳлар экан, юзларидан нур ёғар эди:

“Кўнгил хун бўлди шавқингдан бўямдим, ё Расулуллоҳ!
Бу ҳижронга нечук бардош берайин, ё Расулуллоҳ!
Фироқ йиғлар, висол йиғлар, азал масруринг бўлмаса,
Жамолинг-ла мамнун айла, ки ёндим, ё Расулуллоҳ!”

Тарих бўйича пайғамбарлар ва валий зотлар имонга оид такомул интилишларни чўккига чиқарган ҳам фитратдаги қудсий нашъаларни кучайтирган машъалалардир.

Кишилар бундай юксалишга маънавий муҳаббат ва Ҳақ дўстларига яқинлашиш билан эришиб, мангулик сирининг илоҳий қалам билан ёзиладиган шохномаларидан ўрин оладилар.

Бир киши Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ва у зотга олиб борадиган Оллоҳ дўстлари билан айна тарзда ҳаёт кечириши учун Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ва у зотнинг дўстларининг кўнгил дунёсидан насиба олиши ва ўзини у Зотга тамоман бахшида этиши лозим бўлади.

Хожа Убайдуллоҳ Аҳрор (раҳматуллоҳи алайҳ) кутилмаганда қаттиқ совқота бошлайди; қалтироқ тутади. Дарҳол олов ёқиб исинтиришга уринишади. Шу пайтда унга муҳаббатдан у билан руҳан бир бўлиб кетган муриди худди муздай сувли чуқурга тушиб кетган каби қалтираб-

дилдираб хонага кириб келади. Дархол кийимини алмаштириб, иссиқ жойга ўтказишади. Мурид исинганидан кейин Хожа Убайдуллоҳнинг қалтираши ҳам ўтиб кетади.

Боязид Бистомий (раҳматуллоҳи алайҳ) илоҳий муҳаббатдан шу қадар таъсирланар ва туйғулари нозиклашар эдики, Яратган учун яратилганлардан ҳар бирининг изтиробини кўксига ҳис қиларди. Бир куни у зот кўзи ўнгида бир эшакни ниҳоятда қаттиқ калтаклашади, унинг орқасидан қон оқади. Шу пайт Боязид Бистомий болдиридан ҳам қон оқа бошлайди.

Булбул нола чекканида қаршидаги тоғдан айни садо келмайди. Улфатимиз на қадар бўлса, яқинлигимиз ҳам шу қадардир.

Ҳазрати Алига (розияллоху анху) бир киши уни жуда қаттиқ яхши кўришини айтишади. Ҳазрати Али: “Тўғри, мен уни яхши кўрганимчалик у ҳам мени яхши кўраркан”, деб жавоб берадилар.

Яъни, руҳий бирлашиш моддий оламда бириккан юраклар мисолидан бегона эмас.

Инсон Пайғамбарга (соллаллоху алайҳи ва саллам) нисбатан руҳий титроқ ҳис этса ва бу орқали руҳини ташқи дунёга оид бутун ҳислардан қутқара олса, у Зот (соллаллоху алайҳи ва саллам) билан бир хил ҳаёт йўлига кириши турган гап. У Зотни ҳеч ким том маъноси билан таъриф қила олмаган. Яратилишини ҳам англай олмаган. Жаброил (алайҳиссалом) ҳам Сидраи Мунтаҳода: “Мен сўнгги чегарадаман, Сиз давом этинг”, деганлар.

Саҳобалардан ҳар бири ўз истеъдоди даражасида ўзида Пайғамбар (соллаллоху алайҳи ва саллам) руҳларини ҳис қилар эди. Ўз важду завқ деразасидан уни томоша қила оларди. Ҳазрати Ойша (розияллоху анҳа): “Расулуллоҳ

юзлари ўн тўрт кунлик ой каби порлар ва нур сочар эди. Ёруғлигидан кечалари игнага ип ўтказа олар эдим”, деган эдилар.

У Зотни (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ўзида энг кўп ҳис қилган ва ҳақиқати Муҳаммадияга ноил бўлган Абу Бакр (розияллоҳу анҳу) эди. Ва у муҳаббат олови ичида, сийнасидаги куйган жигар ҳиди билан яшаб ўтди. Фаҳри коинот Пайғамбаримиз (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ҳам ҳаётининг сўнг дақиқаларида: “Бутун эшикларни ёпинглар. Фақат Абу Бакрнинг эшиги очик қолсин”, деган эканлар.

Ҳазрати Мавлоно: “Икки дунё бир кўнгил учун яратилгандир. «Сен бўлмаганингда бу коинотни яратмаган бўлур эдим» ҳадисининг маъносини тушунинг”, деган эдилар.

ЛАЙЛИ МАҲАЛЛАСИНИНГ ҚОРОВУЛИ

*Мажнун бўлмасанг, жим ўтир!
Ишққа ноил бўлмаган киши учун
Лайли фақат жисмдан иборатдир.*

Мавлоно Жалолiddин Румий

Лайлиси ишқида ва унга етишиш йўлида чўлларда саргардон юрган Мажнун оғзидан сўлаги оққан, туклари тушган бир итни кучоқлаб ўпар, эркалар эди. Бу ҳолни кўрган бир киши чидай олмай:

– Эй ақлсиз одам! Бу қандай тентаклик! Бу итни нега ўпяпсан? – деб сўради.

Мажнун:

– Сен нимани биласан?! Бу итнинг фазилатини билмайсан-да! Теварақда шунча қишлоқ туриб бу ит Лайли қишлоғига бориб унга қўриқчилик қилибди. Бу итнинг бир тукини арслонларга алмашмайман! Кўнглиннга, жонингга ва ирфонингга разм сол, шунда бу итдаги фазилатни тушуниб етасан. Лайли қишлоғини ватан қилган бу итнинг оёғи босган тупроқ ҳам мен учун азиздир.

“Маснавий”да келган Лайли ҳақидаги бошқа бир ҳикоя:

Ўша замон ҳукмдори Лайлини кўриб қолади ва ҳайрат билан:

– Мажнунни қайғуга солган Лайли сен эмасмисан? Сенинг бошқа аёллардан ҳеч бир фарқинг йўқ-ку? – дейди.

Лайли унга бундай жавоб беради:

– Сен Мажнун бўлмаганинг учун гапирма.

Шайх Саъдий: “Лайлининг гўзаллигига Мажнуннинг кўнгил деразаси орқали боқиш керак”, деган.

Лайлини англаш, унинг ҳақиқий гўзаллигини ҳис қилиш сенинг Мажнун каби ошиқ бўлишингга боғлиқ. Акс ҳолда, кўрганларинг бир суратдан бошқа нарса эмас. У ишқ оловида ёнмаганлар учун Лайли фақат жисмдан иборатдир.

“Маснавий”да келтирилган Лайли ҳақидаги ҳикоялар тимсоллардир. Лайли илоҳий ишқ тимсоли, илоҳий муҳаббат уфқидир.

Оллоҳ таоло Иброҳим (алайҳиссалом) билан дўстлашгандан кейин фаришталар:

– Эй Раббимиз! Иброҳим сенга қандай дўст бўлиши мумкин? Унинг нафси, мол-мулки ва авлодлари бор. Қалби уларга мойилдир, – дедилар.

Шундан кейин ушбу ибратли ҳодисаларга ва ҳазрати Иброҳимнинг (алайҳиссалом) оғир имтиҳонларига гувоҳ бўлдилар: Иброҳим (алайҳиссалом) манжаник⁹ ёрдамида оловга отишга ҳозирланаётганида фаришталар безовталана бошлади. Улардан баъзилари унга ёрдам бериш учун Оллоҳдан изн истади. Фаришталар Иброҳимдан (алайҳиссалом) ўлими олдидан бирон орзуси бор-йўқлигини сўрашганида Иброҳим (алайҳиссалом):

– Дўст билан дўстнинг орасига кирманглар, – деб жавоб қилди.

---

9. Манжаник – урушларда қалъа деворини бузиш учун қўлланадиган тошотар ускуна.

Шундан кейин Жаброил (алайҳиссалом) келди:

– Мендан бирон нарса истайсанми? – деб сўради.

Иброҳим (алайҳиссалом):

– Сенга эҳтиёжим йўқ. “У (Оллоҳ) менга етади ва У қандай яхши вакилдир”, – деб жавоб берди.

Ҳазрати Иброҳим (алайҳиссалом) Оллоҳга берган сўзини адо этиш учун ўғли ҳазрати Исмоилни қурбон қилишга ҳозирланаётганида фаришталар яна ҳаяжонга тушишди:

– Бир пайғамбар бошқа бир пайғамбарни қурбонлик қилишга ҳозирланмоқда, – дейишди.

Исмоил (алайҳиссалом) эса отаси Иброҳимга (алайҳиссалом):

– Эй отажон! Сизга амр қилинган нарсани бажаринг. Иншаоллох, менинг сабр қилувчилардан эканимни кўрасиз. Пичоқни яхши қайранг, дарҳол бўғзимни кессинки, жон беришим қулай бўлсин... Пичоқни тортаётганда юзимга қараманг, чунки оталик шафқати билан ишни чўзиб юборишингиз мумкин... Мени қайғуга солган нарса ўз қўлингиз билан қурбонлик қилган авлодингизнинг ҳасратини умр-бод унута олмай юришингиздир, – деди.

Ота-бола таслимият денгизида сузар эканлар, Жаброил (алайҳиссалом) етиб келди. Пичоқни ўтмас қилиб қўйди. Қурбонлик учун жаннатдан бир қўчқор туширди. Оллоҳ таоло Иброҳимга (алайҳиссалом) сон-саноксиз қўй суруви эҳсон қилди. Жаброил (алайҳиссалом) инсон суратига кириб, ундан сўради:

–Бу қўй сурувлар кимники? Менга бир сурув қўй сотмайсанми?

Иброҳим (алайҳиссалом):

– Бу қўйлар Раббимники. Ҳозирча менинг қўлимда омонат. Бир марта зикр қилсанг, учдан бирини, уч марта зикр қилсанг, ҳаммасини олиб кетишинг мумкин, – деди.

Жаброил (алайҳиссалом):

– Суббухун, куддусун. Роббана ва Роббул малоикату варух, – деди.

Шунда Иброҳим (алайҳиссалом):

– Энди бу қўйлар ҳаммаси сенга, – деди.

Жаброил (алайҳиссалом):

– Мен инсон эмас, фариштаман, бу қўйларни ололмайман, – деб жавоб берди.

Иброҳим (алайҳиссалом):

– Сен фаришта бўлсанг, мен ҳам халил (Оллоҳнинг дўсти)ман, берган нарсамни қайтариб ололмайман, – деди.

Нихоят, Иброҳим (алайҳиссалом) қўйларнинг барчасини сотиб, улар ўрнига мулк ортирди ва вақф қилди.

Иброҳим (алайҳиссалом) жони, авлоди ва мол-мулки билан оғир имтиҳон қилинди. Раббига буюк бир таслимият билан ром бўлдию бандаликнинг олий мақомига эришди. Суратдан қутулиб, Халилуллоҳ (Оллоҳнинг дўсти) даражасига етишди.

Мавлоно ҳазратлари дейди:

“Қуръони каримда пайгамбарларнинг ҳол ва сифатларини топасиз. Қуръони каримни ихлос билан ўқиб, татбиқ қилсангиз, ўзингизни пайгамбарлар, валийлар билан кўришгандай ҳис қиласиз. Пайгамбарлар қиссаларини ўқир экан, вужуд қафаси жон қушига тор кела бошлайди.

Биз бу вужуд қафасидан фақат шу йўл билан қутулдик. Қафасдан қутулиш учун бу йўлдан, яъни тавҳид тариқатидан бошқа йўл йўқдир”.

Суратни йўққа чиқаришдан мақсад: “Ўлмасдан бурун ўлингиз!” амрига бўйин эгишдир. Ўлмай туриб ўлганлар ҳақиқат баҳорида тириладилар, суратлардан қутуладилар. Оллоҳ элчисининг ҳақиқатида ҳаёт топадилар.

Ояти каримада: “Сени фақат оламларга раҳмат ўлароқ туширдик”¹⁰, дейилган.

Оллоҳнинг расули (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ашە хилқатининг сабабидир. Яшашдан ғоя бу илоҳий раҳматдан насиб олиб Оллоҳ ва Расулида фонийлашмоқдир. Шунинг учун ҳам Имом Молик (розияллоҳу анҳу) Расулulloҳнинг (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) муборак қадамлари теккан ерларга хурмат юзасидан Мадинаи Мунавварада от ёки туяда юрмади. Оёқларига ковуш киймади. Ҳадиси шарифни ўрганиш учун ёнига кишилар келганида олдин таҳорат олиб, салла ўраб, вужудига хушбўй нарсалар суриб, баланд бир ерга чиқиб ўтирар ва шу тарзда ўзига берилган саволларга жавоб берар эди. Бундай қилиш билан ўзини Оллоҳ элчисининг руҳониятига ҳозирлар, унинг муборак каломларини такрор айтгани учун одобга ниҳоят даражада аҳамият берар эди.

Усмонли даврида Мадинаи Мунавварага келган ватандошларимиз шаҳарга киришдан олдин яқин бир жойда тўхтаб, ўзларини Мадинанинг маънавий ҳавосига ҳозирлаб, кейин Расулulloҳ ҳузурларига кириб боришар ва зиёрат қилишар эди. Қайтишда шифо ва табаррук деб Мадина тупроғидан бир сиким олиб қайтишарди. Подшоҳларимиз ҳам араваларини Масжиди Набавийга

10. Анбиё, 107.

етмасдан тўхтатишар, Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ҳузурларига одоб билан яёв юриб кириб боришар эди.

Касаллиги туфайли мажолсиз ва юзи сарғайган ҳолда ётган Султон Абдулазизга: “Мадинаи Мунавварадан мактуб бор”, деган хабар айтишганида хизматкорларига: “Дарҳол мени оёққа турғизинглар. Бу хабарни оёқда тик туриб эшитай. Оллоҳ ва Расулига қўшни бўлганларнинг талаблари оёқ узатилган вазиятда тингланмас”, деган!

Бундай муносабат Умонли султонларининг Мадинага ва Ҳазрати Пайғамбарга (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) муҳаббатлари нечоғли баланд бўлганини кўрсатадиган энг гўзал намунадир.

Базми олам¹¹ Волида Султон Шомнинг тотли сувини туялар билан Ҳарамайнга – ҳожиларга ичириш учун ташишар эди. Бу орқали Ҳарамайннинг руҳониятидан насиба олишга ҳаракат қиларди.

Шоир Наби 1678 йили аркони давлат билан ҳаж сафарига чиқади. Карвон Мадинага яқинлашганида дам берилган ерда ҳаяжондан Набининг уйқуси қочади. Карвон қўмондонларидан бири ғафлат билан оёғини Мадина томонга узатиб ётганини кўриб қолади. Бу ҳолдан таъсирланиб Пайғамбаримизни (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) мадҳ қилувчи қасидасини ёза бошлайди.

Бомдод намозига яқин карвон Мадинаи Мунавварага яқинлашиб қолади. Шунда шоир Наби ўзи ёзган қасидаси Масжиди Набавий минорасидан ўқиладиганини эшитади:

Тарки одоб қилмагин, макони маҳбуби Худодир бу,

11. Базми олам – Волида Султоннинг унвони. «Дунё мажлиси» маън - сида.

Назаргоҳи илоҳийдир, мақоми Мустафодир бу.

Адаб шарти билан киргин Наби бу даргоҳа,

Тавофгоҳи қудсийдир, бўсагоҳи анбиёдир бу.

(Одобсизликдан сақлан, чунки бу ер Оллоҳ суйган, Оллоҳ эътиборидаги, Муҳаммад Мустафо (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ётган ердир! Бу даргоҳга одобга риоя этган ҳолда кир, чунки бу ер фаришталар теварагида парвона бўлган ва пайғамбарлар эшигини ўпган муборак бир даргоҳдир!)

Бу ҳолдан ажабланган шоир Наби муаззинни излаб топди ва ундан:

– Бу қасида кимники, уни кимдан ўргандинг? – деб сўради.

Муаззин:

– Бу кеча Оллоҳ элчиси (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) тушимда менга: “Умматимдан Наби исмли шоир мени зиёрат қилиш учун келяпти. Бу зотнинг қалби менга лиммолим муҳаббат билан тўла. Бу муҳаббатига яраша уни ўзи ёзган қасидани Мадина минораларидан янградиб кутиб олинглар”, дедилар. Биз ҳам Пайғамбарнинг (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) бу амрларини ерига келтирдик.

Буни эшитган шоир Наби ҳиқиллаб йиғлай бошлади ва бундай байт ўқиди:

“Демак, Оллоҳнинг расули мени умматим деди,

Демак, икки жаҳон қуёши мени умматликка қабул қилди!”

“Пайғамбар мавлиди” қасидасини ёзган Сулаймон Чалабий: “Бир ажиб нурки, парвонаси қуёшдир” мисраси билан қуёш Оллоҳ элчиси атрофида парвона бўлиб айла-

нишини, яъни жонсиз яратиклар ҳам унга ошиқ эканини нақадар гўзал таъриф этган!

Бундай инжа рухли зариф мўминлар Расулulloҳнинг (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ҳақиқатларига яқинлашиш учун у Зотнинг руҳониятлари атрофида парвона бўлиб ва Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) йўлида фоний бўлишни дунёда энг буюк неъмат ўрнида кўриб, илоҳий лаззатларга ғарқ бўлганлар.

Оллоҳ элчиси (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) билан Жаъфари Тайёр (розияллоҳу анҳу) ўрталаридаги муҳаббатдан бир мисол:

Жаъфар (розияллоҳу анҳу) Ҳабашистон ҳижратидан қайтиб Мадинага келади. Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) Хайбарга кетганларини эшитиб, у кишининг изларидан бориб, ниҳоят учрашди. Расулulloҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ҳазрати Жаъфарга:

– Яратилишинг ва ахлоқинг билан менга нақадар ҳам ўхшайсан-а! – дедилар.

Жаъфар (розияллоҳу анҳу) бу илтифотдан ҳаяжонланиб кетди. Илоҳий муҳаббатдан завқи кўзиди. Маъсум бола каби хурсанд эди у.

Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ҳазрати Жаъфарнинг пешонасидан ўпиб:

– Хайбарнинг фатҳигами, Жаъфарнинг келишигами севинай! – деб илтифот кўрсатдилар.

Жаъфар (розияллоҳу анҳу) Мута урушида Зайддан (розияллоҳу анҳу) кейин иккинчи кўмондон бўлди. Зайд (розияллоҳу анҳу) шаҳид бўлган заҳоти байроқни ўз кўлига олди. Жангда қилич зарбаларидан кетма-кет икки кўлидан ҳам қилич еди. Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам)

байроқларини ерга туширмаслик учун кесилган қўллари ёрдамида амаллаб байроқни кўкрагида тутишга уринди.

Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) Мадинаи Мунавварада бу манзарани кўзларида ёш билан ҳикоя қиларканлар, Оллоҳ ва Унинг элчисининг дўсти жон фидо қилиб шаҳид бўлганини айтиб:

– Оллоҳ таоло Жаъфарнинг кесилган икки қўли учун унга икки қанот ато қилди, – дедилар ва шундан кейин Жаъфарнинг ўғилларини “Икки қанот соҳибининг ўғиллари” деб қақирадиган бўлдилар.

Жаъфар (розияллоҳу анҳу) Оллоҳ ва Унинг элчисига муҳаббат билан маст эди. Шунинг учун Оллоҳдан ҳам, элчисидан ҳам буюк илтифот кўрди. Руҳонияти ғайб оламига боғланиб, сўнгсизликка улашиб, бу йўлда жон фидо қилди ва илоҳий ризога қовушди.

Ҳазрати Мавлононинг қуйидаги байтлари ҳазрати Жаъфар ва унга ўхшаган муборак зотларга бағишланганга ўхшайди:

“Анбиё ва авлиёнинг кўзлари уммон қадар кенгдир. Бу кенглик қаршисида икки олам – дунё ва охират бир қил каби кўринади.

Мингларча само бу кўзларга чўмсалар, уммон қаршисида бир чашма каби ҳам бўла олмаслар.

Бу кўзларнинг нурлари хислар оламидаги барча нарсани ёриб ўтиб, ғайб оламига қиради, ўзининг бу қобилияти билан таважжуҳ ва тажалли оламини кўради.

Агар бу муборак ва муқаддас кўзлардан ёшлар оқа бошласа, бу ёшларнинг ҳар қатраси учун Жаброил жон фидо қилган бўлур эди.

У хуш мазҳаб ва машрабли набий ёки валийнинг рухсати билан бу кўз ёшларини қанотларига сурган бўлур эди”.

Шайх Аттот “Мақолоти арвоҳ” номли асарида бундай ёзган:

“Жунайд Бағдодий бир куни йўлда кетар экан, фаришталар самодан ерга тушганини ва ерда бир нарса талашипшаётганини кўрди. Улардан биридан:

– Нимани талашиб-тортишаётибсизлар? – деб сўради.

Фаришта бундай жавоб берди:

– Оллоҳ дўстларидан бири бу ердан ўта туриб иштиёк билан бир “Оҳ” чекди ва кўзларидан бир неча томчи ёш томди. Бу ҳолдан фойдаланиб жаноби Ҳақнинг раҳмат ва мағфиратига ковушиш учун у кўзёш томчиларини бўлишиб ололмайд талашиб-тортишмоқдамиз.

Табук сафарида фақир саҳобалардан етти киши жиҳодга қатнашиш иштиёкида Пайғамбарга (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) мурожаат қилиб, бизларга ҳам от-улов беринг, деб сўрашди: “Ҳозирча сизларга берадиган туямиз йўқ” деган жавобни эшитиб, кўзда ёшлар билан орқага қайтишди. Оллоҳ йўлида тўкилган ушбу кўзёшлар Оллоҳга мақбул бўлгани Тавба сурасининг 92-оятда ифодаланган:

“Яна сизга (жангга миниб бориш учун) от-улов сўраб келган вақтларида, уларга: “Сизларни миндириб юборадиган улов йўқ-ку”, деганингизда (жиҳод учун) ишлатиладиган бирон нарса топа олмаганларидан гамгин бўлиб, кўздан ёш тўкиб қайтиб кетган кишиларни ҳам айблашга ҳеч қандай йўл йўқ”.

Сўнгра ҳазрати ибн Умар, ҳазрати Аббос ва ҳазрати Усмон (Оллоҳ учовларидан ҳам рози бўлсин) таом ва

от-улов бериб, у саҳобаларни ўзлари билан бирга сафарга олиб боришган эди.

Хуллас, Оллоҳ расули билан бирга сафарга чиқа олмай қолаётганларидан тўкилган кўзёшлар ҳам фаришталарни таллашиб-тортишишга ундовчи кўзёшлар тоифасидандир.

Ҳадид сурасида: *“Билинларки, бу ҳаёти дунё фақат (бир нафаслик) ўйин-кулги, зеб-зийнат, ўрталарингиздаги ўзаро мақтаниш ва мол-дунё ҳамда фарзандларни кўнайтириш, холос”* (20-оят) деб ифодалангани каби бу дунёга муҳаббат қўйганлар чўлда саробга алданган ва ўзларига ёлғон тасалли берган кишилар кабидир. Ҳадиси шарифда ҳам: *“Дунё охират аҳлига ҳаромдир. Охират ҳам дунё аҳлига ҳаромдир”*, дейилади.

Ҳазрати Фотима (розияллоҳу анҳа) Пайғамбаримиздан (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) бир ёрдамчи сўраб:

– Ҳасан ва Ҳусайн жуда шўх, уларга қарашга кучим ет-маяпти, – дедилар.

Шунда Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам):

– Қизим? Хоҳласанг, икки ёрдамчи берай. Лекин шуни билгинки, бирдан икки дунё роҳатини топиб бўлмайди. Бу дунёда қийналсанг, у дунёда роҳат оласан, – дедилар.

Бошқа бир ривоятга кўра эса, ҳазрати Фотима (розияллоҳу анҳа) тегирмонда ун туйишдан, кудукдан сув чиқаришдан қабариб кетган қўлларини Пайғамбаримизга (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) кўрсатиб, у зотдан ёрдамчи истаганларида:

– Аҳли имон бундай фақир яшар экан, Бадр шаҳидларининг етимлари паришон ҳолда экан, сен қайси юз билан мендан ёрдамчи сўраяпсан? – деган эдилар.

Бугун асримизнинг энг оғир зулмлари остида оч-яланғоч, уй-жойсиз, қурол-аслаҳасиз инграётган муслмон биродарларимизга исломий ҳамдардлик кўрсатяпмизми, изтиробларига шерик бўла оляпмизми, бу йўлда нафсимиздан воз кечиб, фидокорлик кўрсата оляпмизми? Виждонимиз қаршисида ҳисоб-китоб беришга тайёрмизми?!

КЎЗГУДАГИ ЁЛҒОН

*Эй солиқ, ойнадаги сўнг кўринишига боқ!
Бир гўзал қариса хунук бўлишини
ва бир бино қариса бузилишини ўйла –
кўзгудаги ёлғонга алданма.*

Мавлоно Жалолiddин Румий

Дунё – имтиҳон ва ўткинчи ишлар макони. Илк боқишда кўзга ранг-баранг кўринади, нафси китиклайди, лекин бу кўриниш тузоқ бўлиб, нафсини жиловлай олмаганлар унинг гирдобда чўкиб кетади.

Бу дунё сув бўлиб кўринувчи сароб, ёки бўлмаса, болалар кўзига тотли бўлиб кўринадиган олма, лекин унинг ичи чирик ва аччиқдир. Уни севганларни сеҳрлайди ва янглиш йўлларга олиб киради. Унинг ташқи кўринишига учганлар абадий оламларига зиён етказадилар. Бунинг натижаси эса қиёматга қадар надомат ёшларини тўкиш бўлади.

Инсон ҳам катта оламнинг кичик бир кўринишидир. Унинг мана шу содда кўриниши Оллоҳнинг ердаги халифаси сифатида талқин қилинади. Лекин руҳий ва маънавий жиҳатдан комилликка эришган инсон мавжудотнинг энг шарафлиси бўлади. Аксинча, нафсоний орзуларига кул бўлса, абадий бадбахтликка учрайди. Мавлоно ҳазратлари бу ҳақда: “Нафсига амр этган шохдир, нафсига асир бўлган кулдир”, деган эди.

Имон шуури билан қуролланмаган инсоннинг жиддий ҳаёт кечириши ва инсоний ҳаёсини асраши имконсиздир. Тупрок устида ғафлат ичида ўтказган кунларимизни охираат кўзгусида бир кун томоша қиламиз. Ҳар бир киши ўлим шарбатини тотиб кўражак. Ўтмишда қолган кунлар эса охираат ҳисобига ёзилиб боради. “Дунёга келиш ва дунёдан кетиш” деб аталган икки манзилнинг ўртасида сарсон қолган инсон идроки дунёга тааллуқли ҳақиқий қонун-қоидалар билан бошқарилмаса, бу нисбий оламдан ҳақиқат ватанига томон маънавий йўл топиб бўлмайди.

Охираатда саодатга эришиш учун бу замон ва маконда яхши амаллар қилиш лозим. Ҳар бир онимизни амалларнинг энг фазилятлиларига бағишлашимиз керак. Вақт нам совунга ўхшайди. Уни қўлда тутиб туриш қийин. Сирғаниб кетаверади. Замон бир ўткир қилич кабидир. Унга ҳоким бўлиш учун моҳирлик талаб қилинади. Бу қиличинини яхши ишлатиш, аҳамиятли нарсаларни олиб, аҳамиятсиз нарсаларни четда қолдириш лозим. Бу эса ҳақиқатни англаб етган ақл билан бўлади. Шунинг учун ҳам Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) бир ишни: “Эртага бажараман деб орқага сурганлар ҳалок бўлди”, деган эдилар.

Инсон шу қадар ажойиб мавжудотки, бир-икки кунга меҳмонга келган бу дунёда ўзини ўзи алдайди. Ҳар куни жанозаларга иштирок этапуриб ҳам ўлимни ўзидан узоқда деб ўйлайди. Ўзини ҳар лаҳзада йўқотиб қўйиши мумкин бўлган омонатларнинг доимий эгаси деб билади. Ҳолбуки, инсон руҳига жасад кийдирилиб бу дунёга юборилган ондаёқ у ўлим йўловчисига айланган эди. Инсон бу йўлнинг хозирлик босқичида турганини ҳеч ҳам ҳаёлига келтирмайди. Бир кун келиб руҳ жасаддан айрилади. Охираат эшиги бўлган қабрдан бошқа узоқ йўлга чиқади. Ёсин сурасининг 68-оятисида: *“Биз кимга (узун) умр берсак, унинг хилқатини*

(жисму жонини) тубан-ночор қилиб қўямиз. Ахир, ақл юргизмайдиларми? (яъни, бир кишининг сурат ва сийратида ёш-яланглиги билан қари-қартанглиги ўртасида нақадар катта фарқ борлигини кўриб ибрат олмайдиларми?)”, дейилади.

Бу ояти қарима инсонларга энг гўзал шаклда насихат қилмоқда. Дунёнинг маъноси бевафоликдан иборат. Дунё берган омонатини тезда қайтариб олади. Бир кун кўкка кўтарса, эртаси кун юзтубан йикитади. Дунё бир соя кабидир. Уни ушламоқчи бўлсанг, олдинга тушиб кочади. Унга эргашиб сарсон-саргардон бўла-бўла умр ўтиб кетади. Дунёга кўнгил қўйиш енгилтак аёлга кўнгил қўйиш кабидир. Бу ишқ бир кунни инсонни шарманда қилади. У доимо қалбга васваса солади. Охир-оқибат инсонни бор-йўғидан айиради...

Нафсига ҳоким бўлганлар учун эса замон ҳеч бир нарсага қиёслаб бўлмайдиган бебаҳо неъматдир. Оллоҳ таоло Аср сурасини “Замонга қасам” билан бошлайди. Ҳамма нарсани сотиб олиш ёки қайтариб олиш мумкин дир, вақтни асло қайтариб бўлмайди.

Энг катта надомат ва афсус сабаблари бошида вақтни бекорга созуриш надомати келади. Ўлимни билган киши ўткинчи дунё лаззатларига, мусофир эканини билган эса меҳмонхонадаги ўйинчоқларга алданмайди. Чунки нарсалар ундан ажралмайдиган бир суратда дунё меҳмонхонасига тегишлидир. Бутун ўткинчи неъматлар бир киши қўлида бўлса ва у одам минг йил яшаса, бундан нима фойда? Барибир у кирадиган ер бу қора тупроқнинг ичи, бу заминнинг бир чуқури эмасми?!

Абадий ҳаёт ёхуд қаримайдиган ёшлик орзу қилинса, бу орзу фақат нафс тўсиқларининг очилиши, алдамчи ва

Ўткинчи нарсаларга қулликдан қутулиб, Жаноби Ҳаққа кўнгили қўйиш билан амалга ошади.

Орифлардан бири ҳикмат ва ибратга тўла бу оламини оқиллар учун гўзаллик сайри, жоҳиллар учун эса ейиш ва шаҳват ўлароқ таъриф этган эди.

Нафсга қул бўлиб ўтказилган умр ҳалокатга олиб борувчи ҳийла ва найрангларга тўладир.

Ҳазрати Мавлоно инсоннинг ёшлик вақтида содир бўладиган ўткинчи можароларини ва уларнинг оқибатларини қуйидаги мисоллар билан англатади:

“Эй сен, баҳор гўзаллигига кўнгили қўйган йигит! Кузнинг хазонлари ва қишнинг совуқлари борлигини ҳам унутма!

Тонг чоғи куёш туғилишини кўрганда оқшом пайти унинг ўлимини – ботишини ҳам унутма.

Бу ойдин кечада ойнанинг тўлин ҳолдаги латофатини кўрганигда ой охири унинг кичик ва кўримсиз бўлиб қолишини ҳам унутма.

Инсон тақдирини ҳам айни шундай: қамоли ва жамоли заволга маҳкумдир.

Гўзал ёш йигит бошда халқнинг суюкли ўғлини бўлиб етишади, орадан кўп ўтмай қари чолга айланиб, элу халққа қулги бўлади.

Агар қумуш танли гўзаллар ақлу хушинга тузоқ қўядиган бўлса, қарилик келганида у гўзалларнинг шудгорга айланаяк вужудига боқ.

Эй ёғли-болли таомларга кўнгили қўйган киши. Ўрнингдан туриб хожатхонага бор ва еганларингнинг ҳолини кўр.

Ахлатга қараб: “Сенинг таомлик пайтингдаги гўзаллигинг ва ширинлигинг қаерда қолди?” деб сўра.

У сенга бундай жавоб беради: “Сен айтган нарсалар бир ғунча эди. Мен эса бир тузоқ эдим. Сен келиб тузоққа илинган пайтда у ғунча сўлиб қуриди ва хазонга айланди”.

Усталарни ҳайрон қолдирган ниҳоятда маҳоратли кўллар ҳам бир кун келиб қалтирай бошлайди.

Яна шиша каби нарғиз боқишли мастона кўзни бир кун келиб шилпиқ, доим ёшланадиган бўлиб қолган ҳолда кўрасан.

Яна арслонлар сафидан ўрин олган арслон каби бир йигит кун ўтиб сичконга мағлуб бўлганини кўрасан.

Яна истеъдодли бир санъаткорни кўлидан иш келмайдиган ночор ҳолида кўрасан.

Яна ақлу хушларни бошдан учирган хушбўй ҳидли сочлар қариликда эшак думи каби бўлиб қолганини кўрасан.

Бу нарсаларнинг ёш ва латофатли вақтига боқ! Кейин уларнинг асл қиёфасини йўқотиб, не ҳолларга тушганини кўр.

Чунки бу олам сенга тузоқ қўйган ва шу йўл билан қанча тажрибасизларни паришон ҳолга солгандир.

Ким нафсга асир бўлишдан ва сояларга алданишдан кутулган бўлса, Оллоҳга шу қадар яқинлашади.

Гўзаллиги билан ифтихор этган ой каби порлоқ гўзалларнинг юзига боқ! Лекин ёшлигини кўрганинг каби, қариликдаги ҳолини ҳам кўрки, шайтон каби бир кўзли бўлмайсан, яъни, бир нарсанинг дунё томонини кўриб, охираат томонини кўрмасликдек аҳмоқликка тушмайсан.

Шайтон одамнинг балчиғини кўрди, улуғлигини кўра олмади. Бу дунёга оид бўлган балчикни томоша қилди, ле-

кин у дунёга оид бўлган маънавиятини кўрмади. Шайтон билмаган томон инсоннинг Ҳақ халифаси эканидир...”

“Эй инсон, дунёдан бир-биридан тескари икки овоз эшитилмоқда. Ажабо, сенинг қалбинг улардан қайси бирига мойил?

Улардан бири Оллоҳга яқинлашганлар, иккинчиси эса алданганларнинг овози.

Бу овозлардан бирига ошно бўлдингми, иккинчиси қулоғингга кирмайди?

Чунки ошиқ маъшуқасига тескари бўлган нарсалар қаршисида ўзидан-ўзи кўр ва қарга айланади.

Эй солиқ, ойнадаги сўнг кўринишга бок! Бир гўзал қариса хунук бўлишини ва бир бино қариса бузилишини ўйла – кўзгудаги ёлғонга алданма.

Ҳақ эрлари эшитган овозни бир дам илгарироқ эшитган киши нақадар бахтиёрдир!..”

Ҳазрати Мавлоно баҳс юритган ва бир-бирининг зидди бўлган икки овоздан бири бу дунёга кўнгили қўйиш, иккинчиси эса ундан нафратланишдир. Улардан бирига қулоқ тутиб амал қиладиган бўлсанг, иккинчисининг зидди ва маҳрумига айланасан. Ҳадиси шарифда:

“Дунё ва охират икки кундош аёл кабидир. Бирини қанчалик хурсанд қилсанг, иккинчисини шунчалик хафа қилган бўласан”, дейилади.

Яъни, дунёга чақириқ эгаллаган кўнгилига охират ҳақидаги насиҳатлар таъсир этмайди. Ўз навбатида, охиратга чақирувчи овозга қулоқ тутган кўнгили бу дунёга чақираётган овозни қабул қилмайди.

Дунёга мойиллик ҳисси ўрин олган қалбни тозалаш жуда қийин. Сополдан ясалган идиш-товокдан келадиған ёмон ҳиддан кутулиш учун уни оловга солиш лозим, худди шунингдек, ёмон ахлоқни ҳам жаҳаннам олови тозалайди.

Жаҳон султонларини иршод этиб тўғри йўлга солган, уларга кўнгил кўзгусида охиратни томоша қилдирган буюк муршиди комил Азиз Маҳмуд Худойи ҳазратлари бу дунёнинг ҳол ва кайфиятини нақадар гўзал тасвирлаган:

Ким кутар сендан вафони,
Ёлғон дунё сен эмасми?
Муҳаммади Мустафони
Олган дунё сен эмасми?

Йўлдан қолма, эй бевафо,
Борми сенда шарму ҳаё,
Неча юз минг эрдан гўё
Қолган дунё сен эмасми?

Қасд қилиб халқнинг ўзига,
Тупрок тўлдириб кўзига,
Аҳли ғафлатнинг юзига
Кулган дунё сен эмасми?

Хоҳ шоҳ бўлсин, хоҳи банда,
Ҳеч кимсани қилмай канда,
Кимса макон тутмас санда,
Вайрон дунё сен эмасми?

Қанчаларни нолон қилиб,
Қанчаларни гирён қилиб,
Охири кўп зиён қилиб,
Кетган дунё сен эмасми?

Билган ишинг доим ёлғон,
Не зотлардан ортиб қолгон,
Неча марта бўшалибон-
Тўлган дунё сен эмасми?

Бу ўткинчи дунё замон тегирмони айланиши ҳисобига покланишидан наҳот Одам боласи ибрат олмаса? Охиратни ўйламай нафсоний орзулар кетидан қувиш ва шу тариқа бахтли келажакни таъминлашни режалаштириш нақадар даҳшатли алданишдир.

Болаликни ўйин, ёшликни шаҳват, балоғат ёшини гафлат билан ўтказиш ва кексаликда қўлдан кетганлар учун ҳасрат чекиш, ўзини ҳар томонга уриб, надомат кўз ёшларини тўкиш умр ғофиллик билан ўтганининг аломатларидир. Зикрни тили ва қалбига яқинлаштирмаган, илоҳий шафқатдан насибасиз, изтиробда қолганларнинг дардини ҳис этмайдиган бадбахт ва такаббур кишилар сира истамаса-да ўлим уларни ҳар доим пистирмада кутиб тура-

ди. Охиратсиз дунё маишатини қўлга киритиш учун дунё гўзалликларига муккасидан кетган, сўнгги кунини ҳам ўткинчи лаззатлар ичида ўтказишга уринганларнинг умри нақадар маъносиздир!

Инсон омматан ҳаётнинг минг бир жилва ва ишвалари акс этган кўзгудаги ёлғонлар асиридир. Ҳар он бу ёлғонлар ила вафосизлигини давом эттирган дунё бир алданиш макони бўлмай, нима ҳам бўлар эди?

Эй Парвардигор! Дунёга ботиб ўзини бир пиёла сувда ҳалок қилаётганларнинг оқибатидан бизларни асра! Эй марҳаматлиларнинг энг марҳаматлиси бўлган Парвардигорим!

Омин.

МУҲАББАТ ВА ХУСУМАТ

*Эй инсон, бу оламдаги жунбуш ва дабдабага алданма!
Уйқуда тананг қийма-қийма қилинса ҳам қўрқма!
Чунки бу дунё бир тушдан иборатдир.*

Мавлоно Жалолиддин Румий

Инсоний ҳаётни юксалтиш ёки тубанлатишда муҳаббат ва хусуматчалик таъсирчан бошқа ҳеч бир омил бўлмаса керак.

Фиръавн ҳазрати Мусонинг (алайҳиссалом) тавҳид учун курашини ўзининг салтанатига таҳлика ўрнида кўриб, Миср сеҳргарларини бир ерга тўплади ва уларни Мусо (алайҳиссалом) билан баҳслашишга ундади.

“Улар айтдилар: «Эй Мусо, ё сен (қўлингдаги асоийнгни) ташла, ёки биз (ўзимизнинг қўлимиздаги нарсаларимизни) ташлаймиз». У (Мусо): «Сизлар ташланглар», деди”¹².

Сеҳргарлар Фиръавн ва теваракдагилар кўзи ўнгида ерга бир қанча таёқ ва ип ташлашди. Уларга жон кириб, илон шаклида ҳаракат қила бошлади. Шундан кейин илоҳий амр билан Мусо (алайҳиссалом) ҳассасини ерга ташладилар. Ҳасса даҳшатли аждарҳога айланиб, уларнинг барчасини ютиб юборди. Сеҳргарлар бунинг сеҳр эмас, илоҳий бир мўъжиза эканини тушуниб етишди.

12. Аъроф сураси 115 – 116-оятлар.

Чунки бу иш сеҳр бўлганида эди, ерга ташланган таёқ ва иплар ўзгармасдан олдинги ҳолида қолган бўлар эди. Бу ерда эса, сеҳргарларнинг нафақат сеҳри йўққа чиқарилди, балки уларнинг таёқ ва иплари ҳам йўқ бўлиб кетди. Ушбу мўъжизани кўрган

*“У сеҳргарлар сажда қилган ҳолларида ерга ташланиб: «Барча оламларнинг Парвардигорига - Мусо ва Ҳоруннинг Парвардигорига имон келтирдик», дедилар”*¹³.

Бундан жаҳли чиққан Фиръавн айтди:

*“Мен изн бермай туриб, унга имон келтирдингизми? Шубҳасиз, бу (қилмишингиз) ушбу шаҳардан унинг аҳолисини чиқариши учун қилган макрингиздир. Энди яқинда билурсиз – албатта оёқ-қўлларингизни қарама-қаршисига кесаман, сўнгра сизларнинг барчангизни дорга осаман”*¹⁴.

Сеҳргарлар Фиръавнга:

“Биз ўзимизга кўринган мўъжизадан сени устун кўя олмаймиз. Сен истаган фармонингни бер. Истаган зулмингни қил. Сенинг зулминг бизга зарар бера олмайди. Сенинг ҳукминг фақат бу дунё хаёти учундир. Лекин биз Оллоҳга қайтгучилармиз”, дейишди.

Ҳазрати Мавлоно бу ҳодисани қуйидагича таҳлил қилади:

“Малъун ва золим Фиръавн имонга келганлари учун сеҳргарларни ўлим билан кўрқитиб: «Албатта оёқ-қўлларингизни қарама-қаршисига кесаман, сўнгра сизларнинг барчангизни дорга осаман», деган эди.

Фиръавн сеҳргарлар сўзларимдан кўрқиб, менга итоат қиладилар, деб ўйлаган эди. Аммо у сеҳргарлар кўрқув ва

13. Аъроф сураси 120-оят.

14. Аъроф сураси 123 – 124-оятлар.

андишадан кутулиб, илоҳий сир ва ҳақиқатдан хабардор бўлганларини билмас эди.

Улар фалак келисига солиниб юз марта туйиб ун қилиб юборилсалар ҳам, энди сояларини аслларидан ажрата олиш ирфони басиратини кўрсатган эдилар (яъни, руҳнинг асл, жасаднинг эса бир соя эканини тушунган ва тезроқ бу соядан кутулиб, «Фано филлоҳ» мақомига эришишни истар эдилар).

Эй инсон, бу дунё уйқу ва тушдан иборатдир. Сен ундаги жунбуш ва дабдабаларга асло алданма. Бордию тушингда қўлинг кесилса ёки тананг қийма-қийма қилинса ҳам кўркма. Чунки ҳадиси шарифда ҳам Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): «Бу дунё бир тушдан иборатдир», деганлар”.

Натижа нима бўлди?

Сехргарлар Мусо (алайҳиссалом) қаршиларида бўйин эгиб имон йўлига киришди, Фиръавн эса охир-оқибатда Қизил денгиз сувларида ҳалок бўлди! Унинг номи эса зулм тимсоли бўлиб қолди.

Ҳаётнинг тамали ҳаракатларга вужуд берувчи хаёл, ҳис ва фикрлардан иборат. Инсон муҳаббат ва хусумат орасида тарбия топади. Пайғамбарлар ва авлиёлар инсонни дунё ва охиратда саодатга эриштириш учун ҳаётни ҳақиқат чироғи билан ёритган куёш кабидирлар. Баҳор тупроққа янгидан жон бағишлагани каби, улар ҳам башариятнинг ўлик димоғига жон уфурадилар, инсонларнинг қалбларини фазилатларга тўлдириб, Ҳақ томон йўналтирадилар. Инсоният муҳтож бўлган офият ва яратилиш ғоясига мос ҳаёт шу тарзда шаклланади.

Азалда Жаноби Ҳақнинг ёлғиз Ўзи бор эди, қолган бутун борлик (олами касрат) ишқ туфайли вужудга келди. Борлик

нарса ичида имтиҳон шартларига тобеъ қилиниб яратилган инс ва жинлар фақат ва фақат муҳаббат туйғуси билан безатилгандир. Бу заминда ўзларини ҳақир деб биладиган инс ва жинларнинг қалбларини алам ва изтироблардан халос қиладиган нарса ҳам мана шу муҳаббат туйғусидир.

Мавлоно ҳазратлари бу ҳақда бундай дейдилар:

“Пайғамбарлар ва уларнинг ворислари бўлмиш авлиёлар (яъни, комил инсонлар) аслида маънавий куёшлардир. Уларнинг ҳимоясига кир, шунда сенга доимо ёмонлик қиладиган нафсингнинг панжасидан кутуласан”.

Боязид Бистомий ҳазратларига мурожаат қилган бир дарвеш:

“Мени Оллоҳга яқинлаштирадиган бир амал тавсия қил”, дейди.

Боязид Бистомий бу кишига бундай ўғит беради:

“Оллоҳнинг авлиё бандаларини сев! Уларнинг кўнглини олишга урин! Чунки Оллоҳ таоло ҳар куни у орифларнинг қалбига 360 марта назар солади. Бу назарлар давомида Оллоҳ сени ҳам у ерда кўрсин”.

Сулаймон (алайҳиссалом) Сабаъ маликаси Билқисни имонга даъват этиб, унга бир мактуб юборди. Ўшангача бутпараст бўлган малика мактубни ўқигач:

“Эй азиз инсонлар! Менга шараф тўла бир мактуб келди. Бу мактуб Сулаймон пайғамбарнинг мактубидир. У Мехрибон ва Раҳмли Оллоҳнинг номи билан бошланади”, деди.

Бундай эҳтиромни баъзи олимлар: “Малика ҳазрати Сулаймоннинг мактубига ҳурмат кўрсатиб уни қадрлагани учун ҳам имонга эришди”, деб шарҳлашган эди.

Бишри Ҳофий маст ҳолда уйга қайтар экан, йўлда калимаи тавҳид ёзилган қоғоз топиб олди. Бу муқаддас калиманинг йўлда ётишига кўнгли рози бўлмади. Ҳурмат билан қоғозни кўлига олиб, чангини артди. Қоғозга хушбўй нарсалар суриб, эҳтиром билан уни уйининг тўрига осиб кўйди. Шу иши сабаб Оллоҳ таоло унга ҳидоят ва салтанат эҳсон айлади.

Саодат асрида Ҳаким ибн Ҳизом исмли улуғ саҳоба (розияллоҳу анху) бор эди. Ҳазрати Хадичага қариндош бўлган Ҳаким олижаноб, сахий ва яхшиликни севувчи киши бўлиб, жоҳилият даврида қизини тириклай ерга кўмишга қасд қилган кишилардан қизларини сотиб олиб уларнинг ҳаётини сақлаб қоларди. Шу одам бир куни Пайғамбардан (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Жоҳилият даврида қилган яхшиликларимнинг менга фойдаси тегадими”, деб сўради. Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Сенинг бу гўзал амалларинг Исломга киришингга сабабчи бўлди”, деб жавоб қилдилар.

Бир нарсани яхши билиш керак: жаҳоннинг сир ва ҳикматлари фақат ҳақиқий кўнгилларда ҳаёт топади. Усмонли салтанатининг ҳеч бир Ислом давлатига насиб бўлмаган олти юз йиллик ҳукмронлиги асл маънавиятга аҳамият берганлиги туфайлидир. Салтанат асосчиси бўлган Усмон Ғозий Қуръони карим бўлган уйда оёғини узатмай ётиши, Ёвуз Султон Салимхоннинг ҳазрати Пайғамбарга (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) тегишли муқаддас омонатларни буюк эҳтиром билан Истанбулга келтириб, улар сақланган жойда қирқ ҳофизи Қуръонга тинимсиз Қуръони карим ўқитиши (бу анъана асрлардан бери давом этиб келмоқда!) ҳам бу буюк маънавиятнинг ёрқин далиллари-дир.

Оллоҳ таоло Ўзига, пайғамбарларига, авлиёларига ҳурмат кўрсатган жамоаларга абадий раҳмат ва неъмат ёғдирган. Шу сабабдан ҳам Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) Маккада яшаган даврларида бу ерлик мушрикларга ҳеч бир зарар келмаган эди. Бу ҳол Анфол сурасининг 33-оятида бундай таърифланади:

“Модомики сиз уларнинг орасида экансиз, Оллоҳ уларни ҳаргиз азобламас...”

Лекин Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) Мадинага ҳижрат қилганларидан кейин Маккада қаҳатчилик бошланиб, мушриклар очликдан бош кўтаришга ҳам ҳоллари қолмаган эди. Ҳушлари бошларидан учиб, осмон кўзларига кўк булут каби кўрина бошлади. Чорасизларча Мадинаи Мунавварага келиб, Пайғамбардан (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ёрдам истаган эдилар.

Бундай ҳодисалар баъзиларни ҳидоятга етаклаган бўлса, баъзиларни бадбахтлик гирдобига кўмиб юборган. Шу каби ҳодисалардан яна бирини мисол қилиб келтирайлик:

“Суриядаги Ғассоний давлатининг ҳукмдори Жабала ҳазрати Умар (розияллоҳу анҳу) замонларида Мадинага келиб мусулмонликни қабул қилди. Ҳажга бориш учун эҳромга кирди. Тавоф қилар экан, бир бадавий араб унинг ипакдан тўқилган эҳромига оёқ босди. Жабала ғазабланиб бадавийнинг юзига бир мушт туширди. Бадавий ҳазрати Умарга шикоят қилиб борди. Ҳазрати Умар (розияллоҳу анҳу) Жабалага:

– Қилган ишинг учун хун тўлаб уни рози қил. Бўлмаса, у ҳам юзингга бир мушт туширади, – дедилар.

Жабала:

– Мен ҳукмдорман, у бир бадавий-ку, – деди.

Ҳазрати Умар (розияллоху анху):

– Ислом динида бунинг аҳамияти йўқ. Илоҳий адолат қаршисида иккалангиз ҳам тенгсизлар, – деб жавоб қилдилар.

Шунда Жабала:

– Менга кечкурунгача фурсат беринг, ўйлаб кўрай, – деди.

Жабала бадавийга бир қанча танга тўлов бериб уни рози қилишни ўзига ор кўрди. Кечаси ёнидагилар билан қочиб Визанс императоридан бошпана истади. Динидан қайтиб, муртад бўлди. Орадан кўп ўтмай оламдан кўз юмди. Дунёвий ғурур уни Исломнинг нурли йўлидан узоқлаштирди. Ҳайвоний бир ҳаётнинг нафсоний орзуларига алданиб, абадий ўлароқ жаҳаннам оташида ёнишга маҳкум бўлди.

Яна бир мисол:

Эрон ҳукмдори Ҳазрати Пайғамбарнинг (соллаллоху алайҳи ва саллам) мактубларини йиртиб отди. Одобсизларча у кишини ҳақорат қилди. Оллоҳ таоло ҳам унинг мол-мулкини ва салтанатини ер билан яксон этди. Хароба бўлган салтанати тарихда ибрат ўлароқ хотираларда қолди.

Пайғамбар ва авлиёлар ҳақиқатидан узоқ қолган, улардан файз ололмаган, илоҳий сирдан баҳраманд бўлолмаганлар ҳақида ҳазрати Мавлоно бундай дейди:

“Сен сўлиган ва руҳи чириган бир кўнгилни илоҳий даргоҳга олиб бормоқдасан. Оллоҳ таоло: «Эй жохил инсон! Бу ер қабрмидики, хузуримга ўлик қалб билан келмоқдасан», дейди”.

Мавлоно баркамолликка эришиши учун инсон руҳий тарбияга муҳтож эканини бир қанча байтида таърифлаган:

“Қаноти чиқмаган қушча учмоқчи бўлса, ерга тушар ва ёвуз мушукка лукма бўлар... Қанотлари чиққанидан кейин эса ҳеч заҳмат чекмасдан юксакларда парвоз қилар...”

Бошқа бир байтида моддий тараққиётнинг руҳий тараққиёт қаршисида ҳеч эканини бундай ифодалайди:

“Осмонлар кўринишда юксакдирлар. Лекин маънавий юксаклик ва ҳақиқий олий даража покиза руҳларга хосдир.

Юксакликнинг сурати жисмлардадир. Жисмлар эса маънога нисбатан исмдан иборатдир”.

Парвардигоро, қалбларимизни Қуръон нуридан, ҳабибинг ва авлиёларинг муҳаббатидан айирма!..

Омин!

МАРҲАМАТНИНГ БАРАКАТИ

*Агар бизни ва розилигимизни истасанг, бу иш
кўнгилларни ишғол қилиши билан амалга ошишини унутма.*

Мавлоно Жалолиддин Румий

Имоннинг илк меваси марҳаматдир. Марҳаматдан узоқ бўлганлар ҳақиқий маънода тирик эмаслар. Ҳар яхшилиқнинг боши “Бисмиллоҳ” ҳам, Фотиҳа сураси ҳам “Меҳрибон” ва “Раҳмли” исмлари билан бошланади. Пайғамбарлар ва авлиёларнинг ҳаётлари ҳам марҳамат қиссаларига тўла.

Илоҳий ахлоқ билан ахлоқланишнинг энг табиий натижаси марҳаматли қалбга эга бўлишдир. Ибодатларнинг, жумладан ҳажнинг ҳақиқатига шундай қалб билан эришиш мумкинлигини Мавлоно мана бу ҳикоятда куйидагича таърифлайди:

Бир киши ҳаж ва умрани адо этиш учун Маккага кетаётган эди. Ҳар борган шаҳарда у жойнинг мўътабар инсонларини ахтариб топишга уринар: “Бу ерда басират соҳиби борми”, деб қаршисидан чиққан кишилардан сўрар эди. Яъни, бу киши қаерга сафар қилса, энг олдин Жаноби Ҳақнинг дўстларини излаб топиш зарур деб ҳисобларди. Чунки Оллоҳ таоло: “Билмаган нарсангизни зикр аҳлидан сўраб ўрганинг”¹⁵, деб марҳамат қилган. Мусога (алайҳиссалом) ҳам илоҳий илмлардан хабардор бўлган ҳазрати Хизрни

15. Нахл, 43; Анбиё, 7.

зиёрат қилиш буюрилган. Ниҳоят бу киши ҳилол каби сузилган, узун бўйли бир пирга кўзи тушиб, унда авлиёларнинг руҳи борлигини сизди. Кўзлари дунёда, аммо қалби қуёш каби порлоқ эди. Йўлчи пирнинг қаршисига келиб ўтирди. Пир ундан:

– Эй йўловчи! Қаерга кетяпсан? Ғурбат борлигини қаёққа олиб боряпсан? – деб сўради.

Йўловчи:

– Ҳажга кетмоқдаман. Икки юз дирҳам пулим бор, – деб жавоб берди.

Пир деди:

– Эй йўловчи, пуллариңнинг бир қисмини Оллоҳ йўлида муҳтожларга, ғарибларга, бечораларга бўлиб бер. Уларнинг кўнгиллари оли, руҳларининг уфки очилсин! Шу йўл билан биринчи галда кўнгилингга ҳаж қилдирган бўласан. Шундан кейин тоза кўнгил билан ҳаж сафарингда давом эт. Чунки Каъба Оллоҳ таолонинг тақво уйи, яъни, зиёрат фарз бўлган савоб тўла бир жой. Лекин инсон қалби сирлар хазинасидир. Каъбани Иброҳим (алайҳиссалом) қурган. Кўнгил эса Жалил ва Акбар бўлган Оллоҳнинг назаргоҳидир. Агар сенинг қалб кўзинг очиқ бўлса, кўнгил каъбасини тавоф қил. Сен тупроқдан деб ўйлаган Каъбанинг асл маъноси кўнгилдир. Жаноби Ҳақ кўзга кўринадиган, сурат Каъбасини тавоф қилишни кўнгил каъбасини кирлардан тозалаш учун фарз қилган. Шунини яхши бил: агар Оллоҳнинг назаргоҳи бўлган бир кўнгилни инжитсанг, кейин Каъбага пиёда борсанг ҳам ундан олган савобинг ранжида бўлган кўнгил гуноҳини юва олмайди. Сен бор-йўғингни, мол-мулкиңгни сарфла ва бир кўнгил ярат. Шундай кўнгил яратки, у қаборга кирганинда қоп-қора кечада сенга нур таратсин. Оллоҳнинг хузурига

олтин тўла мингларча коса олиб борсанг ҳам Жаноби Ҳақ: “Бизга бирон нарса келтирмоқчи бўлсанг, рози қилинган кўнгил келтир. Чунки олтин ва кумуш биз учун маъносиз нарсалардир. Агар бизни ва розилигимизни истасанг, бу иш кўнгилларни ишғол қилиш билан амалга ошишини унутма”, деб марҳамат қилади. Ҳақ нурунинг инсондаги тажаллисини кўришни истасанг, қалб кўзинг очиқ бўлсин.

Йўловчи пирнинг бу насиҳатларини тушуниб етди. Бу суҳбатдан кўнгли марҳамат билан тўлди. Ҳузур ва хотиржамлик билан ҳаж йўлида давом этди.

Ҳазрати Мавлоно ҳикояни бундай якунлайди:

“Сафарга чиқадиган вақтингда илоҳий бир хазина бўлган комил инсон бўлиш нияти билан йўлга чиққин, кўнглингнинг уфқи очилсин.

Ҳар ким экин экса, мақсади буғдой олиш бўлади. Буғдой бўлмаган жойда сомон бўлмайди.

Сомон эксанг, буғдой унмайди. Шундай экан, сен ҳам комил инсон, фозил устоз ахтар, унга толиб бўл.

Ҳаж вақти келганида Каъбани зиёрат ва тавоф қилиш учун йўлга чиқ. Кўнглингда бу мақсад бўлса, Макканинг ҳақиқатини тушуниб етасан”.

Ҳазрати Мавлононинг ҳикояда ҳажни мисол келтириши ҳаж нозик ибодат бўлгани учундир. Чунки ҳажда одатда машруъ (шаръий, рухсатли) бўлган кўп ишлар тақиқланади. Унда бир маҳшар манзараси намоён бўлади. Ояти қаримада инсоннинг “рафас”дан, яъни, дунёнинг беҳуда нарсаларидан сақланиши таъкидланади. Шунинг учун ҳам ҳаж йўлчилигига руҳий бир ҳозирлик билан чиқиш керак бўлади.

Намоз ўқишнинг, рўза тутишнинг нофиласи бўлгани каби, ҳаж ибодатининг ҳам нофиласи бор. Нофила ўлароқ адо қилинган ҳаж ибодатини жоҳилларча танқид қилиш, Оллоҳ кўрисин, куфрга олиб борувчи сўз айтиш демакдир. Бундай қилиш жаҳолат белгиси бўлиб, ибодат лаззатидан маҳрум қолганликнинг аломатидир.

Саодат асридан бери нофила ҳаж ибодатларини адо қилиш давом этиб келмоқда. Ҳаяжон ва иштиёқ билан адо қилинган нофила ҳаж ибодати бандани Оллоҳга яқинлаштирувчи, руҳни қувватлантирувчи, қалбда марҳамат ва жўмардликни оширувчи бир воситадир.

Бундай маънавий юксалиш нофила ибодатларга муҳаббат ва барча яратилганларга нисбатан марҳаматли бўлиш билан амалга ошади. Бу ўринда Имоми Аъзамнинг эллик беш марта ҳажга борганларини эслатиш етарлидир.

Инсоннинг Жаноби Ҳақ назарида кадрини белгиловчи ушбу ҳикояни “Тазкиратул авлиё” номли китобдан олдик:

Олим, фозил, муҳаддис Абдуллоҳ ибн Муборак (раҳматуллоҳи алайҳ) ҳаж сафарини адо қилгандан кейин Маккадаги Масжидул Ҳарамда қалбида Оллоҳ муҳаббати билан уйқу ва сергаклик орасидаги ҳолатда ўтирар экан, самодан икки фаришта тушади. Улардан бири иккинчисига:

– Бу йил олти юз минг киши ҳажга келди. Уларнинг барчасининг ҳаж ибодати шомлик пойафзалчи Али ибн Муваффақ қилган амаллар туфайли қабул бўлди. У ҳажга боришни ният қилди-ю, кела олмади. Аммо бир амали орқасидан шунча кишининг ҳажи Оллоҳ ҳузурини қабул бўлди, – деди.

Абдуллоҳ ибн Муборак уйқу ва сергаклик орасидаги бу ҳолдан ўзига келиб, ҳайратга тушди. Қайтишда Шом кар-

вонига қўшилиб олди. Айтилган шаҳарга келгач фаришталар исмини олган кишини топди:

– Сен ҳажга бормаи туриб қандай амал қилдинг? – деб сўради ундан.

Али ибн Муваффақ қаршисида Абдуллоҳ ибн Муборакдек машҳур олимни кўриб, ақли бошидан учди. Ҳушдан кетиб, йиқилди. Ўзига келиб бундай деди:

– Ўттиз йилдан бери ҳажга боришни ният қилиб юрган эдим. Неча йил уриниб уч юз дирҳам пул ҳам тўпладим. Ниҳоят бу йил ҳажни ният қилган эдим. Ҳомиладор хотиним:

– Қўшнининг уйдан пиширилган гўшт хиди келяпти. Менга бир бўлдак гўшт сўраб оласизми? – деб қолди.

Қўшнимнинг уйига кириб ахволни тушунтирган эдим, у йиғлаб юборди:

– Етти кундир болаларим оч. Йўлда ўлиб ётган бир ҳайвонни кўриб қолдим ва унинг гўшtidан бир оз олиб келдим. Ҳалол лўкма топа олмагач, мажбуран шу ўлимтик гўштини болаларимга пишириб бераяпман. Улар ўлим билан юзма-юз турганликлари учун бу гўшт уларга ҳалол, сизга эса ҳаромдир. Истасангиз, берай, – деди.

Қўшнимдан бу сўзларни эшитиб ичимдан бир нарса узилиб кетгандай бўлди. Минг машаққат билан йиққан уч юз дирҳам пулимни қўшнимга бериб, эй Оллоҳ, қилган ҳаж ниятимни қабул айла, дедим.

Шунда Абдуллоҳ ибн Муборак:

– Раббим менга ҳақиқатни билдирган экан, – деди.

Бу ҳодиса Оллоҳ таоло бизга кўрсатган марҳаматнинг баракатидир. Тушда кўрилган воқеа орқали ҳажнинг ми-сол келтирилиши ибодат ҳаётида ҳиммат ва марҳаматнинг

накадар муҳим аҳамият касб этишини кўрсатиб турибди. Бошқача айтганда, ҳаж ибодати вужуд кийимидан айрилиб, руҳнинг ҳақиқатига етишиш учун нафсоний бўҳронлардан қутулишга ҳаракат қилишдир. Шоир Юнус Эмро бу ҳақиқатни шеърларидан бирида бундай ифодалайди:

Оқ соқолли бир хожа,
Билмайди ҳоли қанча,
Ният қилмасин ҳажга,
Бир кўнгилга озор бергач.

Кўнгил Оллоҳнинг тахти,
Оллоҳ кўнгилга боқди,
Икки жаҳон бадбахти,
Ким кўнгилга озор берса.

Фақат сурат билан руҳий баркамолликка эришиб бўлмаслиги ҳақида Боязид Бистомийдан бир ҳикоя бор:

Муридлардан бири Боязиддан сўради:

– Пўстинингиздан бир парча берсангиз, устимга кийиб юрсам.

Боязид жавоб берди:

– Ўғлим, сен одам бўлмайсан. Боязиднинг пўстинини эмас, терисини шилиб ичига кирсанг ҳам фойда бермайди.

Боязид Бистомий сафари чоғида бир дарахт соясида дам олгач, яна йўлида давом этади. Қараса, қўлидаги халтаси устида дам олган жойидаги чумолилар юрибди. Чумолиларни ўз инидан маҳрум қилмаслик ва уларга ғурбат

хаётини раво кўрмаслик учун орқага қайтади. Дам олган жойига бориб, чумолиларни у ерга ташлайди. Бу иши Яратувчига муҳаббат туфайли яратилганларга кўрсатилган меҳрнинг ёрқин бир намунасидир.

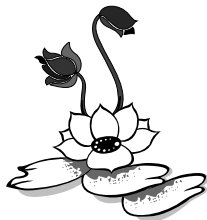
Ҳадиси шарифда:

“Мушугини очликка маҳкум қилиб, унинг ўлимига йўл очган аёл жаҳаннамга йўл олди. Сувсизликдан ўлаётган итга ковуши билан сув келтириб берган гуноҳкор аёлнинг эса гуноҳлари кечирилди”, дейилади.

Ҳа, Ислом динида ҳиммат ва марҳаматнинг уфқи мана шунақа чексиздир.

Парвардигор, шафқатни қалбларимизнинг туганмас хазинаси қил!

Омин!..

ИНСОН БЎЛ, ИНСОН!

Қабристонга бориб, у ерда бир муддат сукут сақлаб ўтир. У ердаги овозсиз суҳбатлардан баҳраманд бўл.

Мавлоно Жалолиддин Румий

Бир киши катта шаҳарга борди. Бозорни айланиб юриб, атир-ифорлар сотиладиган кўчага кириб қолди. Дўконлардан таралаётган гул, нилуфарларнинг турфа хидлари эпкин-эпкин бўлиб кўчага таралар эди. Мусофир бир неча одим юрди. Хушбўй хидлардан боши айланиб, кўзи тина бошлади. Ўзини қўлга ололмади – йиқилиб, хушидан кетди.

Халқ хушсиз одамнинг бошида тўпланди. Ким юрагини уқалар, билакларини силар, ким эса гул суви билан унинг юзини ювар эди. Нима қилсалар ҳам, киши ҳадеганда ўзига келавермади. Аксинча, хушсизлиги баттар кучайганга ўхшарди. Унга ёрдам қилмоқчи бўлганлар чорасиз қолиб, теваракка хабар йўллашди: бу одам ким ўзи, бу яқин атрофда қариндош-уруғи борми, деб суриштира бошлашди. Аксига олиб, ҳеч кимса унга эга чиқмас, орадан соатлар ўтганига қарамай, одам ҳам бундай бир ўзига келай демас эди.

Оқшомга яқин у ердан бир тери ошловчи ўтиб қолди. Шу теричи хушсиз ётган одамни таниди. Аҳволни тушуниб, дарҳол тўпланганларга хитоб қилди:

– Зинҳор унинг юзига хушбўй сувлар суркаманглар. Мен унинг хасталиги сабабини биламан. Сизлар ундан узокрок туринглар, мен ҳозир унинг дардига даво бўладиган дорини олиб келаман, – деди ва воқеа жойидан шошилинич узоклашди.

Бир харобага кирди. У ердан бир сиким гўнг олиб, тез ортига қайтди. Атторлар кўчасига келиб, бошқаларга сездирмай ҳалиги гўнгни хушсиз одамнинг димоғига тутди. Вожаб!.. Хушсиз одам ўзига кела бошлади. Сал ўтмай ўрнидан турди. Теричи билан бирга бу ердан кета бошладди.

Хушидан кетган одам ҳам теричи эди. Узоқ йиллардан бери сасиган терилар ичида ишлаб димоғи ёмон ҳидларига ўрганиб қолган, атторлар кўчасида хуш бўйларга чидаёлмай хушидан кетиб йиқилган эди.

Маснавий:

“Кўнғиз доим ифлосликлар ичида яшайди ва бу сабабли гул сувидан хушини йўқотади. Унинг дориси ёқимсиз ҳид таратувчи нарсалардир. Чунки у шунга ўрганган, лойи сассиқ исли сувга қорилган.

Насиҳатчилар ҳам тушкун-ғамгин кишини унинг кўнглини очиш, юрагини беҳуда ғам-ташвишдан тозалаш ва шифо топиб кетиши учун ҳикматли сўзлар, анбарлар, гул сувлари билан даволамоқчи бўладилар.

Кимга хуш бўйли нарсалар ёрдам бермаса, демак, у бадбўйликларга кўниккандир.

Сен ҳам нурдан, ўғитдан, яхшилик ва гўзалликдан насибангни ол!.. Бурнингни ифлосликларга тикма, гўнг кўнғизи бўлма. ИНСОН БЎЛ, ИНСОН!”

Тонг шамоли боғ узра эсиб, гуллар хидини узоқ-узоқларга олиб кетади.

Кўнгил одамлари, солиҳ ва ориф амал қилувчи кишилар ҳам қалбларидаги яхшиликларини ўзлари борган жойларга олиб борадилар. Қалбларидаги гўзалликнинг нури жамоатда акс этади. Истеъдодига кўра қалблар бу нурдан баҳраманд бўладилар.

Асҳоби Қаҳфнинг¹⁶ қитмири бор-йўғи бир ит бўлса ҳам, яхши кишилар билан бирга бўлгани ва уларга ғор оғзида садоқат билан хизмат қилгани учун жаннатга киражакдир.

Ҳазрати Мавлоно бу воқеани бундай таърифлайди:

“Асҳоби Қаҳфнинг ити илоҳий файз соясида мурдорликдан қутулиб, подшоҳларнинг дастурхонига шерик бўлди.

Бу ит Асҳоби Қаҳфнинг суҳбатини тинглагани учун ҳам ғор оғзида илоҳий раҳмат сувидан ичишга мушарраф бўлди”.

Сасиган ўлимтиқлар устидан эсувчи шамол ҳар тарафга бадбўй хидлар таркатади, нафасларни бўғиб, кўнгилларни беҳузур қилади. Бандалик лаззатидан маҳрум фосиқларнинг

16. Асҳоби Қаҳф – Ғор дўстлари. Исо алайҳиссалом замонидан кейин Рум давлатларидан бирида Дақёнус исмли золим подшоҳ чиқиб, одамларни бутларга сиғинишга мажбур қилар, ўз амрига бўйсунмаганларни ўлдирар экан. Бир неча йигит: “Оллоҳдан ўзгага бўйсунгандан кўра, бу юртни тарк этган афзал”, деб тун қоронғусида шаҳардан чиқиб кетишади. Йўлда уларга бир чўпон ва унинг ити ҳам қўшилади. Ҳаммалари тонгга яқин бир тоққа етиб, катта ғорга кириб яширинадилар. Уларни қувиб келган шоҳ аскарлари ғорга киришга қўрққач, Дақёнус қочок йигитлар очлик ва ташналикдан ўлиб кетсин деб ғор оғзини бекитиб ташлашни буюради. Лекин Оллоҳ ўзининг садоқатли бандаларини ҳалок бўлишдан сақлаб қолади – уларни 300 йиллик узоқ уйкуга чўмдиради. Оллоҳга садоқати туфайли чўпоннинг “Қитмир” отли ити ҳам Асҳоби Қаҳф қаторидан ер олган. – Мухаррир.

сухбатидан ҳам худди шундай бадбўй хидлар тарқалади. Чунки улар қаватма-қават бидъат ва исён пардалари ичида бижғиб кетганлар. Ўзларининг бузғунчилик хаёлларидан лаззат оладилар.

Ҳазрати Мавлоно бир байтида: “Қабристонга бориб, у ерда бир муддат сукут сақлаб ўтир. У ердаги овозсиз суҳбатлардан баҳраманд бўл”, дейди.

Каламушни гул боғчасида сақлаш мумкин бўлмагани каби, асаларини ҳам ўзи ўрганган муҳитидан узоқ тутиб бўлмайди. Зеро, асаларининг макони ўзи ўрганган гуллар оламидир. Уни ҳам бошқа бир маконда сақлаб бўлмайди. Ҳар бир мавжудот ўзи ўрганган муҳитдагина яйраб яшайди. Бу қоидадан инсон ҳам мустасно эмас.

Руҳи пок кишилар ҳазрати Муҳаммад таълимотидан озиклангани каби, қалби фосиқлик билан тўлганлар ҳам бузғунчиликдан лаззатланадилар.

Ҳазрати Абу Бакр (розияллоху анху) Оллоҳ элчисининг (соллаллоху алайҳи ва саллам) сиймоларига боқар ва: “На қадар гўзал-а!” деб ҳайратланар эдилар. Абу Жаҳл эса у муборак юздан том терс таъсир олар ва у зотдан нафратланар эди. Бу фарқлиликнинг сабаби ҳар иккиси ҳам оинаи муҳаммадийда ўзининг ҳақиқатларини кўрганида эди.

Оллоҳнинг дўстлари: “Биз кўзгу кабимиз – ҳар ким бизда ўзини кўради”, деган эдилар.

Ҳеч бир кўзгу кўнгил учун ёлғон сўйламайди, хунукни чиройли, чиройлини хунук қилиб кўрсатмайди – ким қандай бўлса, кўзгуда ўзини шундай кўради. Оллоҳ дўстлари ҳам хоҳ илоҳий тажалли қаршисида, хоҳ нарсалар қаршисида бўлсин, ҳар бири бир ойна кабидир. Уларга қараган киши ўзини кўради.

Шайх Ниёзий Мисрий деган:

“Халқ ичра бир кўзгуман, менга бокқан ўзини кўрар,
Яхши бўлсин, ёмон бўлсин ҳар ҳолатда юзини кўрар”.

Ҳазрати Мавлоно “Маснавий”да: “Киши хафа бўлади ёки уялади деб кўзгу ва тарози тўғриси айтишдан воз кечадимиз? Кўзгу ҳам, тарози ҳам асл тошлардан ясалган. «Менинг ҳурматим учун ҳақиқатни яшир, хунук кўрсатма, оз кўрсатма», деб ёлворсанг: «Кўйсанг-чи, кўзгу ва тарозидан ҳақиқатни яшириб бўладими?» деб жавоб берадилар”.

Хаста ёки ярадор киши ўзини даволовчи табибни излагани каби, ахлоқи хаста ва маънавияти мажруҳ кишилар ҳам комил муршид тарбиясини олишга мажбурдирлар.

Камолотга эришганларини даъво қиладиганлар ҳар ерда ўзларини кўрсатишга уринадилар. Уларни бир оз синаб кўрсангиз, қалблари бўм-бўш эканига гувоҳ бўласиз. Ҳазрати Мавлоно бу ҳақда: “Манманлик ва ғурур ботқоқлигини қуритиш учун бир муршиди комилнинг ҳиммати ва файзи зарур”, дейди.

Баъзи кишилар фақат китоб ўқиш билан нафсларини тарбия қилишни, ғурур ва кибрдан кутулишни тахмин қиладилар. Бундай қилиш саратон касалига дучор бўлган кишининг табобатга оид китобларни ўқиб, ўзини даволашга уринишига ўхшайди. Табибларнинг ўзлари ҳам хасталанганларида бошқа табибларга мурожаат қиладилар. Чунки кишининг ўз хасталигига ўзи ташхис қўйиши қийин. Ҳеч бир ҳакам ўзига оид масалада ҳукм бера олмайди. Бинобарин, у бошқа ҳакамнинг ҳукмига муҳтож бўлади.

Кибр, ғурур ва мақтаниш каби туйғулар инсон қалбига жуволдиз каби санчилади. Инсон ўзини бошқалардан устунман деб кибрланади. Лекин Ҳақ йўлга тушиб олган киши бутун фазилат ва устунликлар фақат Оллоҳга оид

эканини англаб етади. Ўзидаги барча сифатлар Оллоҳ берган омонат эканини тушунади.

Зайд ибн Ҳориса (розияллоху анху) Пайғамбар (соллаллоху алайҳи ва саллам) суҳбатларида илоҳий ишқдан хушсиз ҳолда ўтирар эдилар. Пайғамбар (соллаллоху алайҳи ва саллам):

– Имон ҳақиқати нима? – деб сўраганларида, Ҳориса:

– Дунёдан кўнгил узганимдан кейин кунларимни сувсиз, тунларимни уйқусиз ўтказга бошладим. Раббимнинг Аршини ошкор кўраётганга ўхшайман. Кўз ўнгимда бир-бирларини зиёрат қилиб юрган жаннат аҳли ва қилган ишларидан пушаймон бўлаётган жаҳаннам аҳли турибди, – деган эди¹⁷.

Ҳазрати Мавлоно Зайд ибн Ҳорисанинг бу ҳолини байтларида бундай таърифлаганлар:

“Ҳориса (розияллоху анху) Расулulloхга: «Сизга кўзимга кўринган нарсаларни айтиб берайми, – деди ва гапга тушди: – Охиратда шаккоқлар киядиган кийимларни халққа кўрсатай. У ерда пайғамбарлар учун чалинадиган куйларни куйлай. Тўлиб тошиб турган Кавсар ховузини¹⁸ кўрсатай, сувини халқнинг юзига сепсинлар. Чанқаган кишиларнинг бу ховуз атрофида чопишларини кўрсатай. Уларнинг елкалари бир-бирларига тегиб турибди, бақир-чақирлари қулоғимга келмоқда. Жаннатдагилар севинчларидан кўз ўнгимда кучоқлашиб, бир-бирлари билан қўл ушлашиб юришибди. Дўзахдагиларнинг оҳ-войи

17. Қаранг: Ҳайсамий. “Мажмауз завонд”, I жилд, 57.

18. Жаннатдаги бу ховузнинг суви асалдан тотли, қор ва сутдан оқ бўлиб, ундан ичган киши абадул абад ташналик нималигини билмайди. Ҳазрати Пайғамбар (соллаллоху алайҳи ва саллам) ўз қўллари билан умматларига Кавсар сувидан ичирар эканлар.

қулоғимни тешиб юборгудек бўлмоқда. Булар менга кўринган баъзи нарсалардир. Яна гапиришим мумкин эди, лекин Расулуллоҳнинг ғазабларидан кўрқаман...”

Шунда Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) Ҳорисанинг ёқасидан ушлаб: «Ўзингга кел», дедилар”.

Баъзан Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ҳам шу қадар маънавий завқ ва файзга тўлар эдиларки, бундай ҳолга узоқ вақт чидаб бўлмай қоларди. Хусусан, ваҳий нозил бўлаётган пайтларда фавқулодда изтироб чекар, вужудлариша майда тер доналари тошиб кетар эди. Бундай паллаларда: “Эй Ойша, руҳоният мени истило этди. Кел, менга бирон нарса де”, деб оддий инсоний ҳаётга шўнғир эдилар.

Аксинча, дунё устун кела бошласа: “Эй Билол! Қани бир азон айт-чи”, дердилар. Бу билан инсон ҳаёти учун зарур мувозанатни ўрнатар эдилар.

Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) суҳбатларига энг кўп муяссар бўлган саҳоба ҳазрати Абу Бакр (розияллоҳу анҳу) эди. У киши Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) билан жуда кўп яккама-якка суҳбат қилганлар. Бу ҳақда ҳазрати Умар (розияллоҳу анҳу) бундай дейдилар:

“Расулуллоҳ ҳузурларига кирдим. Ҳазрати Абу Бакр (розияллоҳу анҳу) билан тавҳид илми ҳақида суҳбат қилишарди. Мен уларнинг ёнларига ўтирдим. Худди араб тилини билмайдиган каби уларнинг суҳбатларидан ҳеч бир нарсани тушунмадим. Ҳазрати Абу Бакрдан: «Мен ҳеч нарса тушунмадим. Сен Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) билан доимо шундай суҳбатлашасанми?» деб

сўрадим. У: «Ҳа, баъзан Расулуллоҳ билан ёлғиз қолганда шундай суҳбатлашамиз», деди¹⁹.

Бир ҳадиси шарифда Пайғамбаримиз (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Биз пайғамбарлар жамоаси инсонлар савиясига тушиб, уларнинг ақллари қамрайдиган шаклда сўзлашга мажбурмиз”, деган эдилар²⁰.

Бошқа бир ҳадисда: “Инсонлар билан ўз ақлингизга қўра эмас, уларнинг ақли қамрайдиган даражада гаплашинг”²¹, дейилади.

Дунёнинг дорул ғурур, яъни, алдамчи олам эканига доир ҳадислар билан бирга, унинг соҳир (сеҳрловчи) ва ғаддор (раҳмсиз) эканига доир ҳадислар ҳам бор. Дунё ўткинчи олам, соя эканини, энг оддий ҳақиқат ўлим эканини ҳаммамиз билсак-да, энг яқин кишиларимиз ўлганига ўзимиз гувоҳ бўлсак-да, бу вафосиз дунёга алданишдан асло қутула олмаймиз. Бундай ҳол ҳадиси шарифда ифодалангани каби, сеҳрловчи бўлгани учундир.

Ҳазрати Мавлоно дунёнинг сеҳрловчи эканини мана бундай ифодалайди:

“Бу сеҳргар ой ёруғида шошилиб, беш юз газ²² матони ўлчай олади.

У сенинг кумуш ақча каби умрингни олгач, умр кўчиши битар, хаёлий мато йўк бўлиб, сармойанг бўшга чиқади.

Эй дунё сеҳрига овунган киши! Сен яхшиси «Кулаъзу...»ни ўқи ва «Эй Парвардигор, мени бу васасалардан ва дунёнинг нафсоний лаззатларидан ўзинг асра!» деб илтижо қил”.

19. Қаранг: Аҳмад ибн Абдуллоҳ ат-Табарий. “Ар-Риёзун Надра”, II жилд, 52.

20. Дайлабий. “Муснад”, I жилд, 398, 1611-ҳадис.

21. Бухорий. “Илм”, 49.

22. Газ – 0,71 метрга тенг ўлчов бирлиги.

ЗОЛИМНИНГ ЯХШИЛИГИ

*Баҳор келса, тошдан бир нарса унарми?
Сен тупроқ бўл, то бағрингдан гуллар униб чиқсин.
Мавлоно Жалолиддин Румий*

Подшоҳлардан бири жума куни мачитга кетаётган эди. Қўриқчилар халққа қараб: “Йўл беринглар!” деб бақиришар, одамларни уриб-суриб подшоҳга йўл очишга уринишар эди. Тасодифан подшоҳ ўтадиган йўлга кириб қолган бир фақир ҳам қўриқчилардан бир-икки таёқ еди. Калтак ала-мидан подшоҳнинг изидан шундай деб бақирди:

– Эй сен золим ҳукмдор! Қилган амалингдан хабардор-мисан? Оллоҳ таоло сенинг яширин зулмларингдан жумлаи оламини асрасин! Намоз ўқиш учун мачитга кетаётиб яхши иш қилдим, деб ўйлайсанми? Яхшилигинг шу бўлса, ким билади ёмонлигинг қандай бўлар экан?

“Маснавий”дан:

“Золимларнинг яхшиликлари шундан иборат. Энди ёмонликларини ўзингиз билиб олаверинг”.

Тарих инсонларга золим ҳукмдорларнинг халққа ўтказган зулмларини бир ибрат ўлароқ билдиргани каби, одил ва солиҳ ҳукмдорларнинг шафқат ва марҳамат тўла ишларини ҳам намуна сифатида улар қалбига жойлаган.

Саодат асри ва хулафои рошидин²³ даврлари мислсиз адолати билан асрлар давомида инсониятга ўрناق бўлиб келяпти.

Ҳазрати Умар (розияллоху анху) халифа бўлганларидан кейин:

– Эй халойиқ! Мен адолатдан узоклашсам, нима киласизлар? – деб сўрадилар.

Мусулмонлар:

– Агар адолатдан узоклашсангиз, қиличимиз билан сизни тўғри йўлга соламиз, – дедилар.

Шунда ҳазрати Умар (розияллоху анху):

– Алҳамдулиллоҳ, янглиш йўлга кирсам, мени қиличлари билан тўғри йўлга бошлайдиган мусулмонлар бор экан, – деган эдилар.

Ҳазрати Умар (розияллоху анху) халифа экан, ўзлари моддий қийинчиликлар ичида яшар эдилар. Ҳолбуки, ҳазина бойликлар билан тўла эди.

Саҳобалардан баъзилари ҳазрати Умарнинг қизи ҳазрати Ҳафсага (Оллоҳ икковларидан ҳам рози бўлсин):

– Отанг хазинадан ўзига маош тайин қилса бўлмайдимиз? – деди.

Пайғамбар (соллаллоху алайҳи ва саллам) хотинларидан бири бўлган ҳазрати Ҳафса оталарига бу таклифни етказганларида ҳазрати Умар (розияллоху анху):

– Қизим, сен Пайғамбар (соллаллоху алайҳи ва саллам) хотинларидан бири эдинг. Айт-чи, Расулulloҳ уйда қандай еб-ичардилар? – деб сўрадилар.

23. Хулафои рошидин – Тўғри йўлда ўтган халифалар. Бунга Абу Бакр Сиддик, Умар ибн Хаттоб, Усмон ибн Аффон, Али ибн Абу Толиб (Оллоҳ ҳаммаларидан рози бўлсин) қирадилар.

– Уйда бори фақат бир кунлик еб-ичишга етадиган нарсалардан иборат эди, – дедилар Ҳафса онамиз (розияллоху анҳа).

– Икки дўстим (Расулulloҳ ва Абу Бакр Сиддик) ва мен бир йўлдан кетган уч йўлчига ўхшаймиз. Бири мақомига эришди. Иккинчиси биринчисининг изидан бориб унга етишди. Учинчиси ҳам уларга етишишни истайди. Юким оғир бўлса, уларга етиша олмай қоламан.

Ҳазрати Умар даврларида қанчадан-қанча мамлакатлар фатҳ қилингани ва хазина бойликка тўлиб тошганига қарамай, умрлари давомида уйда ортиқча нарса сақламадилар. Бир лаҳза бўлсин дунё лаззатига кўнгил бермадилар. Вафот қилганларида зиммаларида қарзлари бор эди.

Хулафои рошидин даври бундай ибратли воқеалар билан тўлиб тошган.

Тўрт халифа давридан кейин Умавий, сўнг Аббосийлар давлати қурилди. Бу давлатлар тарихида ҳам манфий, ҳам мусбат ўрнаклар мавжуд. Улар орасида Умар ибн Абдулазиз каби адолат ва марҳамати билан донг таратган зотлар бўлгани каби, Оллоҳ расулининг невараси ҳазрати Ҳусайнни Карбалода шаҳид қилган, имом Аъзам ва имом Аҳмад каби олимларга азият етказган ҳукмдорлар ҳам йўқ эмас.

Шайх Саъдий “Ғулистон”да бундай дейди:

“Золим ва фосиқ бир киши Оллоҳ дўстларидан биридан:

– Ибодатларнинг қайсиси афзалроқ? – деб сўрайди.

У киши:

– Сен учун уйку энг яхши ибодат. Чунки уйкудалик пайтингда ҳеч кимга зарар бера олмайсан, – деб жавоб берди”.

Бир киши нафсини тийиб бировга зарар бермаслиги Оллоҳ бандаси учун энг олий сифатдир. Бу ерда асосий масала тавозеъ бирон нарса умидида эмас, балки Оллоҳ таоло розилиги учун адо этилишидир. Акс ҳолда, бундай тавозеънинг ҳеч бир қиммати бўлмайди.

Тавозеънинг акси бўлган кибру ҳаво ёмонлик белгиси. Шухрат инсон учун энг катта нафсоний орзу. Шухрат васвасасига тушган киши жуда кўп жабру зулмларга қўл уради, лекин ўзи бунинг фарқига бормайди. Нагижада ўзини ерга уриб золимлар сафига қўшилиб қолади.

Ҳазрати Мавлоно бу ҳақда бундай деганлар:

“Баҳор келса, тошдан бир нарса унарми?

Сен тупроқ бўл, бағрингдан гуллар униб чиксин”.

Дарҳақиқат, баҳорнинг баракатидан тупроқ асл насибасини олади. Шунинг учун ҳам ундан гўзал майсалар унади. Тош ҳам баҳорга етишади, аммо ундан бир нарса униб чикмайди.

Қалблари тошга айланган кишилар табиатдаги мана шундай жонсиз мавжудотлардир. Улар учун ҳам баҳорда ёққан ёмғирдан фойда йўқ. Нафс орзуларини енга олмаганлар учун ибодатлар ҳам нафсоний орзуларга тобеъ бўлади. Бундай кишиларнинг қибласи нафс ҳисобланади.

Тарихга шон ва шараф берган буюк давлат арбоблари улуг устозлар соясида етишган эдилар. Улар ўз тарбиясидагилар қалбига масъулият ва марҳамат туйғуларини жойлаштирганлар.

Эртуғрул Ғозий буюк шайх Адабали ҳазратларини ўзига устоз деб билар, ўғли Усмон Ғозийни ҳам бу устознинг тарбиясига берган эди. Эртуғрул Ғозий ўғли Усмон Ғозийга бундай васият қолдирган:

“Эй ўғил! Шайх Адабалини асло хафа қилма.

У бизнинг қавмимиз куёшидир. Тарозиси бир дирҳамга²⁴ ҳам адашмайди.

Менга қарши келсанг ҳам, унга қарши келма.

Менга қарши чиқсанг, хафа бўламан, аммо унга қарши келсанг, кўзларим сенга бокмайдиган, боқса ҳам, сени кўрмайдиган бўлади!

Сўзимиз Адабали учун эмас, сен учундир.

Бу гапларимни васиятим деб бил!”

Жуда тиришқоқ бўлган Усмон Ғозийни Шайх Адабали тарбияга олиб, унга маърифатуллоҳ (Оллоҳни таниш) завқини тоттирди ва гўзал ахлоқли қилиб етиштирди. Шу тарзда Усмон Ғозийни жаҳоншумул давлатнинг ҳукмдорлигига ҳозирлади.

Бу боқимдан қаралса, Усмонли давлатининг асл қурувчиси Шайх Адабали ҳазратларидир.

Онадўлининг бошқа беклари бундай устозлари бўлмагани учун инқирозга учрар экан, Усмонли беклиги қисқа бир фурсатда давлатга айланиб, кейин жаҳон миқёсидаги буюк салтанат даражасига етди. Бу давлат олти аср мобайнида дунёни Ислом дини билан таништирди, адолат ва ҳақ тарафида бўлди, Ҳақнинг тарозиси бўлди.

24. Дирҳам – кумуш танга. Микдор ўлчови маъноси ҳам бор.

Шайх Адабали ҳазратларининг Усмон Ғозий ва ундан кейин келадиған давлат раҳбарларига тавсияларидан бири мана бу эди:

“Эй ўғил!

Сиз бексиз! Бундан кейин жаҳл биздан, итоатғўйлик сиздан... Ранжиш биздан, кўнгил олиш сиздан... Айблаш биздан, чидаш сиздан... Ожизлик, заифлик биздан, сабр сиздан... Талашиб-тортишиш, уруш-жанжал, тушунмовчиликлар биздан, адолат қилиш сиздан... Ёмон сўз, шум оғиз, ҳақсиз гап биздан, кечириш сиздан...

Эй ўғил!

Бундай кейин бўлиш биздан, бутун қилиш сиздан... Эринчоклик биздан, огоҳлантириш, ғайратга ғайрат қўшиш, қуриш сиздан...

Эй ўғил!

Юкинғиз оғир, ишинғиз қийин, масъулиятинғиз катта... Оллоҳ таоло ёрдамчинғиз бўлсин. Беклигинғизни муборак қилсин. Ҳақ йўлига фойдали бўлсин. Нуруни узоқларга етиштирсин. Сизга юкинғизни ташийдиган куч, оёғинғизни чалкаштирмайдиган ақл ва юрак берсин...

Сиз ва дўстларинғиз қилич билан, биз каби дарвешлар фикр, тафаккур ва дуо билан бизга ваъда қилинганларнинг йўлини очмоғимиз, тўсиқларни ўртадан кўтариб ташламоғимиз керак.

Сабр жуда-жуда муҳим нарса. Бек сабр қилишни билиши лозим. Вақти келмай туриб гул очилмайди. Хом нок ейилмайди, ейилса ҳам томоққа тикилиб қолади. Ўйламай, шошилиб ишлатилган қилич ҳам пишмай туриб ейилган нок кабидир.

Миллатингиз ўз зийраклиги ичида яшасин. Ундан юз ўгирманг. Ҳар доим унинг мавжудлигини ҳис қилиб туринг. Жамиятни бошқарадиган ҳам, уни тирик тутадиган ҳам шу зийракликдир.

Энг буюк зафар нафсингизни танишингиздир. Инсоннинг ўзи ўзига энг хавfli душмандир. Дўст эса ўз нафсини таниган кишидир.

Мамлакат ҳукмдорнинг ўз ўғиллари ва ака-укалари билан бўлиб оладиган умумий моли эмас. Мамлакат фақат ҳукмдорга тегишли. Ҳукмдор ўлганидан кейин ким унинг ўрнига ўтирса, мамлакат идораси ҳам унинг қўлига ўтади. Бир пайтлар хато йўлга кирган аждодларимиз ҳукмдор бўлиб турган пайтларида мамлакатни ота-ўғиллар ва ака-укалар орасида бўлдилар. Шунинг учун ҳам узок ҳукмдорлик қила олмадилар (Бу насиҳат Усмонли давлатининг олти юз йил яшашига сабабчи бўлди).

Бир марта ерга ўтирган киши ўрнидан осонлик билан тура олмайди. Ҳаракат қилмаган киши танбал бўлиб қолади. Танбал киши эса бекорчи гаплар билан машғул бўлади. Бекорчи гаплардан турли миш-мишлар туғилади. Миш-мишлар таркаган жойда қутулиш бўлмайди – дўст душманга, душман жониворга айланади...

Тўкилган қон бекорга тўкилмаслиги керак. Оқаётган қоннинг йўл ва ёни бўлиши керак. Зеро, қон тупрокни суғориш учун оқмайди.

Инсон кучи бир кун келиб тугайди, лекин илм то қиёматгача яшайди. Илмнинг нури ёпик кўзлардан ҳам ичкарига киради, уларга зиё беради.

Ҳайвон ўлса самари, инсон ўлса асари қолади. Кетган учун эмас, ташлаб кетмаган учун кўзёши тўкмоқ лозим.

Ташлаб кетганнинг ташлаб кетган жойидан ишини давом эттириш керак бўлади.

Урушни яхши кўрмайман. Қон оқиши мени хафа қилади. Шундай бўлса ҳам, қилич доимо қинида қолмаслиги керак. Лекин қилич ҳаёт бериш учун қинидан чиқиши лозим. Бир кишининг бошқа бир кишига қилич кўтариши жиноят. Бек мамлакатдан устун эмас – биргина бекнинг хоҳиши учун уруш қилинмайди.

Ўтиришга, дам олишга вақтимиз йўқ. Чунки фурсат йўқ, вақт оз.

Ёлғизлик кўрқоқлар учун. Тупроқнинг етилиш вақтини билган киши бошқалардан насихат сўраб ўтирмайди. Тупроқнинг тобга келганини била олса, кифоя.

Ўтмишини билмаган келажagini ҳам билмайди. Эй Усмон, ўтмишингизни яхши билингки, келажакка ишонч билан қадам қўясиз. Қаердан келганингизни унутмангки, қаерга кетишингизни ҳам унутмагайсиз...”

Мана шундай қийматли насихатлари билан шайх Адабали ҳазратлари Усмонбекни хамир каби пишитар эдилар. Пишитиши ҳам лозим эди. Чунки Усмонбек қийин аҳволда эди. Ҳар томондан келиб ўзига қўшилган бекликларни бир ерда тўпласинми, Византияни ё Олмонни қўлласинми, Мўғулларни кузатсинми, такфурлар²⁵ билан жанг қилсинми?

Мана шундай вазиятда шайх Адабали насихатлари билан Усмонбекка ёрдам берар, унга йўл кўрсатар эди.

Усмонли давлатида шаҳзодалар камолотига катта аҳамият берилган, уларга жуда эрта таълим-тарбия ўргатилган. Бу ишни ўша даврнинг энг катта номдор олим-

25. Такфур – Византия императўрлигида бирон вилоят хукмдори.

лари қилишарди. Хусусан, маънавий тарбияга жуда катта эътибор қаратилар, чунки мамлакатнинг келгуси тақдири шунга боғлиқ эди. Мол-мулкни адолат билан бошқариш эса давлат барқарорлигининг асоси эди.

Подшоҳ ўлганидан кейин ҳам унга қилинган керакли танбеҳ ва муршидларнинг ёрдами ва иршодлари давом этарди.

Шайх ва устозларнинг йўл-йўриқлари ҳар даврда ҳукмдорлар учун она бағрининг шафқати ва илиқлиги каби эди. Азиз Маҳмуд Худойи ҳазратлари (Оллоҳ раҳмат айласин) ҳукмдор Мурод Учинчига кўп насихат қилганлар. Ҳатто бир оз қаттиқроқ ёзилган мактублари ҳам бор. Шайх ҳазратлари бир гал Фарҳод пошша қўмондонлигида қўшин билан Истанбулдан Табризгача сафар ҳам қилганлар. Аскарлар ҳам, Табриз халқи ҳам бу кўнгили султонининг дуоларидан баҳраманд бўлган эдилар.

Усмонли салтанати подшоҳлари ҳақида сўз борар экан, яна ушбу мисолни келтиришимиз мумкин:

Подшоҳлар жума намозини ўқиш учун саройдан чиқиб, то мачитга етгунича ёнидаги жарчилардан бир гуруҳи: “Подшоҳим, кўп яшанг, бахтингиз очиқ бўлсин!” деб халқнинг дуо ва муҳаббатини изҳор қилиб борар эди.

Аммо у нафсоний туйғуларга, халқнинг бу каби илтифот ва олқишларига учиб қолмаслиги учун иккинчи гуруҳ жарчилар пастроқ товушда: “Мағрур бўлиб кетманг, подшоҳим, сиздан буюк Оллоҳ бор!” деб қайтариб турар эди.

Подшоҳларга, давлат ва миллатга йўл кўрсатган, уларга руҳий куч берган, замон-замон илоҳий ишқ оғушида уларни маст қилган Шайх Адабали силсиласи мавжуд экан, Усмонли давлати тарихга шон ва шавкат бағишлади.

Боязид Йилдиримнинг Амир Султони, Мурод Иккинчининг Ҳожи Байрам Валийси, Фотиҳ Муҳаммадхоннинг Оқшамсиддини, Боязид Иккинчининг Маҳди Пошшаси, Ёвуз Султоннинг Ибн Камол Пошшаси, Султон Сулаймон Қонунийнинг Марказ ва Сунбул афандилари, Мурод Учинчи, Аҳмад Биринчи ва Мурод Тўртинчиларнинг Азиз Маҳмуд Ҳудойилари Адабали силсиласининг мантиқий ва мўътабар давомидир.

Султон Ёвуз Салим давридан мана бундай ҳодиса ҳикоя қилинади:

Султон Ёвуз Салим Мисрга келган пайтда халқ хукмдорни кўриш учун кўчаларни тўлдирди. Подшоҳ олдинда эмас, тавозеъ билан аскарнинг ўртасида келар эди. Салласи ва кийими бошқа аскарларникидан фарқ қилмасди.

Мисрдан қайтишда Шомда жума хутбасида ўзи ҳақида “Макка ва Мадинанинг ҳокими” (Ҳокимул ҳарамайн), деб ваъз қилинганида: “Йўқ-йўқ, хизматчиси” (Ходимул ҳарамайн) деб тузатиб кўзёшларини тута олмай йиғлаган эди.

Истанбулга қайтишда кундуз куни Ускударга яқинлашади. Истанбул халқи ўзига буюк олқиш кўрсатишга ҳозирланаётганини эшитиб яқин дўсти Ҳасан Жонга:

– Мен қоронғи тушганда – ҳамма уй-уйига кириб, кўчалар бўшалганидан кейин Истанбулга қираман. Ўткинчи бандаларнинг олқишлари, зафар ҳайкириқлари ва илтифотлари бизни мағлуб қилиб, ерга урмасин, – деган эди.

Султон Ёвуз Салимни Сино чўлларида қўрқинчли арслон, Мисрга киришда мутавозеъ, кўзи ёшга тўлган бир мусулмон, Ускударда эса ўзини нафс ҳисобчиси ўлароқ бошқарган бир дарвеш сифатида кўриш мумкин эди.

Султон дўсти Ҳасан Жонга ушбу мисраларни ўқиган эди:

***“Подшоҳи олам бўлиш бир қуруқ гавго эмиш,
Бир валига дўст бўлиш жумладан авло эмиш”.***

Султон Ёвуз Салимнинг болалиқдан тарбиячиси бўлган Ҳасан Жон халифанинг вафотини бундай эслайди:

“Елкасига чипқон чиққан эди. Яра тез кунда каттариб, ўртаси тешилди. У тешикдан ҳатто султоннинг ўпкасини кўрса бўларди. Қаттиқ азоб чека бошлади. Ёнига келиб:

– Султоним, Оллоҳ таоло билан бирга бўлиш пайти келганга ўхшайди, – дедим.

Султон мен томонга ўгирилди ва хайрат билан:

– Ҳасан! Сен мени бугунга қадар ким билан бирга эди деб ўйлардинг. Менга бир марта Ёсин сурасини ўқи, – деди.

Мен сурани ўқиётганимда руҳини Оллоҳга таслим қилди”.

Тўққиз йиллик ҳукмронлиги давомида қўлга киритган улкан зафарлари, дунё миқёсида қозонган шон-шуҳратлари, одамларнинг илтифотлари уни манманликка етаклай олмади. Бу подшоҳ доимо Оллоҳ таоло билан бирга бўлиш, унга бандалик қилиш ва фақат ундан ёрдам кутиш зеҳни билан яшади.

АСИРЛИКДАН ҲУРРИЯТГА

*Дўстларнинг дўстни эслаб туриши муборак бир шидир.
Айниқса, хотирловчи Лайли, ёд этилгучи Мажнун бўлса.*

Мавлоно Жалолиддин Румий

Бир савдогарнинг қафасда сақлайдиган чиройли тўтиқуши бор эди. У тижорат ишлари учун Ҳиндистон сафарига отлана бошлади. Тантилигидан хизматкорлари ҳам ундан турли нарсаларни илтимос қилишди. Савдогар тўтиқушга ўгирилиб:

– Сенга нима ҳадя келтирай, – деди.

Тўтиқуш:

– Ҳиндистондаги тўтиқушларга менинг ҳолимни арз этинг ва мендан салом сўйланг, – деди.

Туткунликдаги бечора тўтиқуш ўз биродарига бундай салом йўллар эди:

“Сизларга ҳавас этадиган биродарингиз ов тузоғига тушди. Умр бўйи бир қафасда яшашга маҳкум бўлди. У сизга салом йўллар экан, кутулиш учун сиздан бир чора, ёрдам ва ишора кутади. Мен бир темир қафас ичида маҳбус қолсам-у, сиз эркин, озод ҳолда яшил ўрмонларнинг завқини сурсангиз, мен бу ерда қамокда, сиз эса айшу ишратда – дўстларнинг вафоси шуми? Эй дўстлар! Сизлар саҳар вақти майсалар ичида файз шабнамларидан баҳраманд бўлар экан, мен бечорани ҳам эсга олингиз. Дўстларнинг дўстни

эслаб туриши муборак бир ишдир... Айниқса, хотирловчи Лайли, ёд этилган Мажнун бўлса.

Эй менинг қанотли дўстларим! Сиз у ерда эркин қанот қоқар экансиз, мен бу ерда қафас ичида қон ютмоқдаман. Агар мени хурсанд қилмоқчи бўлсангиз, мен учун ҳам табиатнинг шифобахш сувидан бир-икки қултум ичинг. Бу бечора дўстингиз учун у сувдан бир неча томчини ерга сеппинг”.

Савдогар Ҳиндистонга етиб келганидан кейин тоғлар ва ўрмонларни айланиб, бир неча тўтиқушга дуч келди. Уларга дўстларининг саломини етказди.

Ҳиндистондаги тўтиқушлар ўз биродарларининг аҳволидан хабар топиб, жуда таъсирландилар. Уларни титроқ босди ва шохлардан таппа-таппа йиқилиб, оламдан кўз юмдилар.

Бу ҳолни кўрган савдогар жуда шошиб қолди, айтган сўзларидан пушаймон бўлди. “Бемаъни сўзларим билан бечора қушларнинг ҳаётига зомин бўлдим”, деб афсус чекди.

Юртига қайтиб келгач, кўрган-билганларини қафасдаги тўтиқушга айтиб берди. Бу тўтиқуш ҳам худди Ҳиндистондаги тўтиқушлар каби титроққа тушди ва бир зумда таппа йиқилиб, қафас ичида жон берди.

Бу ҳолдан савдогар жуда қаттиқ таъсирланди. Севимли тўтиқуши учун кўздан ёшлар тўка бошлади. Чунки бу тўтиқуш унинг суҳбатдоши, дўсти, сирдоши эди.

Ниҳоят ўзига келиб, тўтиқушни қафасдан чиқарди. Уни кўмиш учун жой ҳозирлай бошлади.

Шу пайтда ўзини ўлганга солиб ётган қушга жон кириб, ҳавога учди. Баланд бир дарахтнинг шохига бориб қўнди.

Савдогар бу ишдан янада ҳайратга тушди. Унинг сирини билиш учун кушига деди:

– Эй кушим! Бу нима сир? Мени хабардор қил. Ҳиндистондаги тўтиқушлар сенга қандай таъсир қилдилар, ҳийла билан қафасдан қутулдинг, мени хижрон ўтида ёқдинг?

Тўтиқуш жавобан деди:

– Сен хабар келтирган Ҳиндистон тўтиқушлари менга ўзларининг сассиз ҳаракатлари билан ишора қилдилар. Ёқимли овозинг сени қафасга туширди, демоқчи бўлдилар. Мен ҳам уларнинг ишораларини тушундим – ўзимни ўлганга солиб, қафасдан қутулдим.

Ҳазрати Мавлоно бундай дейди:

“Эй ғофил! Бир куш каби нафсингни ўлдирки, қутуларсан! Дон каби бўлсанг, сени кушлар тинч қўймас. Гунчага ўхшасанг, баргларингни болалар юлар. Донингни яшир. Гунча эмас, девор тагида ўсган майса каби бўл”.

Ҳикоядаги қафасда сақланган тўтиқуш – вужуд асоратида қолган руҳ тимсоли. Ҳиндистондаги эркин тўтиқушлар эса дунё лаззатларидан юз ўгирган ва моддий асоратдан қутулган руҳий мавжудотлардир. Улар олис қафасдаги биродарларига “Ўлмасдан олдин ўл” деб ишорат қилдилар. Амри илоҳий йўлида бўлиш шарт-ла, асл қутулиш фақат шу йўл билан амалга ошади. Борлиқ ташвишидан қутулиш учун ўлмоқ ёки ўзини ўлган ҳисобламоқ, яъни, ўзни илоҳий амр ва наҳийларга қўнғилдан боғламоқ керак бўлади. Шунинг учун ҳам Жунайд Бағдодий ҳазратлари тасаввуфни: “Ҳақнинг сени сенда ўлдириши ва ўзига боғлашидир”, деб таърифлайди.

Зикр тилнинг илоҳий сўзларни такрорлаши эмас, Оллоҳ идроки билан илоҳий тажаллини қалбга жойлашдир. Зикрда

давомли бўлиш зикр ҳақиқатини қалбнинг яратилиши ғояси билан бирлаштиради. Зикрнинг ҳақиқати ҳарф, сўз ва овоздан покдир. Қалбнинг жавҳари илоҳий ва раббоний бўлгани учун ҳам бошқа туйғулардан покиза. Шу тарзда икки нарса ашёддан кутулиб, бир-бирининг айниси бўлади, бирлашади. Қалб бу ерда йўқликка етишади. Унда зикр қилинувчидан, яъни, Жаноби Ҳақдан бошқа ҳамма нарса ўчирилади. Бу фано ҳолатидир. Фонийлар орадан чекилиб Боқий ерлашган жойга айланади.

Раъд сураси 28-оятда бундай марҳамат қилинади:

“Улар имон келтирган ва қалблари Оллоҳни зикр қилиши – эслаш билан ором оладиган зотлардир. Огоҳ бўлингиз, Оллоҳни эслаш билан қалблар ором олади”.

Анфол сураси 2-оятда эса:

“Фақат Оллоҳ эсланганида қалбларига қўрқинч тушадиган, Унинг оятлари тиловат қилинганида имонлари ортадиган ва Парвардигоригагина суянадиган кишилар (ҳақиқий) мўминлардир”, дейилган.

Оллоҳ нури билан нурланган Оллоҳ дўстларининг охи-ратдаги ҳолидан хабар берадиган бошқа бир (Худ сураси 62-) оятда эса мана бундай дейилади:

“Билингки, Оллоҳ дўстларига қўрқув йўқдир, улар маҳзун ҳам бўлмайдилар”.

Қафасдаги куш бу ишоратлардаги нозик сирни тушуниб уни татбиқ этган эди, қафасдан халос бўлди.

Оллоҳга аҳл зотларнинг сўзлари ва ҳолларида ҳикмат бор. Улар аҳл бўлмаганларни хабардор этмаслик, аҳл бўлганларни эса маҳрум этмаслик учун сўзларидаги сирларни бир тур рамзлар ва ишоралар билан ифодалайдилар. Бу сўзларни фақат кўнгил эгаларигагина тушуниб етадилар.

Тушунмайдиганларнинг қулоғига фақат овоз киради, холос.

Абу Хурайра (розияллоху анху) бундай дейди:

“Мен Расулуллоҳдан (соллаллоху алайҳи ва саллам) икки хил илм олдим. Бирини ошкор қилдим, иккинчисини эса сир сақладим. Сир сақлаган илмларни ҳам ошкор қилсам эди, унинг маъносига бардош бериб бўлмасди ва менинг бошим кетарди”²⁶.

Ҳазрати Мавлоно ўзлари ҳақларида:

“Мен бу сирни мухтасар ҳолда ифода қилдим. Очик баён қилмадим. Агар уни кенгроқ баён қилганимда менинг тилим, эшитганнинг эса юраги ёнар эди”, деганлар.

Бошқа бир байтларида эса бундай деганлар:

“Менинг байтим байт эмас, маъно жаҳонидир. Ҳазилларим ҳазил эмас, насиҳатдир. Қиссаларим оддий ва одатдаги сўзлар эмас, таълимдир. Сирлари изоҳ ва идрок учундир”.

“Маснавий” йўл кўрсатиш ва таълим учун битилган китобдир. Унинг яна бир томони ўқувчиларнинг истеъдоди ва қобилияти турлича эканини ҳисобга олган ҳолда вақти-вақти билан таълим кўчасидан ўтиб туради. Яъни, оддий бўлиб кўринган қиссаларда ҳам таълим ва тарбиянинг турли-турли ифода йўсинларидан фойдаланилган.

Ҳазрати Мавлоно ўз ўлими кунини “шаби арус”, яъни, никоҳ кечаси эканини айтиб, бадан қафасидан кутулиб хусни мутлаққа етишини ифодалайди:

“Кўнгил дўстларим бу кеча байрам қилиб, менинг холимдан хурсанд бўлсинлар”.

26. Бухорий. “Илм”, 42.

Ва яна:

“Мен ўлиб тобутга қўйилганимда «айрилдик, айрилдик», қабрга қўйилганимда эса «алвидо, алвидо» деманглар. Чунки менинг учун ўлимим хафалик эмас, хурсандликдир”, дейди.

Мавлоно: “Дунё нима?” деган саволга: “Дунё рухлар қамокхонаси”, деб жавоб берган, ғазалларидан бирида:

“Мен халққа йўл кўрсатмоқ учун бу дунё қамокхонасида яшамоқдаман. Бўлмаса, зиндон нимаю мен кимман? Бировнинг молини ўғирлаган бўлмасам, қамокхонада нима ишим бор?” деган эди.

Дунёда ҳар бир қадам орзудаги манзилга яқинлаштиради. Ҳар нафас олингач бу дунёдан кетиш ҳам яқинлашади. Ҳовуздаги сув буғлана-буғлана йўқ бўлгани сингари, сассиз-садосиз нафас олиб-чиқариш билан умр ҳам муддатини тугатади.

Инсон ва ҳайвонлар асли тупроқ бўлгани учун унинг ичида чиришга маҳкум. Шу тарзда тупроққа айланиб, йўқ бўлади.

Моддий дунё бундай оқибат топгани каби, маънавий дунё ҳам худди шундай оқибат топади. Маънавий манзили жаннатда бўлганлар – жаннатга, жаҳаннамда бўлганлар – жаҳаннамга йўл оладилар.

Мавлоно умрнинг уч бўлимини “Хом эдим, пишдим ва ёндим” деб ифодалайди.

Вужуднинг ёниши рухнинг маънавий озиқлар билан тўлиб, унда ҳайвоний озиқлар учун жой қолмаслиги, дунёвий лаззатлардан бутунлай айрилиши демакдир.

Парвона шамга парвона бўлиб унинг атрофида жон бергани каби, ҳазрати Мавлоно ҳам: “Вужудни ёқмасдан туриб илоҳий муҳаббат лаззатига етишиб бўлмайди”, деган эди.

Мансур Ҳаллож руҳий изтироблар натижасида: “Менинг ҳаётим ўлимимда”, деган.

Нафс денгизининг гирдобига тушмаслик учун Мавлоно шундай насиҳат қиладилар:

“Лой ема! Лой сотиб ҳам олма! Ва лойнинг изидан ҳам қувма! Чунки тупроқ еганининг доимо юзи сўлгин бўлади!

Қалбий истеъдодларни мукамаллаштириш учун кўнгилик! Яъни, қалбга тўлган файзлар билан озиқлан. Шунда доимо ёш кўринасан ва илоҳий муҳаббатдан чехранг гул каби яшнайтиди”.

Бобил ҳукмдори Намруд ҳазрати Иброҳимни (алайҳиссалом) оловда ёқмоқчи бўлди. Лекин Оллоҳ оловга: “Эй олов, Иброҳимга зарар берма”, деб фармон қилди ва Иброҳим (алайҳиссалом) ундан соғ-омон қутулди. Агар бу оловга Намруд ва унга тобе бўлганлар ташланганида жасадларининг кули ҳам қолмаган бўларди. Чунки улар Иброҳим (алайҳиссалом) эмас, намрудлар эди.

Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) Бадр жангида ердан бир ховуч тупроқ олиб, душман томонга отдилар. Бу тупроқ душманларнинг кўзини кўр қилди ва улар мағлуб бўлди. Шунда куйидаги ояти карима тушди:

“(Эй Муҳаммад, уларнинг юзига кўлингиздаги бир сиким тупроқни) *отган пайтингизда, сиз отмадингиз, балки Оллоҳ отди*”²⁷.

Қалбида намрудлик – манфаатпарастлик туйғуси бўлган киши ҳалок бўлмайлик, шайтон панжасидан қутулайлик

27. Анфол” сураси 17-оят.

деса, бир устознинг тарбиясини олиши шарт. Чунки қафасдаги тўтиқуш ҳам Ҳиндистондаги тўтиқушларнинг таълим-тарбияси натижасида озодликка чиқди. Бу ҳақда Мавлоно ҳазратлари: “Ўлимидан олдин ўлган киши қандай бахтлидир! Бундай кишилар ҳақиқат боғининг гулларини хидлаганлардир”, деб ёзади.

Қудсий ҳадислардан бирида келишича Оллоҳ таоло:

“Мени ким севса, мен ундай кишини ўлдираман. Мен кимни ўлдирсам, унинг хуни менга тегишли. Кимнинг хуни менга тегишли бўлса, мен ундай киши учун хун бўламан”, деб марҳамат қилади.

Ҳазрати Мавлоно: “Менинг хуним Жаноби Ҳақнинг мушоҳадасидадир”, дейди ва бундай дуо ва илтижо қилади:

“Эй Оллоҳ, кўлимиздан тут ва бизнинг жонларимизни сотиб ол!

Кўнглимиздаги ғафлат пардасини кўтар, аммо махфийлик пардамизни йиртма ва бизларни расво қилма.

Бизни мурдор нафсимизнинг панжасидан қутқар, унинг пичоғи суяқларимизга етди.

Эй ўзи Моликул мулк бўлгани ҳолда тожу тахти бўлмаган Раббимиз! Биз каби бечораларнинг суягига етган бу ханжарни Ўзингдан бошқа ким ҳам суғуриб олар эди?”

НАФС ҚУТУРГАН АРСЛОН КАБИДИР

*Эй солик! Мусо ҳам, Фиръавн ҳам ўз ичингдадир.
Бу икки душманни борлигиндан излашинг керак.
Ваҳий нурида ойдинлан, то Мусо Фиръавнни енгсин.
Мавлоно Жалолиддин Румий*

Катта ўрмонда бир арслон яшар эди. Бошқа ҳамма ҳайвон ундан кўркиб юрар ва бундай ҳаётдан қутулиш йўлини излар эди. Ўйлаб-ўйлаб, ораларидан бир ҳайбат танлаб, арслоннинг қошига юбордилар:

– Эй ўрмонлар подшоҳи! Ҳар кун бизлардан биримизни тутиб емоқдасан. Биз бунга қарши эмасмиз, фақат бу заҳмат нега? Сен тахтингда хотиржам ўтир, биз сенга ҳар кун ичимиздан бирини юборамиз. Сен уни ейсан. Шу тарзда сен ҳам, биз ҳам ҳузур ичида яшаймиз, – дедилар.

Арслонга бу тақлиф маъқул келди ва уни қабул қилди.

Шундан кейин ҳар тонг бир ҳайвон ўз оёғи билан келиб, арслонга таслим бўла бошлади. Бир куни навбат қуёнга келди. Ҳайвонлар:

– Нима ҳам қилар эдик, қисмат шундай экан. Кўпимиз роҳат яшашимиз учун биримиз қурбон бўлишимиз керак. Қани, вақтни ўтказмай йўлга туш. Арслоннинг жаҳли чиқмасин, – десалар ҳам қуён жойидан силжимас эди.

Ҳайвонлар даҳшатга тушиб, ёлвора-ёлвора қуённи йўлга солдилар.

Қуён беғам ҳолда, сакраб-сакраб, терлаб-пишиб арслоннинг хузурига келди. Очликдан кўзи қонга тўлган арслон унга бақира бошлади:

– Қаерларда қолдинг?! Нега кеч келдинг?!

Қуён ёлғондакам терларини артгандай бўлиб:

– Арслон жаноблари, мен сизга ҳурматсизлик қилмадим. Эрталаб йўлга чиққан эдим, лекин бошқа бир арслон йўлимни тўсди. Ундан алдаб-сулдаб қутулгунимча анча вақт ўтиб кетди, – деб жавоб берди.

Бу гапни эшитиб арслон янада кутурди:

– Ким экан у ярамас?! Бу ўрмонда фақат менинг ҳукмим ўтади! Қани, бўл, тезда уни менга кўрсат!

Қуён арслонни бир қудукқа етаклаб келди ва:

– Эй подшоҳим, ўша арслон шу ерда? – деди.

Арслон жаҳл билан қудук ичига қаради. Сувда ўз аксини кўриб, ўзини қудукқа отди.

Қуён эса ҳайвонларга нажот муждасини етказиш учун ўрмон томон чопди.

Маснавий:

“Эй инсон! Сен ўзини шиддат билан бу дунё қудуғининг тубига отган бир маҳбус арслонсан. Нафсингни енгиб, қуён каби эркин бўл... Сенинг қуён каби нафсинг ўрмонда еб-ичиб, завқ ва сафо олмоқда. Сен эса чуқур қудукнинг тубидасан”.

Абу Мужоҳид шундай дейди:

“Оллоҳ яратган энг ярамас махлуқ нафсдир. Чунки нафс фақат ўзига қарши бўлган нарсаларни истайди”.

Оллоҳ таоло нафсни яратган замон ундан:

– Сен кимсан-у, мен кимман, – деб сўради.

Нафс бундай жавоб берди:

– Сен – сенсан, мен – менман.

Мусо (алайҳиссалом) замонида сирли илмлар, жумладан сеҳргарлик жуда ривожланган эди. Шунинг учун ҳам Мусо (алайҳиссалом) ҳассасини ерга ташлаганида у жонивор бўлиб кўринди, денгизга урганида денгиз иккига бўлиниб, уммати соғ-саломат денгиздан ўтиб олди.

Тасаввуф олимлари Мусонинг (алайҳиссалом) ҳассаси нафсига далолат қилганига ишорат этадилар. Ҳазрати Мусо ҳассага суяниб юрар эди. Жаноби Ҳақ ҳассасини ерга ташлатганидан кейин унинг нақадар буюк жонивор эканини тушунди. Оллоҳ таоло Мусодан (алайҳиссалом):

– Қўлингдаги нима? – деб сўради.

– Бу ҳассадира, ё Раббим!

– Уни нима қиласан?

– Суяниб юраман.

– Мендан бошқа суянадиган, сиғинадиган нарса йўқлигини билмайсанми? Қўлингдаги ҳассани ерга ташла!

Ҳазрати Мусо ҳассани ерга ташлаганидан кейин унинг сирини кўрди. Лекин у нафсини ислоҳ қилиб, қавмини тўғри йўлга бошлай олди ва сеҳргарларни енгди.

Ҳазрати Зулқарнайн ўлим ва нафсни енгишга уринган бир қавмга дуч келади. Бу ердаги инсонларнинг қўлида дунё бойлигидан ҳеч бир нарса йўқ, таомлари ҳам сабзавотдан иборат эди. Шунингдек, бу қавмнинг одамлари ўзларига қабр қазиб, шу ерда ибодат қилар эдилар. Зулқарнайн бу қавмнинг ҳукмдорини хузурига чақиртирди. Уларнинг ҳукмдори:

– Менинг ҳеч ким билан ишим йўқ. Кимнинг менда иши бўлса, ўзи ёнимга келсин, – деди.

Зулқарнайнинг ўзи ҳукмдорнинг ёнига бориб:

– Мен сени чақиртирдим, нега ҳузуримга келмадинг? – деб сўради.

Ҳукмдор:

– Сенга ҳеч бир эҳтиёжим йўқ, агар бўлганида ҳузурингга келар эдим, – деб жавоб берди.

Бунга жавобан Зулқарнайн:

– Сиздаги аҳволни ҳеч кимда кўрмадим. Унинг сири ни-
мада? – деб сўради.

– Ҳа, бизнинг олтин ва кумуш билан ишимиз йўқ. Чун-
ки озгина олтин ёки кумуш топган кишининг янада кўпроқ
топиш учун ҳузурини йўқотганини кўрдик. Шунинг учун
ҳам дунё бойлигидан воз кечдик.

– Бу қабрлар кимга керак? Нега қабр қазиб, уларнинг
ёнида ибодат қилмоқдасизлар?

– Дунё неъматларига кўнгили қўймаслик учун шундай
қиламиз. Қабрларни кўриб, бир кун у ерга тушишимизни
ўйлаб, ҳамма нарсадан воз кечамиз.

– Нега сабзавотдан бошқа ҳеч нарса емайсизлар?
Ҳайвон боқиб, сути ва гўштини истеъмол қилсангизлар
бўлмайдими?

– Ошқозонларимизнинг жонли ҳайвонларга мо-
зор бўлишини истамадик. Сабзавотлар билан ҳаёт
кечирмоқдамиз. Зеро, томоқдан ўтгандан кейин ҳеч бир
нарсанинг таъми қолмайди.

Оллоҳ таоло Куръони каримда:

*“Хабар беринг-чи, ким ҳавойи нафсини илоҳ қилиб олган
бўлса, сиз унинг устидан вакил-қўриқчи бўлурмисиз?”²⁸;*

28. Фурқон сураси 43-оят.

“*(Эй Муҳаммад,) ҳавоии нафсини ўзига илоҳ қилиб олган ва Оллоҳ уни билган ҳолида йўлдан оздириб, қулоқ ва кўнглини муҳрлаб, кўз олдига нарда тортиб қўйган кимсани кўрганмисиз?*”²⁹ деб марҳамат қилади.

Демак, орзулар меҳроб ва қибла бўлиб қолгач, инсон ўз ожизликларига сиғина бошлайди. Аслий ҳақиқатини, даруний³⁰ истеъдодларини курилади...

Ўзини нафс аждарҳосига таслим этган кимсанинг қайғули оқибати нақадар ўқинчли. Бундай кимса жисмоний-баданий умрини узайтириш учун тиришади, унга бошқа нарса керакмас, бошқаларини ўйлашни ҳам истамайди. Бошига келажак муқаррар ўлим унинг учун энг даҳшат. Чунки ўлимдан бошқа келажак йўқлигидан у қаттиқ кўрқади.

Инсоннинг энг муҳим ирфони тупроқ бошқотирмасини ечиш билан бошланади. Фикрлар, ишлар, кўнгишлар то тупроқни илман титкилаб кўрмагунича бу қоронғилик ўлкасининг сирига, иқлимига кириб бўлмайди.

Кўксимиздан чиқаётган ҳар бир нафас ўликка айланиб биздан узоқлашиб бораётганини кўргач, кўрқинчли ва мажхул истиқбол қоронғиликлари ичимизга кириб, келажакимизга гуноҳқорона боқиб титраб турганимиздан кейин бу ҳаётнинг маъноси ва жозибаси қоладими биз учун? Қабристондан кутулиб қололмайдиган бир йўлчи қоғоз ашёлару нафсоний орзулар асири бўлиб юриши нақадар ачинарлидир!

Ҳаёт бешик билан тобут орасидаги тор бир йўл ва йўлчиликдир. Дунё ҳаёти чексизлик ичида бир совун кўпиги кабидир.

29. Жосия сураси 23-оят.

30. Даруний – ички; чин кўнгишдан, қалбий.

“Инсонлар идрок қилган ҳаёт нимадан иборат?” деган саволга ернинг захи ва қабр тошларининг қаттиклиги энг тўғри жавоб бўлади. Шундай экан, нафсоний орзулар ва тана ҳузур-ҳаловати йўлида ўтган умрнинг маъноси нима ҳам бўлар эди!

Пайғамбарлар бот-бот йўл кўрсатиб келганларига қарамай, қадимдан то шу кунгача инсониятни ўлим нима деган савол қийнаб келади. Шуурларда заҳарли илон каби тўлғонган бу саволни нафсоний орзулар доимо йўқ қилишга уринган.

Барчани ҳаёт сўнгида оловли гирдобга ташлайдиган ўлим бировлар учун мусибат, бировлар учун эса раҳматдир... Башарий тафаккур билан илғаб олиш мумкин бўлмаган бу ҳақиқатга нафс тўсиғини енгиб ўтиш, ваҳийга қулоқ тутиш, пайғамбар ва авлиёларнинг йўлидан юриш билан етишиш мумкин.

Ҳазрати Мавлоно бу ҳақда шундай дейди:

“Эй солик! Мусо ҳам, Фиръавн ҳам ўз ичингадир. Бу икки душманни борлигиндан излашинг керак. Ваҳий нурида ойдинлан, то Мусо Фиръавнни енгсин”.

НАФС МАВЖУДЛИГИНИНГ ҲИКМАТИ

Агар мен у пайт сенинг ичингдагилардан бир нарча сўзласам қиёмат кўпар эди, кўрқув сени ҳалок қиларди.

Мушук қаршисидаги сичқон каби қочгани тешик топа олмай қолардинг.

Мавлоно Жалолиддин Румий

Зафар – унга эришиш учун сарфланган куч-қувват ва ҳаяжоннинг натижаси.

Отамиз Одам (алайҳиссалом) айтилган йўлдан юрмай, иродасига қарши бориб хатога йўл қўйиши унинг жаннатдан ерга туширилишига сабаб бўлган эди. Ерда инсон наслининг кўпайиб, имтиҳонга солиниши ва бу имтиҳондан ўта олганлар қайтадан жаннатга тушиши инсон учун бир шараф йўлидир. Лекин бу зафар ва шарафга эришиш учун Оллоҳ таоло инсонларни “нафс” дарси билан имтиҳон қилади. “Нафс” – зафар ва шарафга эришиш йўлидаги энг қийин ва оғир тўсиқ.

Одамларнинг ўз ризосига эришишлари учун нафс тўсиғини қандай ошиб ўтишларини ҳам жаноби Ҳақ баён қилган. Бу тадбирлар ичида энг олдин пайғамбарлар юборилиши, уларнинг башарий хизматини давом эттирадиган олимлар ва валий зотларнинг туғилиб туриши келади.

Ҳазрати Мавлоно бир ҳикоятида нафс ҳикматини қуйидагича ифодалайди:

“Отда бораётган бир амир дарахт соясида ухлаб ётган киши оғзига илон кираётганини кўриб қолди. Амир одамни кутқариш учун шартга ҳаракатга кечди. Одамнинг елкасига бир неча қамчи урди. У одам ўрнидан туриб, ўзини қамчилаётган амирдан кўрққанча қоча бошлади. Амир қува-қува у одамни бир олма дарахти остида ушлаб олди. Дарахтдан тушиб чириган ва ҳидланиб қолган олмаларни унинг оғзига тикиб, ейишга мажбур қилди. Яна ўлганнинг устига тепган қилиб:

– Эй шўрпешона одам! Сен буларни ейишинг ва бу азоб-ғардош беришинг керак! – дер эди.

Бечора одам ҳайрат билан амирдан сўради:

– Эй амир, мен сизга нима ёмонлик қилдим? Нега менга бунча зулм қиляпсиз? Агар ҳаётимда сизга қарши бирон айб ишлаган бўлсам, бундай хўрлагандан кўра бир қилич уриб қонимни тўкинг. Сизни кўрган оним нақадар бахтсиз он экан! Сизни кўрмаганлар нақадар бахтиёр эканлар! Жиноят қилмаган бир гуноҳсиз кишига бу қадар зулм қилиш адолатданми?! Қаранг, бу сўзларни айтар эканман, оғзимдан қон тупурмоқдаман. Эй Оллоҳ, бу золимга ўзинг жазо бер! – дея инграр эди.

Амир эса “Чоп, югур!” дея уни қамчилашда давом этарди.

Бечора одамнинг ошқозони чириган олмаларга тўлиб, қамчи зарбидан бутун бадани кўкариб кетди.

Қув-қоч, ур-сур одам кўнгли айниб қуса бошлагунича давом этди. Мажбуран еган олмалари билан бирга ниҳоят уйқуда ютиб юборган қора илонча ҳам оғзидан ташқарига отилиб чиқди. Шўрлик одам ошқозонидан чиққан илонни кўриб, даҳшатга тушди. Ўзига ёрдам берган солиҳ амир-

нинг қаршисида тиз чўкди ва миннатдорлик изҳор эта бошлади:

– Сиз ҳақиқатан ҳам Жаброил (алайҳиссалом) каби ёрдамимга етишдингиз. Сиз менинг валинеъматим экансиз. Сизга кўзим тушган он қандай муборак он эмиш! Агар сиз бўлмаганингизда эди, мен аллақачон бу дунёга видо этган бўлур эдим. Сиз менга ҳаёт бағишладингиз. Сизнинг юзингизни кўрган ёки бўлмаса тўсатдан сизнинг маҳаллангизга келиб қолганлар нақадар бахтиёрдирлар! Эй тасаннога лойиқ зот! Жоҳиллик ва ғафлат билан сизга янглиш сўзлар айтдим. Мени кечиринг.

Бунга жавобан амир:

– Агар мен у пайт сенинг ичингдагилардан бир парча сўзласам, қиёмат кўпар эди. Кўрқув сени ҳалок қиларди. Мушук қаршисидаги сичқон каби қочгани тешик топа олмамай қолардинг, – деди”.

Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам):

“Ичингиздаги душманни ошқор қиладиган бўлсам, жасурларнинг ўт пуфаги портлар: на йўлга чиқа олар ва на бир иш қила олар – чорасизлик ичида қолган бўлар эди. Вужудингизда ибодат қилиш учун қувват, қалбингизда тоқат, сайр қилишга мажол қолмаган бўлар эди. Шунинг учун ҳам мен сизларни сукут билан, ичингиздагини ташқарига кўрсатмай тарбия қиламан”, деган эдилар.

Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ворислари бўлган илм аҳллари ҳам худди шундай йўл тутишган. Улар ҳам ўзлари билган ҳар бир ҳақиқатни, қаршидаги инсоннинг манфаатидан келиб чиқиб, сўзламайдилар. Шунингдек, улар суҳбатдошларининг ичидагиларни ташқарига чиқармай, уларнинг айбларини яширадилар. Сўз ўрнига ҳаракат ва ишорат билан тарбия қиладилар. Оллоҳнинг

якин дўстлари бўлмиш илм аҳли тош каби қотиб қолган қалбларни ҳам ҳазрати Довуд темирни юмшатгани каби юмшатадилар.

Ҳикоятда келган уйқудаги киши ғафлат ичида ётган одамдир. Унинг оғзига кирган илон – нафси аммора³¹. Амир эса тарбия берувчи устоздир. Ухлаётган одамни камчи билан уриб, холдан кетгунича чоптириши риёзат ва мужоҳада (нафсга қарши жиҳод)дир. Илоннинг оғздан қайтиб чиқиши эса, одамнинг нафси амморадан кутулишидир.

Муқаддас Туво водийсида Оллоҳ таоло Мусодан (алайҳиссалом):

“Ана у кўлингдаги нима, эй Мусо?” деб сўраганида:

“У ҳассам. Унга таянаман ва у билан кўйларимга барг қоқиб бераман. Яна унда бошқа ишларим ҳам бор”, (деди).

“(Оллоҳ) айтди: “Уни (ерга) ташлагин, эй Мусо!”³²

Тафсирчилар Мусо (алайҳиссалом) ҳассасининг ерга отилишига унинг ботиний дунёсининг ўзгариши деб маъно беришади.

Мусо (алайҳиссалом) ҳассаси билан нафсоний-дунёвий ишларни бажаришини айтганида Оллоҳ таоло унга “Уни ерга ташла!” деб амр қилди. Нафси ва нафсга оид нарсалар илон каби тўлғониб ерга тушди. Шу йўл билан Мусога (алайҳиссалом) нафснинг ҳақиқати кўрсатилди. Кўрқиб, кўрган нарсаларидан қоча бошлади. Унга яна гўё бундай дейилди:

31. Нафси аммора – ёмонликка бошловчи нафс.

32. Тоҳа сураси 19-оят.

“Эй Мусо! Бу илон Оллоҳдан бошқа нарсаларга итоат қилиш намунасидир. Бу намуна инсонларга кўрсатилса, улар кўрқанидан ундан қоча бошлайдилар”.

Бошқа бир мазмунга кўра эса “Ҳассангни ерга ташла!” дейилиши:

“Сен энди тавҳидга эришдинг. Сенинг ҳассага таянишинг, ундан ёрдам сўрашинг тўғрими? Қандай қилиб сен бу ҳасса билан уни қиламан-буни қиламан дея оласан? Тавҳид йўлидаги илк қадам сабабларни тарк қилишдир. Ҳар турли талаб ва орзулардан воз кеч”, деган маънони билдиради.

“Таъвилоти Нажмияда” бундай дейилибди:

“Оллоҳнинг нидосини эшитган ва Унинг жамолининг нуруни кўришга муяссар бўлган киши Оллоҳдан бошқа суянадиган ҳар нарсани ерга ташлайди. Оллоҳнинг фазли ва карамидан бошқа нарсага таянмайди. Нафснинг орзуларидан узоқлашади”.

Юсуф (алайҳиссалом) Зулайхонинг хийлаларига дуч келгач, унда ғайри иродавий бир майл пайдо бўлди. Шу пайт Оллоҳ таоло Юсуфга (алайҳиссалом) илоҳий ёрдамини кўрсатди. Хонанинг девори тешилди. Ҳазрати Ёқуб қўлини тишлаган ҳолда кўринди. Яна бир одам пайдо бўлди ва:

– Эй Юсуф, ўнг томонингга кара, – деди.

Юсуфга (алайҳиссалом) нарсаларнинг ва нафсоний ишларнинг ҳақиқати кўрсатилар эди. Нафсоний ҳаракатлар энг ёмон шаклда кўз ўнгидан ўтарди. Пардалар кўтарилиб, нарсаларнинг сири намоён бўлмоқда эди.

Оллоҳнинг илоҳий ёрдами етганидан кейин Юсуф (алайҳиссалом) нафс ва аёл макридан халос бўлди.

Пайғамбар (соллаллоху алайҳи ва саллам) бундай деган эдилар:

“Жаннат нафс яхши кўрмайдиган нарсалар билан, жаҳаннам эса шаҳватлар билан ўралгандир”.

Нафсни енгиш учун киши пайғамбарлар ва авлиёларнинг қўлидан тутиши, уларга байъат (аҳду паймон) қилиши ва уларнинг тарбиясига кириши лозим бўлади.

Куръони каримдаги: “Оллоҳнинг қўли уларнинг қўли устидадир”³³, оятида ифодаланган “уларнинг қўли” Оллоҳга байъат қилган пайғамбар ва саҳобаларнинг қўллари дир. Айна шаклда авлиёларга ва ҳатто ожиз дарвешга байъат қилишда қўлдан-қўлга ўтиб, Пайғамбарга (соллаллоху алайҳи ва саллам) ва бу орқали Оллоҳга байъат қилиш бор дир. Шу тарзда уларнинг қўллари устида ҳам Жаноби Ҳақнинг қудрат қўли бор. Шунинг учун ҳам Оллоҳ таолонинг қудрат қўлига ва Пайғамбарнинг (соллаллоху алайҳи ва саллам) етти байъатига эришганлар фавқулодда ишлар бажара олиши мумкин. Мутлақо ҳар бир ишни бажарувчиси – Жаноби Ҳақ д и р. Валий зотлар ҳам бошқаларда кўрилмайдиган ажиб хусусиятлар ва салоҳиятларга эга д и рлар.

Ишқ икки тур бўлади: ҳақиқий ва мажозий ишқ. Ҳақиқий ишқ Оллоҳ таолога бўлган муҳаббатдан иборат. Мажозий ишқ эса мавжудотлардан бирига кўнгил кўйиш д и р.

Ошиқ бир борлиққа боғлангани учун ҳам бошқа боғланишлардан қутулган бўлади. Чунки унинг кўзига севгидан бошқа нарса кўринмайди, ақлига ҳам бошқа нарса келмайди.

33. Фатҳ, 10.

Мажнун охирги пайтларда шундай бир ҳолга келдики, дўсту душманни, ўзини ва ҳатто Лайлини ҳам танимайдиган бўлиб қолди. Ўзини Лайли ўрнида кўра бошлади. Бу ҳақда ҳазрати Мавлоно бундай деган:

“Оллоҳ Лайли ишқи туфайли Мажнунни дўст билан душманни танимайдиган ҳолга солган эди”.

Пайғамбар ошиғи бўлган Фузулий ҳам машҳур “Сув” қасидасида Пайғамбарни (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) минг гулзорнинг гулидан устун кўяди:

“Богбон гулзорига сув бериш учун заҳмат чекмасин,

Чунки минг гулзорга сув берса ҳам юзингдек бир гул очилмайди”.

Ҳазрати Мавлоно қалбидаги бу муҳаббатни бундай ифодалайди:

“Жаноби Ҳақ бир ютум илоҳий муҳаббатга шундай ҳисса берганки, ундан насиб олган киши икки оламнинг ташвишидан бир лаҳза қутулгай”.

Яъни, илоҳий муҳаббат билан маст бўлган киши оламда ҳасад қилишдан, одамлардаги камчиликларни кўришдан халос бўлади. Шу йўл билан камолотга етади.

Ҳақиқий устоз ҳам илоҳий тасарруф билан шогирдларини ўзига боғлайди, уларни дунёвий алоқалардан қутқариб, илоҳий боғларга боғлайди. Шу йўл билан ўзи ҳам илоҳий ишқнинг бир поғонасига айланади.

Шайх Саъдий “Гулистон”ида комил устознинг бу тасарруфини бундай ифодалайди:

“Бир куни ҳаммомда дўстлардан бири менга хуш бўй таратиб турадиган бир кесак берди. Мен:

– Эй кесак, сен мушкмисан, анбармисан? Сенинг кўнгилларни ром қилувчи исингдан маст бўлдим, – дедим.

Кесак менга бундай жавоб берди:

– Мен бир гулнинг тупроғи эдим. У гулнинг япроқлари тонг шабнамлари билан тўлар, менинг устимга кўз ёшлари каби томчилар эди. Мен бу томчилар таъсирида хамир каби пишдим. Аслида мен оддий кесакман, мenden таралаётган бу ис у гулнинг исидир”.

Жаноби Ҳақ коинотни инсонлар учун яратди. Ер, денгиз ва ҳаводаги бутун мавжудотни инсонлар ихтиёрига берди. Бунга жавобан тоғлар ва кўклар таший олмайдиган илоҳий омонатни асрашни инсон ўз зиммасига олди.

Инсон ўзига ва коинотдаги бошқа нарсаларга ибрат кўзи билан боқса, қандай яшаши лозим эканини билиб олади. Ҳаётга жиддий кўз билан қарайдиган инсон учун асосий нарса ўлим ҳодисасидир. Бу мухташам видолашув инсон учун буюк бир ибрат. Ўлим дунёвий ҳаётда фақат эт ва суюкдан иборат бўлган тупроқ сифатларини, яъни, нафсоний орзуларини тараққий қилдириб, руҳоний сифатларини заифлаштирганлар учун нақадар қайғули оқибатдир.

Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) дунёвий ҳаётни таърифловчи бир ҳадисларида:

“Дунё менга нима учун керак? Менинг аҳволим дунёда бир дарахт соясида ўтириб дам олган, сўнгра у жойни тарк қилган бир йўлчининг аҳволига ўхшайди”³⁴, деган эдилар.

Эй Оллоҳ, муҳаббатинг ва сенинг розилигинг биз учун жаннат саодати бўлсин!

Омин!

34. Термизий. “Зухд”, 44/2377; Ибн Можа. “Зухд”, 3.

ИЛОҲИЙ ҚАҲР

Фақирлик ва зарурат ичида бўғилган кўнгиллар тутун тўла уйга ўхшайди. Сен уларнинг дардини тинглаш билан тутун тўла бу уйга бир дарча оч, то у тутун чиқиб кетсин ва сенинг қалбинг нозиклашиб, руҳинг инжалансин.

Мавлоно Жалолиддин Румий

Марям ўғли Исо (алайҳиссалом) арслон қувлаган каби югуриб борар эди. Кўчадан ўтаётган одамлардан бири унинг орқасидан югурди ва:

– Нима бўлди, хуркитилган куш каби учиб бормоқдасан?
– деб сўради

Исо (алайҳиссалом) шу қадар тез чопар эдики, шошилганидан бу одамнинг саволига жавоб бера олмади. Унинг бу тарзда югуришидан ҳайратга тушган одам, ниҳоят унга яқинлашди ва:

– Эй Руҳуллоҳ! Оллоҳ ризоси учун бир лаҳза тўхта ва ҳолингдан бизга хабар бер? Нега ва кимдан қочмоқдасан? Ахир, орқангда арслон ҳам, душман ҳам, қўрқадиган бирон нарса ҳам йўқ-ку! – деди.

– Аҳмоқдан қочмоқдаман, аҳмоқдан! Мендан узоқ тур, то ўзимни қутқарай.

– Нафаси билан кўрларга ва қарларга шифо берувчи Исо сен эмасмидинг?

– Ҳа, менман.

– Маънавий сирлар тилсимини билган ва шунинг учун ҳам “Рухуллоҳ” номини олган маънавий зот сен эмасми эдинг? Ахир, сен дуо ўқиганда ўликлар ҳам худди овини тутган арслон каби қабрдан сакраб чиқарди-ку.

– Ҳа, ўликларни тирилтирадиган менман.

– Эй Исо! Лойдан қуш ясаб, уларга жон бағишлаган сен эмасмидинг?

– Ҳа.

– Эй тоза Рух! Ўзинг шунча нарсага қодир бўла туриб, яна кимдан кўрқиб қочмоқдасан?

– Аввало руҳни ва сўнгра инсонни яратган Жаноби Ҳаққа ва унинг сифатларига қасам ичаманки, сен айтган бу дуони, яъни Исми Аъзамни³⁵ қар ва кўрларга ўқиган эдим, улар тузалдилар. Сўнгра бу дуони баланд чўккили тоққа ўқиган эдим, дуонинг кучидан ўртасидан айрилиб кетди. Кейин ўлик бир жасаднинг қаршисида ўқидим, ўлик тирилди. Ҳеч бир нарсаси бўлмаган фақирга ўқидим, у бой, давлатли бўлди. Лекин бу дуони аҳмоқ бир қалбга минг дафъа шафқат ва марҳамат ила ўқисам ҳам ҳеч фойда бермади. Бу аҳмоқ тош каби қаттиқ туриб олди ва аҳмоқлигидан воз кечмади. Оҳақ тўкилган тупроқ каби ундан бир ўт ҳам ўсиб чикмади.

Бу сўзларни эшитган одамнинг қизиқиши янада ошиб ҳазрати Исодан сўради:

– “Исми Аъзам” шунча хил кишиларга ва ишларга таъсир қилиб, фойда бергани ҳолда нега аҳмоқликка таъсир

35. Исми аъзам – Оллоҳнинг муқаддас ва сирли исми. Сулаймон пайғамбарнинг сеҳрли узугига у ёзиб қўйилган. Бу узук воситасида у нафақат инсонлар, балки ҳайвонлар, қуш-қумурскалар, деғу жинларга ҳам ўз ҳукмини ўткази олган экан.

қилмади? Қолбуки, қолганлар ҳам хаста эди. Улар даво топиб, аҳмоқ даво топмаслигининг сабаби ва ҳикмати не?

Бу саволга ҳазрати Исо (алайҳиссалом) бундай жавоб берди:

– Аҳмоқлик Оллоҳнинг қаҳрига учраган (қаҳри илоҳий) бир хасталиқдир. Қолганлари эса, худди кўрлик каби, қаҳри илоҳийга дуч келмаган хасталиқлардир. Бало ҳам бир хасталиқ, лекин у ҳам мубталосидан шифо топади. Аҳмоқликка келадиган бўлсак, бу ҳам хасталиқ, лекин кўп ҳолларда бу хасталиқдан бошқалар зарар кўради. Аҳмоқлик тамғаси Оллоҳнинг бир муҳридир. Унга ҳеч кимса чора топа олмайди.

Қуръони каримда икки хил аҳмоқликдан сўз юритилади. Улардан биринчиси кофир ва мушриклар тоифаси бўлиб, Оллоҳ таоло улар ҳақида бундай марҳамат қилади:

*“Улар қар, соқов, кўрдирлар. Демак, тушунмайдилар”*³⁶.

Абу Жаҳл, Абу Лаҳаб, Муғира ибн Валид ва шунга ўхшаш кимсалар қалблари муҳрли, қар ва соқов бўлганлари учун ҳам ҳидоятга эриша олмадилар. Улар:

“Биз сенга ишонсак, хотинларимиз олдида масхара бўламиз”;

Ёки

“Пайғамбарлик бизга берилиши лозим эди. Чунки бизнинг мол-мулкимиз ва бола-чақамиз ҳаммадан кўп...” каби ақлга ва мантиққа тўғри келмайдиган аҳмоқона гаплар сўйладилар. Улар Расулуллоҳнинг (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ҳақ пайғамбар эканларини билганлари ҳолда аҳмоқ бўлганлари учун Тўғри йўлга юрмадилар, ўжарлик ва инкорчиликдан қайтмадилар.

36. Бақара сураси 171-оят.

Худди шунингдек, куруқ ва саёз ақл билан йўлга чиққан файласуфлар ҳам бир-бирини рад этиб келади.

Пайғамбарлар эса ваҳий ва илоҳий ғояга сазовор бўлганлари учун ҳам бир-бирларини тасдиқлаганлар.

Қуръони каримда зикр қилинган иккинчи тоифа аҳмоқликка келадиган бўлсак, булар ўзларини ақлли деб биладиган кишилардир. Дунёвий орзулар уларни ғафлатга етаклагани учун кўзи ҳақиқатни кўрмайди. Бундай кишилар фақат бир фалокатга йўлиққанидагина кўзи бир қадар очилиши мумкин.

Ҳазрати Мавлоно аҳмоқлик ҳақида бундай дейди:

“Аҳмоқлардан қочингки, Исо (алайҳиссалом) улардан қочган эди. Аҳмоқлар билан суҳбат қилиш натижасида неча марта қонлар тўкилган”.

Тарихда баъзи подшоҳларнинг аҳмоқларча ўжарликлари туфайли ўн мингларча мусулмоннинг қони тўкилиб, минглаб аёл бева қолди, болалар етим бўлди.

Шунга ўхшаш мисол Қуръони каримда Қалам сурасида келган. Тафсилоти бундай:

Яманнинг Сано шаҳри яқинида бир кишининг узум, хурмо ва экин тўла боғи бор эди. Мева тўплаш пайтида бу киши фақир-фуқароларга катта улуш берарди. Бу киши вафот қилганидан кейин ўғиллари: “Оиламиз катта, мол-мулкимиз эса оз. Шунинг учун ҳам ҳосилдан камбағалларга бериб ўтирмайлик. Улар келиб қолмасидан меваларни йиғиштириб олайлик”, деб қарор қилдилар. Шунингдек, боққа тезроқ борайлик, камбағаллардан биронтаси хабар топиб қолмасин деб бир-бирларига шивирлаб гапирдилар. Боғларига етиб келганда эса, шубҳасиз бу ер бошқа бир ер бўлса керак, деб ҳайратга тушдилар. Чунки боғлари ёниб кул бўлган, куруқ ерга айланган эди.

Ниҳоят, улар бунинг сирини идрок қилиб, бизга надоматлар бўлсин, чунки биз ҳақиқатан ҳам аҳмоқ эканмиз, деб афсус чекдилар.

Бу ҳодиса келтирилганидан кейин ушбу сура давомиди бундай дейилади:

“Оллоҳнинг амридан четга чиққан кимсалар учун мана шундай азоб бордир. Агар билсалар, охирад азоби, шак-шубҳасиз, янада каттароқдир” (33-оят).

Аҳмоқлик охир-оқибатда ғафлатга олиб келади. Ғафлат эса келажакни барбод қилувчи бир воситадир. Шунинг учун ҳам Оллоҳ таоло оятда “Ғофиллардан бўлманглар” демоқда ва асосий нарса инсонни ғафлатга олиб келадиган аҳмоқлик эканини таъкидламоқда.

Аҳмоқликдан қутулганлар Оллоҳ таолога яқин бўладилар. Оллоҳга яқин бўлганлар эса илоҳий тежамкорликка эришадилар. Оллоҳнинг валий бандалари ақл, идрок ва шуур жиҳатидан энг устун кишилардир. Зеро, улар пайғамбар ворислари ҳисобланадилар.

Ҳазрати Мавлоно юқоридаги ҳикояга бағишланган байтларида ёзадилар:

“Қуръони каримда Асҳоби Дарвон қиссасини ўқиган бўлсанг керак? Уни ўқиб, натижасини билган ҳолда нега яна ҳийла қилмоқдасан?”

Бир қанча аҳмоқ фақирларнинг ризқини кесиш учун ҳийла қилмоқчи бўлди ва тонгга қадар ўтириб, маккорлик режасини тузди.

Бу ёмон ниятли аҳмоқлар, сирларимизни Оллоҳ эшитиб фақирларга хабар бериб қўямасин, деб ўзаро шивирлашиб гаплашди. Тиллари қалбдан яширин иш қилишга уринди.

Эй одам! Энди ғафлат пахтасини қулоғингдан чиқар ва, Асқоби Дарвон каби, фақирларнинг ризқига кўз тикма.

Фақирлик ва зарурат ичида зорланган кишининг ҳикоясига қулоқ тут. Кўнгил хислатларининг дардларини тинглаб, уларга дардкаш бўл.

Фақирлик ва зарурат ичида бўғилган кўнгиллар тун тўла уйга ўхшайди. Сен уларнинг дардини тинглаш билан тутун тўла бу уйга бир дарча оч, то у тутун чиқиб кетсин ва сенинг қалбинг нозиклашиб, руҳинг инжалансин”.

Яна Мавлоно ҳазратлари баъзи байтларида аҳмоқликнинг белгиларини мана бундай билдирадилар:

“Аҳмоқлар қанча ўлим кўрса ҳам ўз ўлимларини хотирларига келтиришни истамайди.

Ҳамманинг камчигини қирқ ёриб текширади ва уларни теваракка ёяди. Аммо хомликлари туфайли ўз камчиликларини асло кўрмайди.

Бу дунёга шунчалар алданганки, барча нарса йўқ бўлиб кетишини билгани ҳолда, талон-тарождан жуда қўрқади. Ҳеч замонда яланғоч, йўқсил киши ўзини ўғри талаб кетишидан қўрқадими?

Одам боласи дунёга яланғоч келган, яланғоч кетади. Ҳоли шундай бўлатуриб, улар ўғрининг номини эшитмаёқ юраги така-пука бўлади. Ўлим ондагина бу бойликлар ўзиники эмаслигини тушуниб етади. Лекин, начора, бу пайтда вақт ўтган бўлади.

Тириклигида бойлигидан ажраб қолиш қўрқуви этагига тош йиғиб ўзини бой ҳисоблайдиган ва уларни

йўқотиб қўйишдан қўрққан болаларнинг қўркуви каби-
дир. У тошлардан бир нечасини қўлидан олсанг, бола
йиғлайди, қайтариб берсанг, севинади. Болаларда илм
ва ўзни билиш бўлмагани учун уларнинг йиғлаши ҳам,
қулиши ҳам эътиборга лойиқ эмас.

Аҳмоқлар ҳам дунёнинг ўткинчи бойлигини ўзининг
мол-мулки деб билгани учун бу ёлғончи бойликдан аж-
ралиб қолишдан ўлгудек қўрқади.

Дунё ҳаёти бир тушдан иборат. Дунёда бойлик
сохиби бўлиш эса тушда хазина топиш кабидир. Дунё
моли муайян вақт ичида наслдан наслга ўтиб, яна дунё-
га қолади”.

Мавлоно ҳазратлари бу можарога бағишлаган сўнг
байтларида бундай дейди:

“Ўлим фариштаси ғофил бойнинг жонини олиш
билан уни уйқудан уйғотади. Бундай киши ўзи
ҳақиқий эгаси бўлмаган бойлик учун дунёда чеккан
кийинчиликларини ўйлаб, ҳайратга тушади ва минг
марта пушаймон бўлади. Лекин бу пушаймонлик унга
ҳеч фойда бермайди...”

Ҳақиқий ақллилик илоҳий амрга итоат қилиш
бўлиб, асл истиқбол шу итоатдир. Бу айни замонда
абადий ҳаётга жиддий ҳозирлик кўриш ҳамдир. Чун-
ки Қуръони каримда Оллоҳу таоло ақл ҳақида бундай
марҳамат қилади:

“Мендан қўрқингиз, эй аҳли донишлар!”³⁷

*“Ваъз-эслатмаларни фақат аҳли донишларгина
оладилар”³⁸;*

37. Бақара сураси 197-оят.

38. Бақара сураси 269-оят.

“...ақл эгаларигина эслатма оладилар”³⁹.

Бир одамни Пайғамбарга (соллаллоху алайҳи ва саллам) жуда кўп мактадилар. Пайғамбар (соллаллоху алайҳи ва саллам) бу одамни ҳар макташганда: “Ўзи ақллими?” деб сўрар эдилар⁴⁰.

Бошқа бир ҳадисда эса: “Ақлли киши нафсини ҳою ҳавасга бермаган, ўлимдан кейинги охират ҳаёти учун ҳозирланган кишилардир”⁴¹, дейилади.

Оллоҳ таоло аҳли донишларга ибратли ҳодисалардан ўрнат олишлари лозимлигини марҳамат қилади. Бу дунё алданиш ва зиён мамлакати, ҳаёт эса бешик билан тобут орасидаги тор йўлак эканини билдиради. Шунингдек, бу дунё унга қуллик қилишга арзимаслигини ва инсон қандай яшашидан қатъи назар сўнгги манзили қабр бўлишини таъкидлайди.

Ақл – салоҳияти Қуръони каримда белгиланган чегара билан чекланган бир неъмат. Салоҳияти ва иқтидори Қуръони карим билан чекланмаган ақл эса ўз эгасини залолат ва аҳмоқлик сари етаклайди. Тарих ўзини ақлли ҳисоблаб нафсини бут даражасига кўтарган, дунёни охиратдан устун қўйган золим, ғаддор ва аҳмоқлар билан тўлиб-тошгандир. Шунинг учун ҳам ҳақиқий маънода ақлли бўлиш Оллоҳ берган истеъдодни Қуръон ва суннатга мос равишда ишлатишдир.

Бу ҳақда Имом Ғаззолий (раҳматуллоҳи алайҳ) бундай дейди:

39. Раъд сураси 19-оят.

40. Ғаззолий. “Ихё...”, 1 жилд, 211.

41. Термизий. “Қиёмат”, 25; Ибн Можа. “Зухд”, 31.

“Ақлга шу қадар яқинлашдимки, ақлимдан ажралар ҳолга келишимга оз қолди... Аммо унинг ҳам чегараси борлигини, ақл билан бориладиган сўнг нуқта йўқлигини тушундим. Шундан кейин Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) руҳларига сиғиндим. Кўзим очилиб, унинг соясида нажотга эришдим”.

Пайғамбарлик ақлдан юксакдадир. Ақл маънавийт билан йўғрилсагина ўз қадрини билади ва ҳийлалардан ўзини асрай олади. Акс ҳолда, нафснинг тузоғига тушиб, унинг орзуларига қул бўлади.

Қуръони каримдаги пайғамбарлар ҳақидаги қиссаларда ўзини ақлли деб ҳисоблаган бадбахт, золим ва ғаддор кишиларнинг аҳмоқона хатти-харакатлари ибрат ўлароқ келтирилади:

Ҳазрати Мусонинг (алайҳиссалом) амакиваччаси Қорун Оллоҳ ярлақаган кишилардан бўлиб, Тавротни жуда яхши ўқир эди. Унга сирли илмлардан “симё илми” ҳам раво кўрилган эди. Зухд ва тақво соҳиби эди. Оллоҳ таоло унга ҳазиналар тўла бойлик бериши уни Ҳаққа яқинлаштириш ўрнига, ундан узоклаштирди. Бойлигини бут ҳолига келтириб, унга сиғина бошлади.

Мусо (алайҳиссалом) Қорунга бойлигидан бериладиган закот миқдорини айтганида:

– Бу бойликларни мен тўпладим, – деб закот беришдан бош тортди. Дунё моли кўзини кўр қилиб қўйгани учун Мусога (алайҳиссалом) тухмат қилишгача бориб етди. Натижада Оллоҳнинг ғазабига учраб, ҳазиналари билан бирга уни ер ютди.

Худди шундай ҳазрати Ҳусайнни (розияллоҳу анҳу) шаҳид этган бадбахт ҳам:

“Бугун мен дунёнинг энг шарафли инсонини ўлдирдим”, деб руҳий хасталиги ва золимлигини эътироф қилган эди.

Ақл – инсонлик обрў ва шарафини асрайдиган, одамни бошқа махлуқлардан ажратиб турадиган қийматли бир борлиқдир. Қалблари уйғоқ ақлли кишилар инсонликнинг обрў ва шарафига эришганлари каби, оилаларини ва миллатларини ҳам юксалтиришган.

Масалан, Боязид Иккинчи даври Усмонли маданияти тамал тоши қўйилган даврдир. Италиялик машхур мусаввир ва меъмор Леонардо да Винчи Боязид Иккинчига мактуб ёзиб, Истанбулда қуриладиган жомеъ ва бошқа тарихий обидаларнинг лойиҳаларини ўзи чизишни таклиф қилганида, бу хабар саройда севинч билан қаршиланди. Лекин нозик ҳислар эгаси бўлган Боязид Иккинчи бу таклифни рад қилиб, бундай деди:

– Агар бу таклифни қабул қиладиган бўлсак, мамлакатимизда черков меъморлиги ҳоким бўлади. Исломиёв меъморлигимиз инқирозга учраб, орқада қолиб кетади.

Бу ақлли, фаросатли бир мусулмоннинг нуқтаи назаридир. Зеро, Иккинчи Боязиддан кейин Ислом тупроклари 20 миллион квадрат километрга етган бўлса, шунга мувофиқ тарзда Ислом маданияти ҳам ўз чўққисига кўтарилди. Бу тушунча соясида қадриятини қиёматга қадар йўқотмайдиган Сулаймония жомеъси ва шунга ўхшаш тарихий ёдгорликлар бино қилинди.

Усмонли давлати тарихга шон ва шараф қўшган, моддий ва маънавий жиҳатдан инсониятга йўл кўрсатган мумтоз шахслар раҳбарлигида 620 йил умр кўрди. Ислом дини ва Ислом давлатининг давомийлиги учун

Усмонли давлатида шахсиятли ва имонли инсонларни тарбиялашга катта эътибор берилар эди.

Худди шундай Ёвуз Султон Салим ақл ва имон кучини сўнггига қадар қўллаб, асрлар давомида ҳеч ким журъат қилмаган Сино чўлини Оллохнинг ёрдами ила ошиб ўтиб, Мисрни фатҳ қилган эди. Фатҳ вақтида энг яқин дўсти Синон пошша шаҳид бўлганида, бу йўқотишни Мисрнинг фатҳига тенг кўриб:

– Мисрни олдик, лекин Синон пошшадан ажралдик... – деган эди.

Зафар қўлга киритилганидан кейин ақлли ва кучли Султон Салим:

– Кўнгил Африканинг шимолидан Андалусга чиқиб, ундан кейин Болқон орқали Истанбулга қайтишни иста-япти, – деб ҳақиқий мусулмоннинг орзусини тилга келтирган, лекин шарт-шароит бунга йўл бермаган эди.

Ҳа, ақл ҳақиқатан ҳам Оллоҳ инсонга лутф этган буюк бир неъмат. Ҳар нарсани ўз ўрнига қўйиш ва ҳодисалар тугайдиган нуқтани олдиндан билиш ақл билан амалга ошади. Шунинг учун ҳам қудсий бир ҳадисда Оллоҳ таоло:

“Бандам шундай бир ҳолга тараққий қиладики, мен унинг кўрадиган кўзи, эшитадиган қулоғи бўламан”, деб марҳамат қилади.

Тасаввуф улуғларидан Отбозорий Усмон Афандининг Садри аъзам Кўпрули Муҳаммад Пошшага насиҳати айни жиҳатдан эътиборга молик:

“Сиз бизнинг камзулимизни кийсангиз, сизнинг урф ва низомингиз бузилади. Биз сизнинг камзулингизни киядиган бўлсак, бизнинг йўл ва низомимиз бузилади.

Шунинг учун ҳар бир киши ўз низом ва усули билан ҳаракат қилгани маъқул”.

Ҳазрати Мавлоно ақл соҳиби бўлган кўнгил кишиларига бундай насихат қиладилар:

“Дўстингдан бир жафо келганида у олдин минг марта вафо қилганини унутма! Чунки яхшилик гуноҳ олдида шафоатчи кабидир”.

“Сен ерда бўлганларга марҳамат қилгин, то кўкда бўлган сенга марҳамат қилсин! Сендан қуйида бўлганга жонинг ачисин, то сендан юкорида бўлганларнинг ҳам сенга жони ачисин”.

БОРЛИҚ ДЕВОРИ

*Бу тупроқ вужуднинг орзуларидан қутулмагунича,
эгилиб оби ҳаёт соҳибига сажда қилиш ва у маънавий-
дарё сувидан тўйиб ичиши имконсиздир.*

Мавлоно Жалолиддин Румий

Дарё ёқасида баланд девор бўлиб, ундан ошиб дарёдан сув ичиш имконсиз эди. Девор устида сувсизликдан лаблари қақраган бир киши ўтириб, сувга интилган балиқ каби тўлғанарди. Кутилмаганда у девор устидан ғишт парчасини олиб, сувга отди. Ғишт парчаси дарёга тушиб, ҳар томонга сув сачради. Чанқоқ одам сувнинг сачрашига маст бўлиб, ундан завқ олиб, девордаги ғишт парчаларини бир-бир дарёга ота бошлади. Дарё унга:

– Эй дарвеш, нега менга ғишт бўлдақларини отяпсан?
– деди.

Сувсизликдан ҳолдан кетган дарвеш жавоб қилди:

– Эй сув! Бундай қилишдан менга икки фойда бор, шунинг учун ҳам бу ишдан воз кечмайман.

Биринчи фойда: ҳар томонга сачраётган сувни томоша қилиш ва унинг овозини эшитиш бўлиб, бу овоз менга энг дилрабо куй бўлиб эшитилади. Сув сачрагандаги овози ўликларни тирилтирадиган ҳазрати Исрофил сурунинг овозига ўхшайди.

Бу овоз баҳор мавсумида барака келтирадиган ёмғир овози кабидир. Самонинг бу кўзёшларидан боғлар ва гул-

ларнинг кайғулари арийди ва ундан ҳаёт олиб, ғунча очадилар.

Бу овоз йўқсилликда азоб чекаётган фақирга закот беришга даъват қилувчиларнинг овозига ўхшайди.

Бу овоз Ямандан Пайғамбаримизга (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) эшитилган Раҳмон овози кабидир.

Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) Увайс ал-Қараний ҳақида: “Мен Ямандан келган Раҳмон нафасини эшитяпман”, деган эдилар.

Бу овоз яна ҳузури илоҳийда гуноҳкорлар эшитадиган Оллоҳ расулининг (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) шафоат овозлари кабидир.

Бу овоз яна фарзанд ҳасратидан заифлашиб қолган ҳазрати Якубга (алайҳиссалом) эшитилган Юсуфнинг (алайҳиссалом) овози кабидир.

Бу овоз Мадинаи Мунавварадаги Қуббаи Хазродан илоҳий муҳаббат ошиқларига эшитилган тонгги азон овози кабидир.

Бу овоз ишқдан паришон ва бетоб бўлган Мажнунга эшитилган Лайлининг шифо берувчи овозидир.

Бу овоз изтироб чекувчилар ва етимларга очилган меҳрибон бир кучок овозидир.

Иккинчи фойда: Ҳар бир ғишт парчасини отганимда бу девор пасайиб боряпти. Эй дарё, натижада мен сенга аста-секин яқинлашяпман.

Маснавий:

“Эй шуурли инсон! Билгинки, баланд девордаги ғишт парчаларининг камайиши билан сенга йўл очилар.

Деворнинг пасайиши инсонни сувга яқинлаштиради. Бу ғишт парчаларининг девордан айрилиши висол йўлидаги бир дармондир.

Оллоҳга сажда қилиш девор ғишларини жойидан кўпориш билан амалга ошади. Иқро сураси охириги оятида: “Сажда қил ва Унга яқинлаш”, дейилади.

Бу борлиқ девори қанчалик баланд бўлса, у шунчалик сажда қилишга тўсқинлик қилади.

Тупроқдан бўлган бу вужуд орзуларидан қутулмагунча, эгилиб оби ҳаёт соҳибига сажда қилиш ва у маънавий дарё сувидан тўйиб ичиш имконсиздир.

Ким девор устида кўпроқ чанқаган бўлса, ўша одам тезроқ ғишларни пастга отади.

Ким сувнинг овозига кўпроқ ошиқ бўлса, унга сув ичишга тўсиқлик қилаётган борлиқ деворидан каттароқ парчаларни кўпоради.

Бундай киши сувнинг овозига маст бўлади ва сув сачрагандаги овоздан бошқа овоз қулоғига кирмайди.

Қунларини ғанимат билиб, зиммасидаги қарзини бир лаҳза аввал узишга ғайрат кўрсатган киши қандай бахтли кишидир!”

Шайх Саъдий одам ҳақида “Ўзи бир неча томчи қон, лекин ташвиш минг хил”, деган эди.

Юқоридаги ҳикоятда дарёга етишдан тўсиб турган девор инсоннинг нафсоний орзулари ва ҳақиқатга эришишга монеълик қиладиган битмас-туганмас хомхаёллар, жумладан манманликдир. Дарё эса илоҳий муҳаббат ва маърифат (Оллоҳни таниш)дир. Қалби илоҳий муҳаббатга ташна инсонлар умр бўйи у дарёга етишишнинг иштиёқи ичидадирлар. Бу муҳаббат ва маърифат дарёсидан келадиған

ҳар қандай овоз бундай кишиларни тенгсиз лаззатга ғарқ қилиб, Жаноби Ҳақ йўлчилигига ҳозирлайди.

Илоҳий муҳаббатга шайдо инсон учун бу дунё идрок ва шуур қаршисидаги ҳикмат кўзгусидир. Инсон моддий жиҳатдан эмас, маънавий жиҳатдан мукаррам, шу боис руҳининг гўзаллиги даражасида бандалик камолига эришади. Қуръони каримда таърифланган камолот ҳам ушбу камолотдир.

Илоҳий муҳаббат ва охираг лаззатларидан маҳрум, турли ҳайвоний орзулар билан кечирилган умрнинг сўнги хайрли бўлмаслиги аниқ. Бундай дунёвий зулмат ичида кечган умр ёруғлик билан тугаши маҳол иш. Илоҳий ибрат сабоқларидан хулоса чиқармай бемаъни умр кечириш, ўлим изтироблари ичида йўқ бўлиш инсон учун нақадар катта фожиа. Нафсоний ҳаётнинг турли-туман кўринишлари, жангдор қаҳқаҳалари эса жаҳаннам ҳаётининг ишоратларидир. Ҳадиси шарифда:

“Асло ўликларнинг ёнида ўтирманг”, дейилади.

Саҳобалар:

“Эй Оллоҳнинг элчиси, бу ўликлар кимлар?” деб сўрашди.

Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам):

“Ўликлар бу дунёга кўнгил боғлаганлардир”, деб жавоб қилдилар⁴².

Киши ўликлардан фарқи бўлмаган ғофилларга қўшилса, уларнинг қўлидаги ўлим захарини ўзи билмаган ҳолда ичган бўлади. Шу тарзда унинг қалби ҳам ўлик қалбга айланади. Ягона йўл – маънавий уйғоқ одамлар билан бирга

42. Абу Толиб ал-Маккий. “Қутул кулуб”, Байрут 1426 х. I жилд, 176.

бўлиш. Улар билан бирга юриш, нозик туйғулар даврасида Қуръон ўқиш бирдан-бир нажот йўлидир.

Ҳадиси шарифда яна: “Оллоҳ таоло билан гаплашишни истаганлар Қуръони карим ўқисинлар”, дейилади.

Қуръони каримга кўнгил қўйган кишилар Қуръонни ва Оллоҳ элчисининг ахлоқини ўзлаштирадилар. Қуръони каримдаги пайғамбарлар қиссаси кўнгилларга руҳоний файз беради.

Ривоятга кўра, Жобир (розияллоху анху) бундай деган эканлар:

“Пайғамбар (соллаллоху алайҳи ва саллам) уйларига бориб, эшикларини тақиллатдим.

– Ким у? – деб сўрадилар.

– Мен, – дедим.

Пайғамбар (соллаллоху алайҳи ва саллам) менга танбех бердилар. Сабаби – “мен” дейишда кибр ва манманлик бор экан”⁴³.

Ҳазрати Мавлоно бу воқеани бундай ҳикоя қилади:

“Эшикни урдим. «Мен» десам, ёр: «Кетавер! Сенга ҳали ичкарига кириш вақти келгани йўқ. Бундай маънавий дунёда камол топмаган руҳларга ўрин йўқ», деди.

Бечора ошиқ эшикдан қайтиб кетди. Бир йил сафар қилиб, ёрнинг фироғида ёнди.

Бетакаллуф ошиқ яна қайтиб келди. Яна ёр яшайдиган уй томон йўл олди.

Оғзимдан ёрни ранжитадиган сўз чикмасин деб минг бир андиша ичида эшикни тақиллатди.

43. Бухорий. “Исти’зон”, 17.

Ёри: «Кимсан?» деб сўраганида: «Эй кўнглимни олиб қолган ёр! Ташқарида титраб турган ҳам сенинг ўзингсан», деб жавоб берди.

Шунда ёри: «Модомики сен мандан иборат экансан, ичкари кир! Чунки бу уйга икки «мен» сиғмайди», деди”.

Ҳазрати Мавлоно, шунингдек: “Ким Ҳақ эшигида «мен» ёки «биз» дейдиган бўлса, ундай киши «лаа» (яъни, рад-инкор) водийсига қайтиб кетишини билдиради. Бундай кишилар дўст эшигидан ичкари кира олмаслар”.

Буғдой ун бўлиб, сўнг нон шаклида бир жонзотнинг борлиғига кириб, бу борлиқнинг бир бўлагига айлангани, сурма тоши майдаланиб кўзга қўйилганида кўз нуруни орттиргани, ирмоқ дарёга қўшилганидан кейин ирмоқликдан чикиб, дарё таркибига айлангани каби, бир устоз руҳидан файз ва назар олган кишининг руҳи ҳам ўлик бўлса, қайта тирилади.

Ҳазрати Мавлоно дейди:

“Ўзлигидан⁴⁴ кутулиб, бир муршиди комил кўнглига улфат бўлган киши қандай бахтиёр кишидир!”

Инсоннинг вужуди ҳам, виждони ҳам ҳаёт мақоми эмас, абадий ҳаётга олиб борадиган муҳаббат ва ишқ устида бўлишни истайди.

Қуръони карим муҳаббати қақраган кўнгилларимизга баҳор ёмғири каби ёғмагунича муҳаммадий бир мавсумнинг навбаҳорига етиша олмаймиз.

Кўнгил боғлари ёмғирга ошиқ тупроқ каби солиҳ амаллар ёмғирини кутади. Яратган ризоси учун яратилганларга шафқат, марҳамат ва муҳаббат кўрсатилади. Инсон бу

44. Ўзлик – инсоннинг нафс ва дунё билан боғлиқлиги: улар ҳар лаҳза кишига ўзлигини эслатиб, уни Оллоҳ ёдидан чалғитади.

оркали коинот китобининг хулосаси, мавжудотнинг улуғи ҳолига келади. Раббининг кўрадиган кўзи, эшитадиган қулоғига айланади. Бундай кишиларнинг қўли, тили ва кўнгли умматнинг хизматида бўлади.

“Маснавий”даги ҳазрати Умар (розияллоху анху) билан боғлиқ ҳикоят бундай ҳолнинг энг гўзал намунасидир:

“Рум⁴⁵ элчиси Мадинаи Мунавварага сиёсий мулоқот учун келади. Элчи одамлардан халифа ҳазрати Умарнинг саройини сўрайди. Одамлар:

– Халифанинг саройи йўқ. Лекин унинг порлоқ кўнғил саройи бор. Унинг бу дунёда фақат фақирлар ва ғариблар бош урадиган кулбаси бор, – деб жавоб берадилар.

Бу сўзларни эшитган Рум элчиси ҳайрат ва даҳшатга тушади. Мол-мулкани, от-уловини, ҳадяларини унутиб, ҳазрати Умар Форуқни излай бошлайди. Учраган одамдан халифани сўрайди. Ҳайрат билан ўзига ўзи: “Демак дунёда шундай ҳукмдор ҳам бор экан-да. Худди руҳ каби қолганларнинг кўзидан узоқ эмиш”, дейди.

Шу пайт бир араб аёл:

– Сен излаётган халифа ҳов анави хурмо дарахти соясида ўтирибди. Одамлар уйида – ётоқда ухлаганида халифа кум устида истироҳат қилмоқда. Бориб хурмо дарахтининг соясида ётган зулли илоҳийни (Ҳақ соясини) кўр, – деди.

Уйқуда ётган халифа Умар элчининг кўнглига ҳайбат, руҳига шодлик солди. Элчи яна ўзига ўзи: “Мен императорлар билан бирга бўлган ва улар олдида обрў-эътиборга эга бир инсонман. Лекин улардан биронтаси ҳам бу қадар ҳайбатли эмас эди, – деди. – Бу халифа қурол-яроғсиз,

45. Ўрта асрларда ҳозирги Кичик Осиё (Византия) ва Юнон ерлари “Рум” деб аталган.

кўриқчиларсиз ерда ётибди. Мен шу ухлаётган кишининг қаршисида титраб турибман. Нега шундай бўлмоқда? Демак, у бу хайбатни Ҳақдан олган бўлса керак. Бу хайбат йиртиқ бир кўйлакли шу кишининг хайбаги бўлмаса керак”.

Рум элчиси шундай рухий чайқалишлар ичида экан, халифа Умар (розияллоху анху) уйкудан уйғонди. Элчи таъзим билан унга салом берди. Халифа алиқ олди. Юраги така-пука бўлиб турган элчини “жон саройи”га олди – хузурга қовуштирди. Унга нозик, теран, сеҳрли сўзлар сўзлади.

Шу дамгача ўзини халифага бегона деб ҳис этиб турган элчи шундан кейин унинг дўстига айланди. У билан қилган суҳбати натижасида дунёни, ўзлигини, элчилигини унутди...

Мавлоно ҳикоятни бундай яқунлайди:

“Устоз комил эди. Толиб, яъни, элчи эса ҳақиқатни билишга ташна эди.

Устоз муриди­нинг истеъдодли эканини кўрганидан кейин унинг пок қалбига пок ирфон ва тавҳид уруғларини экди”.

Солиҳ киши юзида порлаган нурдан билинади. Унинг чеҳрасидан атрофга файз таралади.

Фосиқ киши ҳам юзидаги аломатлардан билинади. Унинг юзидан атрофга касофат ва зулмат таралади.

Ориф кишининг назари илоҳий ҳақиқат ва ҳикматларга ташна, истеъдодли қалбни оҳанрабо каби ўзига тортади. Ориф кишилардаги бу назар силсила ҳолида Пайғамбаргача (соллаллоху алайҳи ва саллам) боради. Пайғамбар (соллаллоху алайҳи ва саллам) зулмат ва касофатдан

шу даражада узоқлашган эдиларки, муборак вужудлари бошдан-оёқ гўё нурдан иборат эди. Юрганда ерга соялари тушмагани шундан.

Сулаймон Чалабий бу ҳолни байтларидан бирида бундай ифодалайди:

“Нур эди бошдан оёқ – гавдаси,
Нур аёндир, бўлмас унинг сояси!”

Покистоннинг маънавий устози Муҳаммад Иқбол бир куни Мадинадан қайтиб келган ҳожиларни зиёрат қилади. Улардан:

– Сиз Мадинаи Мунавварани зиёрат қилиб қайтдингиз. Мадинанингилоҳийфайзгатўликкўчалариданкўнглингизга қандай таъсирлар олдингиз? Сиз у ердан келтирган моддий ҳадялар – тасбеҳлар, қалпоқлар, жойнамозлар бир оз муддатдан ўтса эскиради. Лекин асло ўлмайдиган боқий рухий ҳадялар ҳам олиб келдингизми? Ҳадяларингиз ичида ҳазрати Абу Бакрнинг садоқати ва таслимияти, ҳазрати Умарнинг адолати, ҳазрати Усмоннинг имони, ҳаёси ва жўмардлиги, ҳазрати Алининг ҳаяжони ва жиҳоди борми? Бугун минг бир изтироб ичида инграётган Ислом дунёсига кўнглингиздан бир саодат асри бера оласизми? – деб сўрайди.

Муҳаммад Иқбол Ислом дунёсининг тарқоқ ва эгасизлигини кўриб, исломий руҳ ҳаётга жорий қилинмаётганидан изтироб ичида яшаган буюк шоир ва мутафаккирдир.

Ҳадиси шарифда:

“Дунё ва охират эр-хотин кабидир. Улардан бирини хурсанд қилмоқчи бўлсанг, иккинчисини шу қадар хафа қиласан”, дейилади.

Кўнгил дунёга қанча кўп берилса, охира т насихати бундай кўнгилга шунча бегона бўлади. Кўнгилдан фақат охира тга чакирик жой олса, бундай кўнгилга бу дунёга чакирик бегона бўлади.

Ҳазрати Мавлоно бундай дейди:

“Бу чакириқлардан бирига эргашдингми, иккинчиси асло қулоғингга кирмайди. Чунки бирон нарсани севган киши бу нарсанинг зиддига тамоман бефарқ бўлади”.

Оллоҳ элчисининг (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ибратли шахсиятлари ва буюк руҳоний дунёларидан бир ҳисса олиб эҳсон туйғусига қовушганлар қандай бахтиёрдирлар!

БУ ОҚШОМ ҲИНДИСТОНДА

*Кимдан қочмоқдамиз? Ўзимизданми? Бу бир бўш
хаёл-ку? Дунё ҳаваси Оллоҳдан гофил қолишдир.*

Мавлоно Жалолиддин Румий

Ҳазрати Сулаймоннинг (алайҳиссалом) саройига бомдод ва пешин намози ўртасидаги вақтда бир одам шошиб кириб келади. Қўриқчиларга жуда муҳим масалада ҳазрати Сулаймон билан кўришиши лозимлигини айтади. Қўриқчилар бу кишини дарҳол ҳукмдорнинг ҳузурига олиб кирадилар. Ҳазрати Сулаймон рангги оқариб, қўркувдан титраётган бу одамдан:

– Нима бўлди? Нега бунча титрамоқдасан? Нима дардинг бор? – деб сўрайди.

Одам шошилганча:

– Бугун тонг пайти қаршимдан Азроил (алайҳиссалом) чикди. Менга қаҳр билан бир қараб қўйди-да, ёнимдан узоқлашди. Билишимча, у менинг жонимни олишга қарор берганга ўхшайди.

– Хўш, мендан нима истайсан?

Бу киши ҳазрати Сулаймонга ёлвора бошлади:

– Эй жонларнинг муҳофиз ва мазлумларнинг олампаноҳи Сулаймон! Сиз ҳар нарсага кодирсиз. Қуртлар, қушлар, тоғлар ва тошлар сизнинг амрингиздадир. Шамолга айтинг, мени Ҳиндистонга олиб бориб қўйсин. Балки

Азроил (алайҳиссалом) мени у ердан топа олмас. Шу йўл билан жонимни кутқариб қоларман. Ёлғиз умидим сиздан.

Ҳазрати Сулаймон бу одамга раҳми келади. Шамолни чакириб, унга:

– Бу одамни ҳамон Ҳиндистонга олиб бориб қўй, – деб амр беради.

Шамолшамол-да... Бирлаҳзадабуодамни Ҳиндистондаги узоқ оролга етказиб қўяди.

Пешинга яқин ҳазрати Сулаймон аркони давлатни тўплаб, улар билан кўришар экан, аъёнлар орасида ўтирган Азроилни кўриб, ундан:

– Эй Азроил! Эрталаб нега бир кишига қаҳр билан қараб, у бечорани кўрқитдинг? – деб сўрайди.

Азроил бундай жавоб беради:

– Эй дунёнинг султони! Мен у одамга ғазаб билан эмас, аксинча, ҳайрат билан қарайдим. Чунки менга унинг жонини бу оқшом Ҳиндистонда олишим буюрилган эди. Уни бу атрофда кўриб, ҳайрон бўлдим.

“Маснавий”:

“Кимдан қочмоқдамиз? Ўзимизданми? Бу хаёлий бир иш... Жонимизни кимдан кутқариб қолмоқчи бўляпмиз? Оллоҳданми? Бу фақат хом хаёлдир... Дунё Оллоҳдан ғофил қолишдир. Дунё пул, аёл, кийим-кечак, тижоратдангина иборат эмас. Буни яхши бил”.

Оллоҳ таоло марҳамат қилади:

“Биз ерни бир тўшак... қилиб қўймадикми?”⁴⁶.

46. Набаъ сураси 6-оят.

Ер юзи инсонлар муайян босқичлардан сўнг ҳақиқатан моддий ва маънавий тўшак ҳолига келтирилиши нақадар ажиб бир манзарадир!

Башариятни бир муддат завқ ва сафо оламида тебратган, сўнгра абадий уйқуга чўмдирган дунё ўткинчи оламнинг ҳам, боқий оламнинг ҳам тўшаги-бешигидир.

Шундай бир бешикки, бир томони булутларнинг тонгги ва оқшомги ранглари, иқлими ва жунбушлари билан, бошқа томони эса сурур ва фожиалари билан безатилгандир.

Фонийлик ва унинг ҳикматлари сирини ўргана олган ёки ўргана олмаган, абадий сафарни ҳис қила олган ёки ҳис қила олмаган ҳар бир инсон охир-оқибатда қабр бешигига чўзилажакдир.

Сўнг ҳар бир киши дунё ва охирад хотиралари билан маҳшар тонггида уйғонади. Шунинг учун ҳам дунё том маънода охирад тўшаги-бешиги сифатида яратилган.

Бу ҳақда шоир:

“Онанг туққан пайт кўз ёш билан дунёга келдинг –

Бутун олам кулар эди.

Шундай яшаки, ўлим етган пайти сен кул,

Олам кетингдан кўзёш тўкиб қолсин”, деган эди.

Ҳақиқатан инсон жисмоний жиҳатдан бир нарса ўлароқ олдин тупроқда, кейин ота белида, сўнг она корнида, сўнгра қўлида ва ота-онанинг қалб бешигида йўргакланган бўлади. Охирида эса дунё бешигидан охирад бешиги томон йўл олади.

Қизалоқлар қўғирчоқ-бувақларини бешикка белаб, уни тебратиб аллалаганлари каби бу улкан дунё ҳам Одам боласини ўнгдан-сўлдан эсувчи тақдир шамолида тебратиб ўйнатади.

Чиндан ҳам, дунё охираг сўнгсизлиги олдида вақтинчалик бир бешиқдан бошқа нима ҳам бўла олар эди?!

Бу ривожланиш бешигининг салбий ва беҳуда тебранишлари ичра соллана-соллана ўзларича яйраб-яшнаб, аммо имон неъматидан насибасиз қолганлар нақадар бечорадирлар! Бундай ғафлатнинг яққол намуналарини Маккадаги бечора Қурайш қабиласининг жоҳиллари ҳаётида кўриш мумкин эди. Улар Фаҳри Коинот жанобимизни (соллалоху алайҳи ва саллам) худди ўзлари каби юрган бир одам деб кўрди ва:

– Қаранглар! Ўзи егим ва оми бўлса, унга ғайбдан хабар келяптиймиш. Биздай улуғлар туриб ваҳий унга тушармиди?.. Ўлгандан кейин қайта тирилиш ҳақида лоф урмоқда. Бу қандай аҳмоқона гап?! – дея у зотни масҳара қилди.

Ҳатто яхши кўрган амакилари ҳам:

– Мен гап нимадалигини биламан, лекин Қурайш хотинларининг гап-сўзидан кўрқаман, – деб имонга келмади.

Ҳайҳот!

Уйқуда ётганларнинг уйқуда ётганлар билан савдоси нима бўлар эди?! Ғафлатдагилар дунёси кўзи боғлиқ болаларнинг “пайпаслама” ўйинига ўхшаб кетади, ундан бошқа нарса эмас!

Ғафлат аҳли ҳақиқатан ҳам устоз ва шайхларнинг уларга узатган ёрдам қўлларини нафсоний орзуларига зид бўлгани учун рад қилиб келганлар. Улар ўлимдан узоқ ҳаёлий дунёни бунёд қилишга уринганлар.

Чивинлар ризқини ахлатлар орасидан топиб егани каби, ғафлат аҳли ҳам ўзларининг нордон таъмли дунёсида бузғунчиликларини бахт деб биладилар.

Дунё ўйинчоқларидан қутулиб, қўнгил иклимига жойлашганлар учун эса ўлим соялар оламидан асл оламга кўчиб ўтишдир.

Саҳл ибн Абдуллоҳ таъбири билан айтганда: “Инсонлар уйқудадирлар. Ўлим вақти келгач, улар уйғониб, надоматга тушадилар. Лекин бу пайтдаги пушаймонликлари уларга ҳеч бир фойда бермайди”.

Шунинг учун ҳам солиҳ ва ориф кишилар оладиган ҳар бир нафасларини умр тасбеҳи ҳолига келтириб, ҳақиқатга яқинлашадилар. Вужудларини муштарак ўлим таълими ичида нурлантириб, фонийликдан қутуладилар. Ҳамма ўзга бир ерда ва ўзгача бир уйқу ичида экан, улар сергак қоладилар.

Вақт ҳақими ҳар кечани кундузга узатиши бизни нурли тонгга олиб чиқади. “Ҳаёт икки кун ва бир кечадан иборатдир” иборасининг ҳақиқати ҳам, балки бу дунё – бир кун, қабр ҳаёти – бир кеча, абадий охират ҳаёти эса яна бир кундир, деган маънода айtilган бўлиши мумкин.

Ҳаётни кеча ва кундуз ўлароқ кўриш ҳам ўзгача бир ҳикмат эмасми?

Агар ҳақиқатан ҳам ўлимдан қочиш лозим бўладиган бўлса, оқшом кириши билан барчамиз титрай бошлашимиз лозим. Ҳолбуки, кечаларнинг сирига чўмар экан, ҳеч ким кўрқувдан титрамайди. Чунки тонг отиши бир қоидадир, илоҳий мўъжизадир. Шундай экан, ўлим уйқусидан уйғониб, Ҳақ тонгида уйғониш ҳам табиий ҳол.

Замон ўтиши билан ҳақиқат тонгига яқинлашиб бораётганимиз ояти қаримада мана бундай ифодаланади:

“Биз кимга (узун) умр берсак, унинг хилқатини (жисму жонини) тубан-ночор қилиб қўюрмиз. Ахир, ақл юргизмайдиларми?”⁴⁷

Бир донишманд фикрича, дунё ақлли кишилар учун илоҳий санъатдан лаззатланиш, ақлсизлар учун эса ейиш ва ичишдан иборат. Одам боласининг шарқироқ сой каби оқиб бораётган умр тақвимига, ажал тўфонларига, куз хазонларига бепарво бўлиб, бу оламда аҳмоқ ва жоҳил ҳайкал каби маъносиз боқиши, ўткинчи эхтиросларни деб темир эшикларни тақиллатиши, қўйнига киражак қабр можароларидан қўркиб қочиши, оддий бир модда каби ҳаёт кечириши инсонлик шаънига ҳеч бир томондан тўғри келадими?!

Коинот китобининг хулосаси, очқичи ва бутун Асмоул ҳуснанинг тажаллиёти бўлган инсоннинг бу низомда тутиши лозим бўлган ўрин руҳоний ва маънавий озиқлар билан озиқланиб, хилқатнинг нусхаи куброси⁴⁸ ва комил бир моҳияти бўлиш эмасмиди?

Ёз булути каби тез ўтиб кетадиган умр охираат қўркуви билан ўтказилмаса, бу ҳол кундузни кечасиз тасаввур қилиш демакдир.

Жаноби Ҳақ марҳамат қилади:

“Эй инсонлар, албатта Оллоҳнинг (қайта тирилтириш ва бу дунёда қилиб ўтилган яхши-ёмон амалларнинг мукофот-жазосини бериш тўғрисидаги) ваъдаси ҳақ (ваъда)дир. Бас, ҳаргиз сизларни ҳаёти дунё алдаб қўймасин. Ва ҳаргиз сизларни Оллоҳ (барча гуноҳларни кечириб юбараверади, деб) алдагувчи (шайтон) алдаб қўймасин”⁴⁹.

47. Ёсин сураси 68-оят.

48. Нусхаи кубро – улуг битик.

49. Фотир сураси 5-оят.

Бу борада ҳазрати Мавлоно нима дейди:

“Вужудингни семиртириб парваришлайверма, чунки у охир-оқибатда тупроққа қурбон бўлиб кетади. Сен кўнглингни парваришла. Юксакларга учадиган, шарафга эришадиган ўшадир.

Вужудингни ёғ ва асал каби нарсалардан узоқ тут. Чунки вужудини ўйлаган киши нафсоний орзулар йўлига тushади ва пировардида разилликка гирифтор бўлади.

Руҳингга маънавий озиқ бер. Уни комил тафаккур, но-зик ҳис-туйғулар билан қувватлантир, то манзилига етиб борсин”.

КОИНОТ, ҚУРЪОН ВА ИНСОН

Азалда Оллоҳ таолонинг фақат ўзи бор эди. У Буюк Борлиқ билинишни ирода этди. Сифатларининг тажаллиси ила бу касрат (кўплик) оламини яратди. Жаноби Ҳақнинг сифатлари, Қуръони каримда тўқсон тўққизтаси саналган бўлса-да, аслида жуда кўпдир. Бу сифатларнинг бир қисмини ёлғиз Ўзи билади, бошқа бир қисмини эса пайғамбарларга билдирган. Бу илм уларда сақланган. Олимлар ҳам “тўқсон тўққиз”га кирмаган бир қанча илоҳий сифатдан хабардордирлар.

Билинган ва билинмаган бу барча илоҳий сифатлар уч маконда жилва қилади:

- а) Оламда;
- б) Қуръони каримда;
- в) Инсонда.

Олам илоҳий сифатларнинг ҳаракат ҳолидаги, Қуръони карим эса калом шаклидаги кўринишидир. Ҳақиқатан ҳам, Қуръони карим ўзида башарият қиёматга қадар олиб юрадиган камолот, ҳақиқат ва сирларни жамлаган. Шу маънода Қуръони карим ўхшаши йўқ тенгсиз мўъжиза.

Анъом сураси 59-оятда бундай дейилган:

“У қуруқлик ва денгиздаги бор нарсаларни билур”.

Бошқача айтганда, Қуръони карим “Камол” сифатини олган бир олам демақдир. Инсон эса бу оламнинг бошланғич зарраси (ядроси), уруғи. Чунки борлиқ нарсалар орасида Оллоҳнинг ҳамма сифатларидан насиба олган

ягона жонзот инсондир. Шу боис ҳам инсон яратилишдан яхшиликка ҳам, ёмонликка ҳам, имонга ҳам, куфрга ҳам истеъдоди бўлади.

Имон – Оллоҳнинг бандасига таклифи. Ҳар банданинг ўзига хослиги ундаги илоҳий сифатлар нисбатига кўра шаклланади. Бу нарса худди бир қанча рангни аралаштириб бир ранг олишга бўлган уринишга ўхшайди. Қайси ранг кучли бўлса, янги бўтқа рангда ўша кучли ранг устун бўлади.

Барча илоҳий сифатни ўзида мужассам этгани учун инсон “кичик олам” деб ҳам аталади. Инсоннинг эт ва суягидан иборат вужудида илоҳий кўринишнинг сирлари, нурлари ва ҳақиқатлари бир ерга тўпланган. Инсон илоҳий санъатнинг энг баркамол намунаси, коинот китобининг фотиҳаси ва хулосасидир.

Жаноби Ҳақ жомеул азоддир⁵⁰ – ўзида барча зидликларни тўплаган. Инсонлар ҳам ҳар бир нарсани уларнинг зиддига қараб ўрганадилар. Яхшиликни билиш учун ёмонликни, гўзалликни билиш учун хунукликни, тўғрилиқни билиш учун эгриликни ва имонни таниш учун куфрни билиш керак бўлади! Уларни акси билангина етарлича англаб олиш мумкин.

Бутун инсонларнинг имон ва куфр можароси Оллоҳ таолонинг “ал-Ҳодий” (Ҳидоят берувчи) ва “ал-Музилл” (залолатга бошловчи) сифатлари орасида юз беради. Лекин инсон шахси, сал тепада айтилгани каби, унда қайси илоҳий сифат устунлигига қараб шаклланади.

Пайғамбарлар ва авлиёлар орасидаги фарқ ҳам илоҳий сирларнинг турлича кўринишидадир.

50. Жомеул азод – зидларнинг бирлиги. Бу ерда: бир-бирига қарама-қарши ҳолатларни ўзида жамлаган Зот маъносида қўлланган.

Пайғамбарларнинг тавҳидга имони бир хил, аммо вази-фа ва салоҳиятлари турлича. Масалан, Мусо (алайҳиссалом) дунё низомини ўрнатиш учун юборилган эди. Унинг ҳаёти тўфон ва бўронлар ичида кечди.

Бани Исроилдан бўлган Исонинг (алайҳиссалом) ва-зифаси эса нафс тарбиясидан иборат бўлди. Чунки унда “Рухуллоҳ” сифати устунроқ эди.

Пайғамбаримиз Муҳаммадда (соллаллоху алайҳи ва саллам) барча илоҳий сифат бирдай устунликда бўлгани учун ҳам у зот “Саййиди коинот”, яъни, “Оламнинг сай-йиди” бўлдилар. Саводсиз бир жамиятда, жоҳил кишилар орасида улғайган бўлишларига қарамай, қиёматга қадар туғиладиган умматларини ҳақиқат, маърифат ва ладуний илмлар билан таъминлаган, ҳар қандай йиғилишни илоҳий ҳаяжонлар ила гул-гулистонга айлантирган, ҳақиқат дарсла-ри ила инсониятга ва барча оламларга раҳмат бўлгандир.

Пайғамбарлар вақти-вақти билан юборилган, аммо уларнинг давомчилари бўлмиш ва жамиятга ибрат ҳисобланмиш авлиёлар доимо туғилиб келган ва қиёматга қадар туғилишда давом этавердилар.

Ҳар бир кишида турлича кўринадиган жилваларнинг изоҳида Мавлоно (раҳматуллоҳи алайҳ) Дақуқийдан мана бундай мисоллар келтирган:

Дақуқий бундай деди:

“Бир куни менда Оллоҳ таоло нуруни инсонларда кўрайин деган орзу туғилди. Худди денгизни томчида, қуёшни заррада кўришни истаётган эдим.

Ақл ва руҳ қадамлари билан соҳилга яқинлашганимда вақт ўтган, кун оқшом бўлган эди”.

Ҳикоя бундай давом этади:

“Шу онда узоқда етти шам кўрдим. Уларга етишиш учун соҳил томон чопдим.

У шамлардан ҳар бирининг нури ажойиб тарзда самога улашар эди.

Шу қадар ҳайратга тушдимки, ҳайрат ҳам ҳайрат ичида эди... Ҳайрат тўлқинлари ақлимни бошимдан учирди.

Ўзимга ўзим: “Булар қандай шамки, уларнинг нуридан халқ баҳраманд бўлмайди. Ойдан ҳам порлоқ бўлгани ҳолда нега халқ нур излаб юрибди, дедим”.

Бу маснавийни Исмоил Анқаравий ҳазратлари бундай шарҳлаган эди:

“Етти шамдан кўзда тutilган мақсад “еттилар” деб ном олган авлиёлар гуруҳидир. Дақукий уларнинг вужудини кўришдан олдин нур ва руҳини кўрган. Чунки дунё билан охират орасида “мисол олами” деган бир олам бор. Дунёдаги ҳар нарсанинг у ерда бир мисоли бор. У мисол адабиётда бошқа бир шаклда кўринади. Кўрилган тушларнинг кўпи ўша мисол оламидандир. Солиҳ ва содиқ кишилар у оламга уйқудалик ҳолда, уммат орасидан танланган муршиди комиллар эса уйғоқ ҳолда кира оладилар”.

Булар ҳаммаси турлича жилваларнинг натижаларидир.

Ҳазрати Мавлоно илоҳий тажалли ва лутфларга сазовор бўлганларнинг ҳолини бундай таърифлайди:

“Бунақа кишилар бир назар билан идрок қилганларини тил йиллар давомида тушунтириб бера олмайди. Уларнинг идроки ва шуури бир лаҳзада ҳис қилган нарсаларни оддий инсонларнинг кулоқлари йиллар давомида эшитса ҳам тушуниб етмайдилар”.

“Эй инсон! Сен руҳингнинг тубларига қара! Ва ҳар нарсани у ердан изла! Сен барча нарсани ўзида жамлаган

шундай бир оламсанки, мен сен лойиқ бўлган санони айтишдан ожизман”.

Оллоҳнинг буйруқ ва тақиқларига бўйин суниб яшашдан бошқа чора йўқ. Ҳаётини дунё орзуларига бағишлаганлар ва нафсларини шу орзулари йўлида чоптирганларнинг оқибати охиратда пушаймон бўлишдир. Шунинг учун ҳам одамлар пайғамбар ва уларнинг давомчилари бўлган олимларга, яъни, комил устозларга муҳтождир. Фақат шундай шахсларга эргашиб ҳақиқатга етишиш мумкин. Бундай кишилар дунёнинг тенги йўқ ибрат тимсолларидир. Ҳаётда яшашнинг моҳияти ҳам уларнинг ҳаётидан ўрнак олиб Қуръон ахлоқи, яъни, Оллоҳ ахлоқи билан ахлоқланишдир.

Кимдир бир аъзосида оғриқ сезса, пул сарфлаб табибга чопади. Ажаб, худди шу одамлар маънавий томондан жуда оғир хаста бўлиши мумкин, аммо касалини текинга доволайдиган устозлар ёнига яқинлашмайдилар.

Маънавият табибларининг вужуд табибларидан фарқини Мавлоно бундай таърифлайди:

“У зоҳир табиблар бошқачадир. Улар юрак уришини томир уришига қараб биладилар. Муршиди комиллар эса томирни ушламай туриб инсон қалбини кўра оладилар. Улар Оллоҳ берган сир ва фаросат туфайли ҳам вужуд табибларидан устундирлар.

Ундан сўнгра: зоҳирий табиблар модда ва дорилар билан вужудни даволашга уринадилар, вужуд эса барибир йўқ бўлиб кетади.

Маънавият табиблари эса Оллоҳнинг улуғлик ва буюклиги нури билан даволайдилар. Оллоҳга элтадиган йўлдаги тўсиқларни ўртадан кўтарадилар. Улар келтирадиган да-

лиллар, кашф, илҳом ва сирлар илоҳийдир. Қолаверса, берган шифоси учун пул ҳам олмайдилар”.

Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ҳаётларидан бир мисол:

“АбуСуфённубувватданолдинПайғамбаримиз(соллаллоҳу алайҳи ва саллам) билан дўст эди. Ваҳийлар кела бошлаганидан кейин душманга айланиб, у киши ҳақида ҳажвиялар ёза бошлади. “Пайғамбар шоири” деган юксак ном олган Ҳассон ибн Собит (розияллоҳу анҳу) бўлса бу ҳажвияларга жавоб ёзар эди. Кейинчалик Абу Суфён қилган ишларидан пушаймон бўлди. Пайғамбаримиз (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) изларидан Мадинаи Мунаввара томон йўлга чиқди. Абво деган жойда Ҳазрати Пайғамбарни (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) излаб топди. Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) Абу Суфёнга қайрилиб ҳам карамадилар. Абу Суфён бу ҳолдан қаттиқ таъсирланди. Ҳазрати Али ўргатгани каби, Қуръондан оят ўқиб, Пайғамбардан (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) узр тилади. Марҳамат ва шафқат денгизи бўлган Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) Юсуф сурасидан:

“Юсуф ҳам (ака-укаларига): “Бугун сизларни айблашга ҳожат йўқ. Оллоҳ сизни кечирсин. У марҳаматлиларнинг энг марҳаматлисидир”, оятини ўқиб унинг гуноҳларини кечириб юбордилар. Бундай ҳол Жаноби Ҳақнинг “Саттор ул-уюб” (“Айбларни яширувчи”) сифатининг бандасига энг гўзал кўринишидир.

Шоир Зиё Пошша бу ҳодисани бир шеърда бундай ифодалайди:

“Золимларга бир кун айтдиран қудрати Мавло,
Таллоҳи лақод осарокаллоҳу ғалайна”.

“Оллоҳга қасам, Оллоҳ сени бизлардан устун қилмишидир. Бизлар эса, шак-шубҳасиз, адашгувчилардан бўлдик”⁵¹.

Ҳадиси шарифда:

“Оллоҳ Одамни Раҳмон суратида яратди”⁵², дейилади. Яъни, инсон бутун илоҳий сифатларни ўзида жамлагандир.

Ҳазрати Мавлоно яратилиш ҳикматининг турли-туманлигини Мусо (алайҳиссалом) қиссаси орқали ифодалайди:

“Мусо (алайҳиссалом) деди: «Эй Моликул мулк (борлик олам эгаси)! Нега олам ва одамни минг бир моддий ва маънавий нақш билан безайсан-у, сўнгра уни ҳалок қиласан?»

Жаноби Ҳақ бунга жавобан бундай дейди:

«Эй Мусо, бу саволни сен ҳою ҳавас учун эмас, бизнинг сирларимизни ўрганиш учун сўрамоқдасан. Акс ҳолда, биз сени хафа қилган бўлур эдик.

Эй Мусо, сен бу сирдан хабардорсан! Лекин бу сирни одамларга айтиб, қалбларини имонга қовуштириш учун сўрамоқдасан.

Эй Мусо, гул ва тикан тупроқ ва сувдан етишгани каби, залолат ва ҳидоят ҳам қалбдан зухур қилади.

Душманлик ва муҳаббат яқинликдан, хасталик ва сихатлик ҳам айни шундан ҳосил бўлади».

Шундан кейин Жаноби Ҳақ яна бундай дейди:

«Эй ақл соҳиби бўлган Мусо! Модомики савол бердинг, унинг жавоби ва ҳикматига соҳиб бўл.

51. Юсуф сураси 91-оят.

52. Муслим. “Бирр”, 115.

Эй Мусо, тупроққа бир уруғ ташла ва ўзинг сўраган саволнинг сирига эриш».

Мусо экин экди. Эккан нарсаси униб чиқди ва пишиб етилди. Мусо эккан нарсасини ўрар экан, қулоғига бир овоз эшитилди:

«Эй Мусо, нега аввал экин экиб, кейин эккан нарсанг пишиб етилгач, ўриб олмоқдасан?»

Мусо бунга жавобан:

«Эй Раббим, эккан экинимда ҳам дон, ҳам сомон бор, шунинг учун уни ўриб олмоқдаман. Чунки дон сомоннинг, сомон эса доннинг омборига қўйилмайди. Буларни бир омборга қўйиш ақлли кишиларнинг иши эмас».

Шунда Оллоҳ таоло: «Эй Мусо, сен бу илмни кимдан ўргандингки, унга таяниб иш кўрмоқдасан?»

Мусо (алайҳиссалом): «Эй Раббим, менга берган бу дарсинг асмой илоҳийнинг намоён бўлиши эмасми?»

Сенинг бандаларинг орасида пок руҳлар ҳам, нопок руҳлар ҳам бор.

Бўғдой сомондан айрилгани каби, яхши ва ёмон феълли кишиларни бир-биридан ажратиш ва уларни тарбия қилиш ҳам сўфий ва устозларнинг вазифаси.

Олам ва одам ҳикмат ва сир хазиналари яширин қолмасин, деб яратилди.

Чунки Жаноби Ҳақ: «Мен яширин бир хазина эдим. Ошкор бўлишни истадим ва шунинг учун ҳам мавжудотни яратдим. Бу ҳақиқатни яхши англаб ет ва ўз қадрингни билиб, яратилиш ҳикматингга, яъни Оллоҳга бандаликка рози бўл»».

Оламдаги ҳар бир зарра, Қуръондаги ҳар бир ҳарф ва инсондаги ҳар бир хужайра – ҳеч бир нарса бекорга яратил-

маганини ўзига хос услуб билан ифода этади, шундай экан, эй инсон, ҳали ҳам уйғонмайсанми? Яратилишинг комиллик такозо этган Тўғри Йўлга юрмайсанми?

Жаноби Ҳақ барчамизни қайғули оқибатларга дучор бўлишдан асраб, жаннатига муваффақ айласин!

Омин!

ҲАҚНИНГ ТАРЖИМОНЛИГИ

*Модам ҳар нарса жонининг жони Оллоҳ экан,
у ҳолда жоннинг жонига душман бўлишдан қўрқ!
Унинг амрларига бўйин сун!
Мавлоно Жалолиддин Румий*

Оллоҳ таолонинг муборақ исмларидан бири “ал-Ҳақ”дир⁵³. Бу илоҳий сифатнинг натижаси ўлароқ мутлақ ҳокимият ва салтанат Оллоҳга тегишлидир. Оллоҳнинг бу салтанат ва ҳокимиятини қабул қилмайдиганлар охир-оқибатда Оллоҳнинг интиқомига дучор бўладилар. Жаноби Ҳаққа сиғиниш бандаси учун иззат, унинг зидди бўлган нафсга сиғиниш эса хорлик ва заҳматдир.

Инсон Оллоҳ таолонинг ердаги халифаси бўлгани учун бутун мавжудот унинг амрига берилган. Бу мавқе инсонга бошқа мавжудот ичида устунлик бағишлайди, уни янада шарафли қилади. Оллоҳнинг ер юзидаги халифаси ўлароқ, инсонга бутун мавжудотга нисбатан адолат ва марҳаматли бўлиш мажбурияти юкланган. Чунки қиёмат кўпгач, ҳайвонларга савол-жавобдан кейин “Тупроққа айланинглар” дейилади. Инсонлар эса, агар улар ҳайвонлар ҳақиқа хиёнат қилган бўлсалар, бунинг учун жавоб берадилар.

53. Ал-Ҳаққ – Оллоҳнинг гўзал исмлари (Асмои хусна)дан бири: ҳақиқатан Бор зот демақдир.

Қуръони каримнинг ярмидан кўпроғи ўтган қавмлар ҳаётидаги ибратли воқеалардан баҳс юритади. Тавҳид учун курашиб абадийликка эришганлар билан бирга қуфр ва исёнга бош уриб ҳалок бўлганларнинг қайғули оқибатлари ақлли кишилар учун том ибратдир.

Ўлимдан кейин охират келишини идрок қила олмаган киши ғайб сирларини билишга муҳтож. Бу вазифа инсонлар орасидан танлаб олинган мустасно зотлар – пайғамбарларга юкланади.

Фаришталар саждасига лойиқ кўрилган Одам (алайҳиссалом), самовий сир ва мўъжизалар эгаси Идрис (алайҳиссалом), заиф ва фақир мўминларга “разиллар” деб ном берган кибрли мункирларни тўфонга ғарқ қилган Нух (алайҳиссалом), илоҳий неъмат ва эҳсонларга нонкўрларча муносабатда бўлган Од ва Самуд қавмларини бўрон ва овоз билан йўқ қилган Худ ва Солиҳ (алайҳимуссалом), Намруднинг зулм ва таҳдидларига қарши чиққан, олов қаршисида тик турган Иброҳим (алайҳиссалом), ихлос, садоқат, таваккул ва таслимият рамзи бўлган, қиёматга қадар ҳаж ибодатида мўминлар эсига илоҳий қиссаларни эслатган Исмоил (алайҳиссалом), муҳаббат ва ҳасратда ёнган, сабр билан абадийлашган Яъқуб (алайҳиссалом), бир муддат қуликда қолиб, сўнгра зиндонда ёлғизлик, ғариблик, изтироб, машаққат, риёзат ва нафс курашида ғолиб келган, пировардида кўнгилларга султон, Мисрга ҳукмдор бўлган Юсуф (алайҳиссалом), сабр ва таслимият тимсоли Айюб (алайҳиссалом), жоҳил Фиръавни денгизда ғарқ қилган мўъжизакор Мусо (алайҳиссалом), илоҳий сирлар билағони Хизр (алайҳиссалом), тавҳид байроғини машриқдан мағрибгача олиб борган Зулқарнайн (алайҳиссалом), илоҳий муҳаббатдан хушидан айрилгудай даражага борган, истиғфор, дуо ва зикр билан зулматни

енган Юнус (алайҳиссалом), зикри билан тоғлар, тошлар ва ваҳший ҳайвонларни илоҳий муҳаббатга ошно қилган ҳазрати Довуд (алайҳиссалом), ўлимидан юз йил кейин қайта тирилтирилиб, қиёматда қайта тирилиш намунаси бўлган Узайр (алайҳиссалом), отаси каби ўлимни шахидлик билан қаршилаган ҳазрати Яҳё (алайҳиссалом), дунё бойликларига қўнгил бермаган Сулаймон (алайҳиссалом), илтижо тазарруси билан хасталарга шифо берган ва ўликларга жон бағишлаган Исо (алайҳиссалом) ва ниҳоят Ҳиро тоғлари бағридан таралган нидо ила жаҳонни уйғотган ва инсониятни нурга чўмдирган ҳазрати Муҳаммад Мустафо (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) бу ғойиб оламининг таржимонлигини шараф билан адо қилишди. Пайғамбарларнинг ўтқинчи умрлари билан амалга ошган бу вазифа улар дунёдан ўтишлари билан тўхтаб қолмайди. Энди бу иш уламо-лар ва устозлар бошчилигида қиёматга қадар давом этади.

Инсон энг муҳтож бўлган нарса қалб кўзи билан кўриш, қалб қулоғи билан эшитишдир. Қуръони каримда ифодаланган “кўр” ва “қар”лар дунё ва охират неъматларидан бебаҳра қоладилар.

Намл сураси 80 – 81-оятларида:

“Аниққи, сиз (ўз даъватингизни) “ўлик”ларга уқтира олмасиз ва юз ўгириб кетаётган қарларга ҳам бу даъватни уқтира олмасиз. Яна сиз кўрларни ҳам залолатларидан⁵⁴ ҳидоят қила олгувчи эмасдирсиз. Сиз фақат Бизнинг оятларимизга имон келтириб, муслмон бўладиган кишиларгагина уқтира олурсиз”, дейилади.

Қуфр, исён, зулм ва ҳақсизлик тарихи илоҳий интиқом тажрибалари билан тўлиб-тошган. Оллоҳга ва пайғамбарлар

54. Залолат – йўлдан озиш; Ислом неъматидан баҳрасиз қолиш.

кўрсатган йўлга қарши чиққанларга илоҳий қудратнинг азоби келиши ўзгармайдиган қонундир.

Ҳазрати Мавлоно бу ибратли манзараларни ўз мисрала-рида бундай ифодалайди:

“Шамол Од қавмига нималар қилганини кўрмадингми? Сув ва Тўфон улар бошига қандай қунлар солганини эшит-мадингми?”

У адоват денгизи (Қизил денгиз) Фиръавни қандай ҳалок қилганини, Қорун ер тагига қандай кўмилганини-чи?

Абобил қушларининг Фил кўшинларига нелар қилганини, тангриликни иддао қилган Намруднинг боши-ни кичкина чивин еганини-чи?

Лутнинг ахлоқсиз қавми устига тошлар қандай туш-ганини ва улар қоронғилик ва сув кўлига қандай ғарқ бўлганини билмайсанми?

Дунёда жонсиз деб ҳисобланган хилқатнинг худди ақлли инсонларга ўхшаб, пайғамбарларга ёрдам қилганларини узун-узун ҳикоя қилсам, “Маснавий” шу қадар каттариб, ҳажмини қирқ туя кўтара олмайдиган даражага келади.

Агар кўзингга сенга жафо бериш учун амр қилинадиган бўлса, кўзинг сендан минг хил интиқом олган бўлар эди.

Агар тишингга сени қийнаш учун амр қилинса, оғзингда тишинг бўлгани учун пушаймон бўлар эдинг.

Тиб китобларини оч-да, хасталиклар баҳсини ўқи! Та-нанг аскарлари нималар қилганини кўр!

Модам ҳар нарса жонининг жони Оллоҳ экан, у ҳолда жоннинг жонига душман бўлишдан кўрқ! Унинг амрларига бўйин сун!”

Тарихнинг ибрат тўла саҳифалари худди миллатлар қабристонига ўхшайди.

Имонсизлик, ахлоқсизлик ва зулм – миллатлар ҳалокатининг ва йўқ бўлиб кетишининг бош сабабидир. Имонсиз ва золим қавмлар йўқ бўлиб кетгани илоҳий азоб ва интиқомнинг яққол намунасидир. Орадан бир минг тўққиз юз йил ўтган бўлса ҳам бугун Помпейни дунё худди ахлоқсиз кишилар қандай тошга айланиб қолгани ҳақидаги ибрат лавҳаларини томоша қилаётир. Улар маънавий жиҳатдан тубанлашган кишиларнинг ҳайкалларидир.

Бу ибрат тажаллилари у ишларнинг ҳақиқатини кўра олмайдиган, ҳодисаларни нафсоний ҳис билан томоша қиладиган идроксизлар учун улар оддий ҳайкаллардан бошқа нарса эмас.

Ер ютган жоҳил, уятсиз ва ярамас бадбахтларнинг макони Содом-Ғомора ва дунёни ўзлари учун саодат тахти деб билган, нафсларини бутлаштирган Од ва Самуд қавмининг ерлари бугун бойқушларга макондир.

Марям сураси 98-оят:

“Биз улардан (яъни, Макка мушрикларидан) илгари ҳам қанча (ўз пайғамбарларига итоат этмаган) авлодларни ҳалок қилгандирмиз. Сиз улардан биронтасини кўрурмисиз ёки овозларини эшитурмисиз?”

Аъроф сураси 179- ояти:

“Биз жин ва инсдан кўпларини жаҳаннам учун яратганимиз ҳақдир. Уларнинг диллари бору англай олмайдилар, кўзлари бору кўра олмайдилар, қулоқлари бору эшитмайдилар. Улар чорвалар кабидирлар, йўқ улар чорвалардан ҳам баттардирлар. Ана ўшалар гафлатда қолган кимсалардир”.

Ҳашр сураси 20-оят:

“Дўзах эгалари билан жаннат эгалари баробар бўлмас. Жаннат эгалари (бахт-саодатга) эришувчи зотлардир”.

Сурати ва сийрати инсон бўлганлар жаннат эгалари, сурати инсон, сийрати ҳайвон бўлганлар эса жаҳаннам эгаларидирлар. Жаҳаннам эгалари ўзларини сергак деб биладилар. Ҳолбуки, улар Жаноби Ҳақнинг лаззатидан бебахра бандалардир. Ҳам моддий, ҳам маънавий жиҳатдан инсон бўлганлар эса ухлайганларида ҳам уйғоқдирлар. Чунки пайғамбаримиз (соллаллоху алайҳи ва саллам): “Менинг кўзларим ухлайди, қалбим ухламайди...”, деган эдилар.

Қалби Оллоҳ ишқи билан тўлган, Оллоҳ таолонинг кўрадиган кўзи, эшитадиган қулоғи бўлган Султон Алпарслоннинг ҳаёти ҳам бунга мисолдир:

Султон Алпарслон 1071 йили Малазгирд жангига киришдан олдин оқ кийимларини кийди ва: “Бу менинг кафанимдир”, деди. Яъни, ўзини машҳурликка эмас, илоҳий ишққа мубталоликка ва шаҳидликка ҳозирлади. Унинг қалбидаги ихлоси ўзининг қўшинидан беш марта кўп бўлган Ромен Диогеннинг қўшинини мағлуб қилишига ёрдамчи бўлди. Султон ўз аскарларига жанг олдидан бундай мурожаат қилган эди:

– Ё музаффар бўлиб мақсадга эришамиз, ёки шаҳид бўлиб жаннатга кетамиз. Мен билан бирга бўлишни истаганлар орқамдан келсин, биздан айрилишни истаганлар ўз йўлларида кетсинлар. Бу ерда амр берувчи султон ва амр олувчи аскар йўқ. Зеро, бугун мен сизлардан бирингизман. Сизлар билан бирга жанг қилган ғозийман. Менга эргашиб нафсларини Жаноби Ҳаққа таслим қилиб шаҳид бўлганлар Жаннатга кирадилар, жангда соғ қолганлар ғозийлик мартабасига эришадилар. Биздан ажралиб қолганларни

эса охиратда жаҳаннам олови, бу дунёда пасткашлик кутмоқдадир.

Усмонли давлатининг асосчиси Усмон Ғозий вафот этар экан, ўғли Ўрхон Ғозийга, қаранг, қандай васият қилган:

“Эй ўғил! Асло қўшинларинг ва бойлигинг билан гурурланма. Ҳақиқий олим ва ориф зотларга хурмат кўрсатиб, саройингдан уларга жой бер. Менинг ҳолимдан ибрат ол, заиф ва кучсиз бир чумолича бўла туриб бу мавқега эришдим. Оллоҳ таолонинг қанча-қанча эҳсонларига сазовор бўлдим. Сен ҳам мен юрган йўлдан юр.

Ҳазрати Муҳаммаднинг (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) динини, бу олий динга мансуб бўлганларни ва унга итоат қилган бошқа кишиларни ҳимоя қил! Доимо Оллоҳ розилигини ва қуллари ҳақини кўз ўнгингда тут. Динимиз тайин этган Байтулмолдан оладиган маошингга қаноат эт.

Доимо адолат ва инсоф томонида бўл. Майдонни зулмга ташлаб қўйма. Сени зулмга даъват қилганларни давлатингдан узоқлаштир, то улар сени инқирозга етаклай олмасинлар!”

Тарих гувоҳ: бу икки мисолда кўрингани каби нафсини енгиб, Ҳақ томон бўлганлар инсониятнинг машъаласи бўлганлар. Ҳаққа парво қилмай, нафсига асир тушганлар эса хорлик билан пасткашликка юз тутиб, тарих ахлатхонасида инсониятнинг энг юз қораси бўлганлар.

Оллоҳ, биз ожиз бандаларингга ҳақиқатни яшатувчи ва уни юксалтувчилар қаторида бўлишни насиб айла!

Омин!

ИЛОҲИЙ ҚОНУНЛАРДАГИ ИСТИСНОЛАР ҲИКМАТИ

Илоҳий тарбия кўрган ақл мўминларга ёмғир каби раҳматдир. Лекин илоҳий ғазабга, раҳмоний зарбага дучор бўлганларга бир томчиси ҳам тегмайди...

Мавлоно Жалолiddин Румий

Инсонга имонли бўлиш вазифасини юклаган ва уни ана шу мақсадда яратган Жаноби Ҳақ башарият учун илоҳий қонунлар ҳам туширган. Масалан, илоҳий қонунлар билан тартибга солинган қуёшнинг чиқиши ва ботиши, кундуз ва кечанинг тартибли равишда алмашиб туриши сингари ишлар асло ўзгармайди.

Аслида, сеҳр ва мўъжиза дейилган баъзи ғайриодатий ҳодисалар ҳам одатуллоҳ қонунларига кўра амалга ошади. Бу оламдаги мувозанат ҳам одатуллоҳнинг барқарорлигига боғлиқ. Идрок ва итоат билан қуроллантирилган инсон фақат мана шу илоҳий неъматлар ила ҳақиқатга етишиши қийин. Шунинг учун ҳам башариятни Ҳаққа даъват қиладиган пайғамбарларга ёрдамчи бўлиш мақсадида Оллоҳ таоло ўзининг қонун-қоидалари билан изох қилинмайдиган воқеаларни майдонга чиқаради. Пайғамбарлар мўъжизаси деб аталган ҳодисалар мана шу турга кирадики, бу ҳам ақли етмаган ва ўжарлигидан қайтмайдиган кишиларни ёмонликдан асрашнинг бир йўлидир.

Инсон идроки осонлик билан қабул қилмайдиган бундай ҳодисалар Оллоҳ таолонинг башариятга ёрдами ва ҳикматидир. Шу боис ҳам пайғамбарлар ўз вазифаларини адо этар эканлар, имконсиз ҳолга тушмагунларича бу қоидалардан фойдаланмаганлар. Пайғамбарларнинг вориси бўлган авлиёларга ҳам уларнинг салоҳият ва иқтидорлари даражасида зарур бўлган пайтларгина Оллоҳ турли кароматлар беради. Лекин асл нарса каромат эмас, истиқоматдир. Зеро, каромат ибодат эмас.

Бу масалада кўплаб мисоллар келтиришимиз мумкин:

Мусога (алайҳиссалом) имон келтирган қавм “сибтий”, Фиръавнга эргашган қавм эса “қибтий” деб аталади. Фиръавн бошлиқ қибтий қавмининг сибтийларга зулми ўзлари то Қизил денгизда чўкиб кетмагунларига қадар давом этди.

Мусонинг (алайҳиссалом) мўъжизаларидан бири ҳам ҳассасини Нил дарёсига урганида дарё суви қибтийлар учун қонга айланиши эди. Нил дарёси суви сибтийлар сув ичганида тиниқ бўлар, қибтийлар сув ича бошлаганида қонга айланиб қолар эди.

Мавлоно сибтийлар ва қибтийлар орасидаги бу маънавий фарқни мана бу тарзда ифодалайди:

“Бир қибтий куюш иссиғидан қочиб бир сибтийнинг уйига кирди ва унга:

«Мен сенинг дўстинг ва қариндошингман. Бугун сенинг ёрданингга муҳтожман. Нилдан ўзинг учун бир коса сув ол, мен ундан қониб ичай. Сувни ўзинг учун олсанг, у қонга айланмайди», деб узоқ ёлворди.

Қибтий мўъжизани идрок қилиши учун сибтий Нилдан бир коса сув келтирди, унинг ярмини ўзи ичди, қолганини қибтийга узатиб: «Ол, ич», деди.

Қибтий хурсандчилик билан косани олди ва сувни ичмоқчи бўлди, лекин қараса коса кип-қизил қонга тўла эди. У косани сибтийга қайтариб берган эди, косадаги қон яна сувга айланиб қолди.

Қибтийнинг жаҳли чиқди. Ўзига келгунга қадар ерда ўтирди. Кейин сибтийга қараб: «Эй биродарим! Бу сир қандай ечилади?» деб сўради.

Сибтий: «Нилнинг бу тотли ва мовий сувини фақат Мусо динига имон келтирганлар ичиши мумкин. Сен ҳам Фиръавннинг йўлидан чиқиб Мусога эргашсанг, бу сувдан тўйиб-тўйиб ичишинг мумкин», деди.

Сибтий ўз насиҳатида шундай давом этди: «Ой билан сулҳ қилгин, моҳтобни кўрасан (Ойдан мақсад Мусо (алайҳиссалом), моҳтоб эса, мўъжизаси).

Оллоҳнинг хос бандаларига қарши душманлик сени кўр ва қар қилиб, орага мингларча парда тортган.

Ёлғон ва куфр водийсида кўр-кўрона ҳаракат қилиб, ҳақиқатга етиша олмайсан.

Тоғ каби улғайган куфрингдан тавба қил, хидоятга эришасан! Шундагина маърифат тарафида бўлганларнинг қадахидан сен ҳам насибангни оласан.

Оллоҳ таоло Нил сувини кофирларга ҳаром қилган экан, сен бир ҳийла билан, яъни, ўзингни менга яқин кўрсатиб бу сувдан ичмоқчи бўлдингми?

Эй қибтий, Нил қайси ҳадди билан илоҳий амрни тарк қилиб, кофирлар учун сувга айлансин», деди”.

Мавлоно жамоодотдан – жонсиз нарсалардан келадиган мусибатлар оддий табиат ҳодисаси эмас, илоҳий амрнинг натижаси эканини ва бу идрок эгалари учун ибрат қилинганини ушбу байтлари орқали ифодалаган:

“Нил дарёси ва Қизил денгиз Оллоҳнинг амри билан Мусо ва унга эргашганларга йўл берди. Фиръавн ва аскарлари учун эса йўлни тўсиб, уларни ҳалок қилди.

Онгсиз-шуурсиз Нил ва Қизил денгизга Оллоҳ таоло шу тарз ўзига хос идрок бериб, уларнинг наздида Мусо билан Фиръавнни бир-биридан айирди.

Аксинча, Қобил ақл ожизлиги туфайли исёнга келиб қийин аҳволга тушди. Ўзи ўлдирган укасининг жасадини нима қилишни билмай шошиб қолди.

Қобил аёлни деб солих укаси Ҳобилни ўлдириб, унинг жасадини нима қилишни билмайди. Кейин бир қарға ўлик қаргани ерга қўмаётганини кўради ва: «Менга афсуслар бўлсин, бир қарғачалик ҳам бўла олмадим», дейди.

Ақл илоҳий тарбия олган мўминларга раҳматдир. Лекин илоҳий ғазабга, раҳмоний ғазабга дучор бўлганларга бир томчиси ҳам тегмайди.

Бу ҳол пайғамбарларнинг мўъжизаларида янада яхши кўринади. Улар оддий нарсаларга ва тошларга ҳам жон бағишлайдилар.

Абу Жаҳл қўлидаги тош Пайғамбаримиз (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) мўъжизаси ўлароқ: «Ла илаҳа иллаллоҳ, Муҳаммадур расулуллоҳ», деб товуш чиқарган эди.

Ҳасса эса Мусо (алайҳиссалом) қўлида аждарҳога айланиб Фиръавнни кўрkitган ва сеҳргарлар ўртага ташлаган нарсани бир онда йўқ қилган эди”.

“Маснавий” давомида Мавлоно яна бундай ёзади:

“Шунинг учун ҳам бошқа жамодотларни – жонсиз нарсаларингни ҳам тош ва ҳасса ўрнида кўр”.

Пайғамбаримиз (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ҳазрати Абу Бакр, ҳазрати Умар ва ҳазрати Али (розияллоҳу анҳум)

билан бирга Ухуд тоғи устига чиққанларида тоғ ўз устида юрган зотларнинг маънавий оғирликларини кўтара олмай чайқала бошлади. Шунда Пайғамбаримиз (соллаллоху алайҳи ва саллам):

– Тинчлан, эй Ухуд! Устингда бир пайғамбар, бир сиддиқ ва икки шаҳид бор, – деган эдилар.

Мавлоно илоҳий тил билан жамодотни гапиртиради. Улар “Маснавий”да бундай дейишади:

“Биз Оллоҳни таниймиз ва Унга итоат этамиз. Тасоди-фан ва беҳудага яратилмаганмиз.

Биз бутун жамодот Қизил денгизга ўхшаймиз. Зеро, у Фиръавн ва қавмини ҳалок қилиш билан Мусо ва қавмини улардан кутқариб қолди.

Осий Қорунни ер билан яксон этиб ҳалок қилган ҳам бизлармиз. Бизни Оллоҳ элчисининг ишорати билан икки бўлакка айрилган ой ўрнида кўринглар”.

Ҳазрати Муҳйиддин Арабий (рахматуллоҳи алайҳ) бундай дейди:

“Бутун мавжудот ўзига хос тарзда Оллоҳни зикр қилади. Фақат уларнинг зикрлари бир-биридан фарқлидир. Бу маънода энг қуйи даражада жамодот, яъни тош, тупроқ, маъдан ва шунга ўхшаш жонсиз нарсалар туради”.

Анбиё сураси 79-оятда:

“Тоғлар ва қушларни Довуд билан бирга тасбеҳ айтадиган қилиб қўйдик. Биз шундай қила олгувчидирмиз”, дейилади.

Наботот – сув, ҳаво ва қуёш кабиларга эҳтиёжи бўлган ўсимликлар дунёси жамодотдан бир оз юксакроқда туради. Улар жамодотдан янада мукамал ва комилроқдир. Улар тупроқни эмиб олган кимёвий моддаларни илоҳий кудрат

билан турли гуллар, япроқлар ва мевалар ҳолига келтиради.

Сўнгра ҳайвонот олами келади. Уларнинг ҳаётий вази-фаси наботот дунёсидан-да устун. Шунинг учун ҳам уларнинг эҳтиёжи янада кўпроқ.

Инсоният эса завол бобида-да, камол бобида-да мукамалдир. Унга имон таклиф қилингани учун ҳам инсон бу даражаларга эришган. Ҳақиқатан ҳам инсоний манманлик, хаёл, дунёвий эҳтирослар барча нарсани ғафлатга қўяди.

Ҳаж сураси 18-оятда:

“(Эй Муҳаммад,) Сиз осмонлардаги ва Ердаги бор жонзот, қуёш, ой, юлдузлар, тоғлар, дов-дарахтлар ва (барча) жониворлар ҳамда кўндан-кўп инсонлар Оллоҳга сажда қилишини кўрмадингизми?” дейилади.

Бу ояти карима юқорида айтилган тўрт тоифани қийматларига қўра кетма-кетликда санаяпти. Демак, жонлилардан жонсизларгача бутун олам илоҳий бир иродага бўйин сунган. Пайғамбарлар ҳам фақат ўзларига берилган илоҳий куч даражасида ғойибдан хабардор бўладилар.

Шайх Саъдий “Гулистон”ида бундай ёзади:

“Бир киши ҳазрати Яъқубдан (алайҳиссалом):

– Эй қалби мунаввар, ақлли пайғамбар! Юсуф кўйлагининг ҳидини у Мисрда экан билдинг-у, нега уни ёнгинандаги кудуққа ташлашганида сезмадинг? – деб сўради.

Яъқуб (алайҳиссалом):

– Бизнинг илоҳий насибадан олганларимиз осмонда чақнаган яшин кабидир. Шунинг учун ҳам ҳодисалар баъзан бизга аён бўлади, баъзан эса аён бўлмайди, – деб жавоб беради”.

Оллоҳ таоло марҳамат қилади:

“Албатта, Биз бу омонатни (яъни, Ислом шариатидаги тоат-ибодатларни) осмонларга, ерга ва тоғу тошларга қўндаланг қилган эдик, улар уни қўтаришидан бош тортдилар ва ундан қўрқдилар. Инсон эса уни ўз зиммасига олди. Дарҳақиқат, у (ўзига) зулм қилувчи ва нодон эди”⁵⁵.

Бу ерда “омонатни ўз зиммасига олиш” турли маъноларда талқин қилинса ҳам, аксарият талқинларга кўра, инсоннинг имон ва солиҳ амаллар масъулиятини ўз зиммасига олганини билдиради. Лекин инсон бу масъулиятнинг оғирлигини тушуниб ета олмаганидан зулмкор ва нодон деб таъриф қилинади. Бу таъриф омонатнинг нақадар оғир эканини уқтириш мақсадида келтирилади.

“Инсон, Биз уни нутфадан – бир томчи сувдан яратганимизни, энди эса баногоҳ у (Ўзимизга) очиқ қаршилик қилувчи бўлиб қолганини кўрмадимми?”⁵⁶ дейиш орқали одамларнинг кўркинчли ғафлат ичидалиги баён қилинади.

Агар инсон собит бир имон шуури билан Оллоҳга қайтиб, ихлос билан Унга бандалик қилса, ўзи дуч келадиган барча масалаларда илоҳий ёрдам олади. Шунингдек, имонли кишилар ўзларидаги яширин илоҳий тажаллилар сирларини, нарсаларнинг ҳақиқатини кашф қилади. Аксинча, ғафлатда қолиб дунёнинг ўткинчи лаззатларига учадиган бўлса, абадий бир зарар ва алданишга маҳкум бўлади.

Бир кишининг дуоси ижобат бўлади, иккинчисиники – йўқ. Бунинг сири нимада?

Ҳазрати Али (розияллоҳу анҳу) сўзларича, “фарқ оғиз ва қалблардадир”.

55. Ахзоб сураси 72-оят.

56. Ёсин сураси 72-оят.

Агар маънавият моддийликдан устун келса, моддийликни ўз таъсири остига олади.

Чанокқалъа жанги иштирокчиси англиз кўмондон ва тарихчи Ҳамилтон: “Бизни туркларнинг моддий кучи эмас, маънавий кудрати енгди. Уларнинг отадиган ўқи ҳам қолмаган эди, лекин, фикримча, ғойибдан уларга ёрдам келди”, деб ёзган.

Бу каби мисоллардан бутун олам илоҳий ирода ва илоҳий тартиб остида экани маълум бўлади.

Қуръони каримда: “Биладиганлар учун жуда кўп ибратлар бор”, деган маънодаги оят кўп такрорланади.

Дунё ақлли кишилар учун ибрат, ақлсизлар учун эса ҳалокат маконидир.

Оллоҳ, илоҳий сирларнинг соясида ва муборак номинг билан бизларни Ўзинг кўрсатган тўғри йўлдан айирма!

Омин!

ОЛАМДАГИ ВАҲДАТ ТАМОЙИЛИ

*Агар бу оламдагилар кўнгил оламидаги у наишға гулига
маҳлиё бўлмасалар эди, Оллоҳ таоло
бу оламни алданиш макони демаган бўлур эди.*

Мавлоно Жалолиддин Румий

Ҳазрати Мавлоно “нафс” ва “руҳ” деб аталган ва бир-бирига қарши бўлган омилларни турли мисоллар орқали тушунтириш билан руҳий оламни тараққий қилдириш фақат илоҳий ишқ орқали амалга ошишини мана бу ҳикоятда таърифлайди:

“Мажнунга Лайлининг сафарга чиққани ҳақида хабар келади. Мажнун туясига миниб, Лайли борадиган манзил томон шошади. Яқинда болалаган туянинг кўзи эса орқада қолаётган бўталоғида бўлади. Шунинг учун Мажнун туя устида мизғий бошлаши билан туя йўлни орқага буради. Мажнун нега орқага қайтганларини тушуна олмай, туяни яна Лайли борадиган манзил томон юришга ундайди. Бундай ҳол кўп марта такрорланади.

Кечки пайт Мажнун қанча йўл юрдим деб қизиқа бошлайди. Кўрса, эрталаб йўлга чиққан жойида турган эмиш. Шунда Мажнун туяга қарата:

«Эй туя, сен болангга, мен эса Лайлига ошиқман. Демак, биз борадиган манзиллар бир-биридан фарқлидир. Сен менинг йўлимни, мен эса сенинг йўлингни тўсмоқдамиз. Бу ҳолда биз йўлдош бўла олмаймиз. Сен ўткинчи бир жонга,

мен эса абадий бир жонга ошиқмиз. Яхшиси, биз айрилайлик», дейди.

Бу ҳикоятда Мажнун «Рухлар султони», яъни Оллоҳнинг ошиғидир. Туя эса «нафс»дир. Бўталоғи эса «ҳой-ҳавас» деб аталадиган дунё лаззатидир”.

Бу ҳикоятда ўзаро душман икки мажнун – рух билан нафс бир-бирига қарши келган. Иккисининг кураши мажозий усулда ҳикоя қилинади. Ҳазрати Мавлоно бу ҳикоятга оид баъзи байтларида бундай ўхшатишлар келтиради:

“Рух ва нафс Мажнун ва унинг туяси каби бўлиб, бири олға, иккинчиси эса орқага кетишни истайди.

Мажнуннинг бир лаҳзалик ғафлати туяни бўталоғи томон етаклайди.

Мажнуннинг борлиғи Лайлининг ишқ ва савдоси билан тўла бўлгани учун у вақти-вақти билан ғайририхтиёр халёлга чўмиб, ўзини унутади.

Унга йўлбошчилик қиладиган ақли эса, Лайлининг савдоси билан машғул.

Лекин туя, яъни “нафс” эҳтиёткорона ва сергак ҳолда Мажнун ўзлигини унутган лаҳзадаёқ бўталоғи (ҳою ҳаваси) томон йўл оларди.

Ниҳоят Мажнун туясига қарата:

«Эй туям! Иккимиз бир-бирига зид бўлганларга ошиқмиз. Шунинг учун ҳам биз сен билан йўлдош бўла олмаймиз. Мен сен билан бирга эканман, руҳим Лайлидан узоқлашмоқда», дейди.

«Эй туя! Висолга олиб борадиган йўл бор-йўғи икки қадамдан иборат эди. Сенинг макринг мени йиллар давомида висолдан узоқлаштирди. Ҳолбуки йўл яқин, жуда яқин эди.

Мен маъшукам билан учрашувга жуда кеч қолдим. Бу суворийликдан, яъни сенинг хизматингдан жуда чарчадим», деди.

Ниҳоят, Мажнун жонидан тўйган ҳолда ўзини туянинг устидан ерга ташлади.

Мажнун ўзини ерга шу қадар шиддат билан отдики, илоҳий фожиа сабаб бўлиб, оёғи синди.

Оёғига малҳам тортиб, ўзи ўзига буралиб, мисли тўпга айланди. Думалай-думалай Лайли томон йўлга чикди”.

Ҳикоятда ифодаланган ҳақиқат шундан иборатдир:

Борлиқ моҳияти вужуди мутлақдир. Илоҳий ирода ва латиф сифатнинг намоён бўлиши билан вужудга кирган турли хилликнинг асосларидан бири ҳам бирхиллик ва инсониятнинг аслига қайтиш иштиёқи тамойилидир. Вужуд муҳаббат туфайли турлана бошлайди. Турланишдан бир ранг томон йўналиш эса фақат илоҳий ишқ билангина амалга ошиши мумкин.

Қудсий ҳадисда “Мен сирли хазина эдим, ошкор бўлишни ирода қилдим (маърифатим билан муҳаббатга айландим) ва оламни яратдим”, дейилгани каби, оламнинг яратилиш сабаби ишқ ва муҳаббатдир. Ва уни мавжудот ичида энг азиз қилган нарса ҳам мана шу илоҳий муҳаббат ҳисобланади.

Лекин руҳнинг ҳаққи бўлган муҳаббат ўрнини нафсий орзулар олса, энг катта бахтсизлик шу бўлади.

Солиҳ кишилар ҳар қандай ҳолатда ҳам нафс ҳийлаларига учмай, Ҳақ висоли томон йўл оладиганлардир.

Мавлоно ҳазратлари инсонларда руҳ ва нафс турлича бўлишини мана бундай таърифлайди:

“Бир сўфий хаёл оғушида сузмок учун бокка кирди. Боғдаги турли-туман гулларни кўриб, хаёли бошидан учди. Кўзларини юмганча, ўйга толди.

Бокка кирган бошқа бир киши эса сўфийнинг бу ҳолидан ажабланиб унга:

«Нега ухламоқдасан? Боғдаги гулларнинг рангидан лаззатланмайсанми? Оллоҳнинг раҳмат асарларига назар солмайсанми?» деди.

Сўфий: «Эй ҳаваскор инсон! Шуни яхши билки, раҳмати илоҳийнинг энг буюк асари кўнгилдир. Унинг ташқарисида қолганлар илоҳий раҳматнинг сояларидир», деб жавоб берди.

Дарахтлар орасида дарё оқиб ўтмоқда. Унинг шаффоф сувида дарахтларнинг соясини кўрасиз.

Сувда акс этганлар хаёлий боғлардир. Асл боғ ва боғчалар эса инсон кўнглида. Чунки инсон кўнгли – илоҳий назаргоҳ. Дарахтларнинг сувдаги гўзал акси сув ва тупроқдан иборат дунё оламига оид гўзаликлардир.

Агар бу оламдагилар кўнгил оламидаги у нашъа гулига маҳлиё бўлмасалар эди, Оллоҳ таоло бу оламни алданиш макони демаган бўлур эди”.

Оли Имрон сураси 185-оятда:

“Ҳар бир жон ўлимни тотувчидир. Ва қиёмат кунда, ҳеч шак-шубҳасиз, ажр савобларингизни комил суратда олурсиз. Бас, ким дўзахдан четлатилиб, жаннатга киритилса, муҳаққақ (бахт-саодатга) эришгай. Бу ҳаёти дунё эса алдагувчи матодир”, дейилади.

“Ғофил кимсалар ва дунёни жаннат деб ўйлаганлар бу дарёда акс этганларга ишонганлардир. Асл боғ ва

боғчалардан, яъни авлиёуллоҳдан узок қолганлар сувдаги гўзалликка ишониб алданадилар.

Бир кун бу ғафлат уйқуси ниҳоясига етади. Кўзлар очилиб, ҳақиқат ўртага чиқади. Фақат сўнгги лаҳзада бу манзарадан не фойда?

Ўлмай туриб ўлган ва руҳи бу илоҳий боғдан насибасини олган кишилар қандай бахтли кишилардир”.

Ҳақиқатан ҳам, бу дунёнинг нафсоний лаззатларига кўнгил бермай, қалбини Оллоҳ томон бурган кишиларнинг қалби соф нурларга тўлади.

Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам):

– Ичига нур кирган қалб очилади ва кенгайди, – деганларида:

– Эй Оллоҳ элчиси, бунинг аломати нима? – деб сўрадилар.

Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам):

– Ўткинчи дунёдан узоклашиш, абадийлик бўлган охират дунёсига кўнгил бериш ва ўлмай туриб ўлимга ҳозирланишдир, – деб жавоб бердилар.

“Тасаввуф нима?” деб сўраганларида Жунайд Бағдодий ҳазратлари шундай жавоб берган эдилар:

“Халққа эргашишдан кутулиб Ҳаққа тобе бўлиш, нафсоний даъволардан узоклашиб руҳий васфлар билан сифатланиш, ҳақиқий илмларга таяниб, доимо энг тўғри йўлни топиш, ҳар кимга насихат қилиб руҳларнинг азал мажлисида берган аҳдларига вафо қилиш, Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ва у зотнинг шариатларига амал қилиш”.

Бу сифатларга эга қалби тоза кишилар Оллоҳ ҳузурида илк сафда турганлардир. Улар ҳақиқий сўфийлардир.

Уларнинг Оллоҳ ҳақидаги маълумотлари соғломдир. Улар Оллоҳга таваккул қиладилар, тақдирга рози бўладилар.

Коинотдаги бутун махлуқотнинг қалби мусбат ёки манфий хусусиятига кўра турли-туман бўлади. Аммо худбинлик борликни ўзига жалб қилиши ҳақиқатдир. Шунинг учун ҳам ҳар бир мавжудот ўзига хос сифатларни қаерда топса, ўша ерда ўрин топади. Бу ҳол мавжудотнинг ўзини ўзи кашф қилишини билдиради. Яъни, айна сифатга эга мавжудот бир-бири билан кўшилиб кетади. Қаерда севги бўлса, севганнинг севилганда ўз сифатини кўришидан келиб чиқади. Чунки фақат шу ҳолдагина, яъни, ўзаро тортишиш кучи бўлганидагина умумийлик ҳосил бўлади. Нафсоний ҳаёт фосиқларни, руҳий ҳаёт содиқ ва солиҳларни, куфр кофирни, сулук солиқни ўзига жалб қилади. Бундай жалб қилиш моддалар орасида ҳам, маънавий жиҳатдан ҳам, яхшилик ва ёмонлик бобида ҳам ўзгармас қоидадир.

Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) бу ҳақда бундай деган эдилар:

“Рухлар тартибли кўшинлар кабидирлар. (Рухлар оламида) бир-бирлари билан танишганлар бу дунёда дўстлашадилар; бир-бирига бегона бўлганлар эса ўзаро ихтилофга тушадилар”⁵⁷.

Кишиларга озор бериши билан машҳур бир аёл ҳижратдан кейин Мадинада ўзига ўхшаш аёл уйида меҳмон бўлгани бу ҳолнинг энг яхши намунасидир.

Молик ибн Динор айтади:

“Бир куни бир кишига салом бердим. У исмимни айтиб алик олди. Мен ҳайрат билан:

57. Бухорий. “Анбиё”, 2; Муслим. “Бирр”, 159.

– Мени бугунга қадар кўрмаган бўлсангиз, қандай танидингиз? – деб сўрадим.

– Руҳим руҳинг билан малакут оламида дўст бўлгани учун сени менга Раббим таништирди, – деди”.

Худди шундай Увайс ал-Қараний ҳазратлари ўзига салом берган кишининг исмини айтиб алик олганида, бечора одам:

– Менинг Ҳарим ибн Ҳаём эканимни қайдан билдингиз? – деди.

Увайс ал-Қараний:

– Руҳим руҳингни таниди, – деб жавоб бердилар.

Бир аёл ҳазрати Алининг (розияллоҳу анҳу) ёнларига келиб:

– Кичик ўғлим томга чиқди. Чақирсам келмайди, ўз ҳолига қўйсам, йиқилиб тушиши мумкин. Нима қилай? – деди.

Ҳазрати Али (розияллоҳу анҳу):

– Ўғлингизга ўхшаган болани томга чиқаринг. Уни кўриб, ўғлингиз ёнига келади. Шу йўл билан ўғлингизни кутқарасиз, – деди.

Аёл ўғлига ўхшаш болани томга олиб чиқди. Ўзига ўхшаган болани кўриб томдаги болакай эмаклаганича унинг ёнига келди. Шу тарзда таҳлика тугади.

Мавлоно дейдилар:

“Жинс жинсига абадий ошиқдир.

Бандаларни таҳлика ва адашишлардан кутқариш учун юборилган пайғамбарларнинг инсонлар орасидан танлаб олиниши ҳам айни сабабга кўради.

Исо (алайҳиссалом) ва Идрис (алайҳиссалом) риёзат орқали фаришталар каби бўлдилар. Қаерда бўлсалар ҳам емайдиган ва ичмайдиган бўлиб қолдилар. Фаришталарга ҳамжинс бўлганлари учун ҳам самога олиб кетилдилар.

Хорут ва Морут исмли фаришталар вужуд жинсидан бўлганлари учун ҳам ерга туширилдилар”.

Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) тез-тез башариёт оламидан айрилиб, руҳий дунёга ғарқ бўлар ва: “Мен Оллоҳнинг нуриданман. Комил мўминлар эса менинг нуридандир”, дер эдилар.

Ҳазрати Мавлоно сўз давомида:

“Ҳазрати Мусо (алайҳиссалом) Фиръавн ва Ҳомоннинг кўзига жуда ёмон кўринар, Фиръавн ва Ҳомон эса Мусонинг (алайҳиссалом) қавмига ёмон кўринарди.

Фиръавн ва Ҳомон ўз қибтиларига жозибали кўринарди. Ҳазрати Мусонинг руҳи эса тавҳид толиблари учун жозибали эди. Зеро, бу улар орасидаги моҳият фарқининг натижаси эди.

Эшакнинг ошқозони сомонни, инсоннинг ошқозони эса бугдой шўрвасини ҳазм қилади.

Агар сен ғафлат ва жаҳолат зулмати туфайли бир кишини таний олмаётган бўлсанг, диққат қил, инсонлар бу кишини устоз ўрнида кўриб дўстлашяпдиларми? Агар бу киши бир комил инсон билан дўст тутинган бўлса, демак, бу киши ҳақиқатан ҳам камолот йўлида бўлган кишидир”.

“Ким билан дўст тутинай?” деб сўраган кишига Саҳл ибн Абдуллоҳ ат-Тустарий ҳазратлари бундай жавоб беради:

“Сўфийлар билан дўст тутинишингни тавсия қиламан. Улардан асло айрилма. Зеро, улар сенга берган ёрдамлари-

ни асло миннат қилмайдилар. Камчиликларинг учун сени айбламайдилар. Ҳар бир ҳаракатингни сени маъзур тутадиган шаклида кўрадилар”.

Зуннуни Мисрий: “Ким билан дўст тутинай?” деб сўраган Юсуф ибн Ҳусайнга: “Қалби дунёга тегишли бирор нарсага мойил бўлмаган, сенинг ҳеч бир ҳолингни айбламаган, уларга қарши қанчалик турланма, сенга қарши доимо бир хил муносабатда бўладиганлар билан дўст тути, чунки дўстларга муҳтож бўлган пайтинг энг кўп турланган пайтингдир”, деб жавоб берган эди.

Икки инсон орасидаги дўстлик руҳий яқинлик туфайли бўлса, ҳеч бир тўсиқ уларни ажрата олмайди. Нафсоний орзулардан туғилган дўстлик эса оддий сабаблар билан ҳам ажралиб кетади, руҳий асос ўртадан кўтарилади. Илоҳийлик йўлидан юришнинг ягона талаби дўстликнинг руҳий тамойиллар устига қурилишидир.

Башарий ҳаётни юксалтириш ёки инкирозга учратиш асосан муҳаббат ва нафратга боғлиқ.

Оллоҳ таоло марҳамат қилади:

“Сиз ўзингизни эртаю кеч Парвардигорларининг юзини - розилигини истаб Унга илтижо қиладиган зотлар билан бирга тутинг! Кўзларингиз ҳаёти дунё зийнатларини кўзлаб, улардан ўтиб (ўзга аҳли дунёларга боқмасин). Ва Биз қалбини Бизни зикр этишдан гофил қилиб қўйган, ҳавойи нафсига эргашган ва қилар иши исрофгарчилик бўлган кимсаларга итоат этманг”⁵⁸.

Оллоҳ, бизнинг яхши ва ёмон томонларимизни Сенинг розилигинг учун қўлланишга бизни муваффақ айла!

Омин!

58. Каҳф сураси 28-оят.

ТАСАВВУФ ВА ИЛМИ ЛАДУНИЙ

*Кўп олимлар бор, ирфондан насиблари йўқ.
Улар илм ҳофизи бўлганлар, лекин Оллоҳнинг ҳабиби
– дўсти бўла олмаганлар.*

Мавлоно Жалолиддин Румий

Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) Оллоҳ таолодан уч хил илм ўргандилар:

Биринчиси – ўзлари билан Оллоҳ ўртасидаги илм бўлиб, бу улар орасида сирдир. Бу илм инсоний идрокдан устун бўлгани учун бошқаларга ошкор этилмаган. Фақат Оллоҳ ва элчиси билади. Жаброил (алайҳиссалом): “Эй Оллоҳнинг элчиси! Мен сизнинг ҳақиқатингизни идрок қила олганимда, ёнингизга кела олмаган бўлур эдим”, деган эди.

Иккинчи илм – умумга оид. У бошқалар ҳам идрокларига яраша ўзлаштира оладиган илм. Бутун инсоният бу илмга имон ва амали билан мукаллафдир. Унинг бошқа бир номи шариатдир.

Учинчи илм – бир гуруҳ зотларга тегишли бўлиб, унинг номи тасаввуф. Яъни, бу илм қалбий ҳаётга оид. Инсон бу маънода қобилияти ва истъододи билан бирга, мажбурият соҳиби ҳамдир. Банда ўз хотиржамлиги учун бу илмга бўлган истъододини тараққий эттиришга мажбурдир. Бу эса нафс тарбияси ва руҳни қувватлантириш орқали бўлади. Шунинг учун ҳам Қуръони каримда:

“Дарҳақиқат, (куфру исёндан) пок бўлган ва Парвардигорининг номини ёд этиб, намоз ўқиган (хар бир) киши нажот топгандир”⁵⁹;

“Дарҳақиқат, уни (яъни ўз нафсини-жонини имон ва такво билан) поклаган киши нажот топди”⁶⁰;

“(Эй Муҳаммад,) ҳою ҳавасларини ўзларига илоҳ қилиб олганларни кўрдингизми? Сиз бундай кимсалар учун вакил эмассиз?” дейилади.

Табароний келтирган ҳадисда эса: “Ер юзидаги топиниладиган илоҳлардан Оллоҳнинг энг кўп нафратлангани ҳою ҳавасдир”, деб таъкидланади.

Ладуний илм тасаввуф ичида маънавий таълим йўли билан ўзлаштириладиган Жаноби Ҳақ ҳақидаги илмдир. Қуръони каримнинг жуда кўп оятларида бу илмдан баҳс этилади. Мусо (алайҳиссалом) ҳақидаги оятлар бу баҳснинг бошланиш нуқтасидир.

Мусо (алайҳиссалом) оиласи билан бирга Мадойиндан Миср томон йўл олади. Совуқ ва қоронғи йўл давомида фарзанди дунёга келади. Уларнинг олов ва ёруғликка эҳтиёжлари бор эди. Шу пайт узоқдан бир ўт шуъласи кўзга ташланади. Аслида, бу нур Мусони пайғамбарликка ҳозирлашнинг бир ишорати эди. Бу оловдан чўғ келтириш учун Мусо нур томонга йўналади. Унга яқинлашганида:

“Бас, қачонки у (олов яқинига) келгач, “Эй Мусо!” деган нидо эшитилди. (Эй Мусо,) Мен сенинг Парвардигорингман. Энди қовушларингни ечгин. Чунки сен муқаддас Туво водийсидасан”⁶¹.

59. Аъло сураси 14-оят.

60. Ваш-шамс сураси 9-оят.

61. Тоҳа сураси 11 – 12-оятлар.

Муфассирлар “Ковушларингни ечгин” ифодасини турлича шарҳлаганлар. “Кушайрий”, “Латифотул ишорат” ва “Рухул баён”да бу жумла бундай шарҳланади:

“Ковушларинг дейилганда охиратва дунё тушунилмоқда. “Икки ковушингни еч” деганда қалбингни дунё ва охират савдоларидан бўшат, Ҳақ учун ҳар нарсадан воз кечиб, Оллоҳнинг маърифат ва мушоҳадасида йўқ бўлиб кетишни тушун”.

Бошқа шарҳларда эса:

“Сен табиатинг ва нафсингдан воз кеч. Нафсингни ва унга оид нарсаларингни фикрингдан чиқариб ташла”;

“Далилий тафаккурдан воз кеч. Чунки мушоҳада ва кўз билан кўргандан кейин бу ердаги нарсалардан сенга фойда йўқдир”, дейилади.

Шунинг учун ҳам Шайх Шиблий Оллоҳни қалб кўзи билан таниганидан кейин бутун китобларини ёқиб юборган эди.

Фиръавн ва унинг қавми Қизил денгизда Бани Исроил қавмининг кўз ўнгида сувга ғарқ бўлганидан кейин Мусо (алайҳиссалом) умматини тўплади. Уларга ҳаяжонли бир ваъз ўқиди. Уммати пайғамбарларининг илми ва билимидан ҳайратга тушди. Улардан бири:

– Эй Оллоҳнинг элчиси, ер юзида сендан ҳам илмироқ киши борми? – деб сўради.

Мусо (алайҳиссалом):

– Мендан илмироқ киши борлигини билмайман, – деб жавоб берди.

Шунда унга ваҳий тушди:

“Икки денгиз бирлашган ерда бир бандам бор, унга ўзига хос (ладуний) илм берилган. Умматинг орасида обрўли бири билан унинг ёнига бор”.

Мусо (алайҳиссалом) дўсти Юшаъ (алайҳиссалом) билан бирга йўлга чиқди. У ўзига ваҳий орқали билдирилган одамни бир қоянинг устига ўтирган ҳолда кўрди ва унга:

– Мен Мусоман, – деб ўзини таништирди.

Ҳазрати Хизр:

– Демак Бани Исроилнинг пайғамбари Мусо сенмисан?
– деди.

Ўз навбатида Мусо (алайҳиссалом):

– Оллоҳ айтган инсонлар ичида энг билимли киши сенмисан? – деб сўради.

Ҳазрати Хизр:

– Эй Мусо, Оллоҳ менга бир илм ўргатган, у илм сенда йўқ. Оллоҳ сенга бир илм ўргатган, у илм эса менда йўқ, – деб жавоб берди.

Мусо зоҳиран ўрганиш мумкин бўлмаган, ўзига ғаройиб бўлиб туюлган илмни ҳазрати Хизрдан ўрганишни истади. Шу тариқа улар машҳур сафарга чиқишди.

Ҳазрати Мавлоно бу ҳодисанинг аҳамиятли нуқталарини бундай ифодалайди:

“Эй соҳибкарам бўлган киши! Маънавий иштиёқни «Калимуллоҳ» бўлган Мусо (алайҳиссалом)дан ўрган. Тингла, калом сифатли Мусо (алайҳиссалом) нима дейди: «Бунчалик мақом эгаси бўла туриб, ўзимда борлиқ ҳис қилмаяпман. Илмимни ошириш учун руҳимга нур сочадиган Хизрни изламоқдаман».

Мусо (алайҳиссалом) ҳазрати Хизрни излаб йўлга чиқар экан, қавми унга:

«Эй Мусо, қавмингни ташлаб, ўзингдан паст бир зотни излаб топиш учун кетмоқдасан, – деди. – Ҳолбуки сен хавф ва хатардан халос бўлган пайғамбарсан. Шундай экан, бу одамни қачон излаб топасан?»

Сен излаган киши шахсингда мавжуддир... Буни ўзинг ҳам яхши биласан. Эй само каби улуғ сифатли пайғамбар! Заминда яна қанча вақт тентираб юрмоқчисан?»

Мусо (алайҳиссалом) қавмига қарата:

«Мени тинч қўйинг, қуёш билан ойнинг йўлига тўсик бўлманг! Мен пайғамбарлик ҳилоли бўлсам, ҳазрати Хизр авлиёлик қуёшидир. Яъни, мендан ҳам устун пайғамбарлар бор. Ҳазрати Хизр эса авлиёларнинг энг устунидир», деди.

Мусо (алайҳиссалом) сўзида давом этди:

«Мен замонамизнинг ақл султони бўлган бир авлиё билан кўришиш учун икки денгиз бирлашган ерга кетмоқдаман.

Ҳақиқат ва маърифатга етишиш учун ҳазрати Хизрдан ёрдам сўрайман. Шунинг учун ҳам унга етишгунга қадар узоқ вақт сафарда бўламан.

Ҳиммат ва шижоатни қанот айлаб, йиллар давомида учаман. Йиллар нима бўпти, минг йил бўлса ҳам, уни топгунча тиниб-тинчимайман. Бу сафар у нодир жавҳарни излаб топиш учун арзимайдими?»

Мусонинг (алайҳиссалом) сифати «Калимуллоҳ», яъни, «Оллоҳ билан сўзлашган» маъносини билдиради. Оллоҳ таоло Мусо (алайҳиссалом) билан ўзининг азалий сифати бўлган “калом” орқали сўзлашди. Оллоҳнинг сифатларидан ҳеч бири яратилганларнинг сифатларига ўхшамайди.

Оллоҳ илм соҳибидир, лекин унинг илми бизнинг ил-
мимиздан устун. У қудрат эгаси, унинг қудрати бизнинг
қудратимиздан устун. Оллоҳ таоло сўзлайди, лекин биз-
нинг тарзимизда эмас... Биз гапириш учун тил ва ҳарфларга
муҳтожмиз. Оллоҳ таоло эса бундан муназаҳа, яъни покдир.
Биз биладиган ҳарфлар бир белгидир. Оллоҳнинг каломи
эса белгисиз, ҳарфсиз ва воситасиз. Мусо (алайҳиссалом)
Оллоҳ таоло билан сўзлашаётганида ёнидаги етмиш киши
ва Жаброил (алайҳиссалом) бу суҳбатни эшита ва идрок
кила олмади.

Ҳазрати Мавлоно ладуний илм илоҳий насиба эканини,
бу илм фақат қалбий истеъдоди борларга лутф этилишини
бундай ифодалайди:

“Ўғли Юсуф юзида Яъқуб кўрган бошқачалик
унинг ўзига хос эди. Бу гўзалликни пайқаш Юсуфнинг
ака-укаларига насиб бўлмади. Биродарларининг кўнгил
олами Юсуфнинг гўзаллигини кўриш ва пайқашдан узок
эди.

Яъқубда Юсуфнинг бир жозибаси бор эди. Шунинг
учун ҳам Юсуф кўйлагининг ҳидини узокдан ҳис қила
олди. Кўйлакни кўлида ушлаб келган биродари эса ундаги
ҳидни туймади.

Чунки Юсуфнинг кўйлаги биродарининг кўлида бе-
гона бир мато эди. Биродарининг вазифаси Юсуфнинг
кўйлагини отасига олиб бориб беришдан иборат эди.
Яъни, бу кўйлак хўжайиннинг кўлидаги жория, чўри каби
эди. Хўжайиннинг нафси ундан бир нарса истамас эди. У
хўжайиндан бошқа бир кишига оид эди.

Жуда кўп олимлар бор, ирфондан насиблари йўқ. Улар
илм ҳофизи бўлганлар, лекин Оллоҳнинг ҳабиби – дўсти
бўла олмаганлар”.

Имом Ғаззолий ва Абдулқодир Ғийлоний каби зотлар аввал зоҳирий илмнинг чўққисига етдилар. Лекин илоҳий сир-асрорларни ва Оллоҳга олиб борадиган ҳассос илмни кейинчалик ўзлаштирдилар. Шу тарзда Ҳаққа яқин бўлдилар. Оллоҳ таоло ўзининг сифат ва хусусиятларини уларга ва улар каби мустасно зотларга ошкор қилди. Бу муборақ зотлар ҳам қалбларидан Оллоҳ билан машғул бўлишга монъелик қиладиган ҳар нарсани чиқариб отдилар. Бутун борликлари зикр, мужоҳада⁶², мусоҳаба⁶³ ва мууроқаба⁶⁴ билан машғул бўлди. Оллоҳ таоло бундай ҳаётни Ўзи танлаган шахслардан бошқаларга марҳамат қилмайди.

Ҳадиси шарифда:

“Абу Бакрнинг сиздан устунлиги кўп намоз ўқигани ва кўп рўза тутгани учун эмас, унинг сиздан устунлиги қалбидаги таъзим ҳиссидандир”⁶⁵, дейилади.

Кўпгина оятларда ҳам авлиёсифат бандаларнинг қалбларидаги эҳсоний туйғулар туфайли кўрқув нималигини билмасликлари, шунинг учун ҳам олтин ирмоқли жаннатга ноил бўлишлари билдирилади.

Абу Ҳурайрадан ривоят қилинган ҳадиси шарифда бундай дейилади:

62. Мужоҳада – нафси жисмоний риёзатлар билан кийнаб, ҳаво ва ҳавасга қарши курашиш.
63. Мусоҳаба – яқинлик, ҳамдамлик.
64. Мууроқаба – Оллоҳ фикрига берилиб, дунёвий ҳаёл, ўткинчи майлардан фориғ бўлиш.
65. Ғаззолий. “Ихё...” I жилд, 252.

“Баъзи сирли илмлар бордир, уларни фақат орифи биллоҳлар⁶⁶ биладилар. Улар ўзларининг илмларидан сўз очганларида мағрур кимсалар уларнинг устидан кула бошлайдилар. Асло Оллоҳ таоло илм берган кишилар устидан сира кулманг. Чунки Оллоҳ таоло уларга илм берар экан, уларнинг устидан кулмаган эди”⁶⁷.

Имом Ғаззолий ботиний илмлар уламосининг зоҳирий илмлар уламосидан устунлигини бундай таърифларди:

“Имом Шофиъий Шайбоний Ройининг ёнига талаба каби тиз чўқар эди. У зотга:

– Имом ҳазратлари, сиз киму Шайбоний ким? Нега уни бу қадар ҳурмат қиласиз? – деб сўраганларида, Имом Шофиъий:

– Бу киши биз билмаган нарсаларни билади, – деб жавоб берар эди”.

Аҳмад ибн Ҳанбал ва Яҳё ибн Муоз баъзи масалаларни Маъруф Кархийдан сўраб ўрганар эдилар. Улардан бунинг сабабини сўрашганида, саҳобаларнинг: “Эй Оллоҳнинг элчиси, Китоб ва суннатдан жавоб тополмасак нима қилайлик?” деган саволларига Ҳазрати Пайғамбарнинг (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Буни солиҳ кишилардан сўранглар. Уларнинг маслаҳатларига кулоқ тутинглар”, деган ҳадиси шарифларини мисол қилиб кўрсатар эдилар. Ботиний олимларнинг қалби ва тафаккури кўзга кўринмайдиган оламнинг сирлари билан тўла экани шак-шубҳасиз.

Сирри Сақатий Жунайд Бағдодийни: “Оллоҳ олдин сени зоҳирий илмларга эриштиради, ундан кейин эса

66. Орифи биллоҳ – маърифати Оллоҳга боғланган; валийлик мартаб - сига етишган кимса; валий.

67. Ғаззолий. “Иҳё...” I жилд, 59.

сўфийлар сафига қўшсин”, деб дуо қиларди. Шунингдек, Ҳорис ибн Асад ал-Муҳосибий билан суҳбат қилиб, ундан илм ўрганишни кишиларга тавсия қилар эди.

Ҳазрати Умар (розияллоху анху) вафот қилганларида Абдуллоҳ ибн Масъуд (розияллоху анху):

– Илмнинг ўндан тўққизидан айрилдик, – дедилар. Саҳобалар:

– Орамизда бошқа олимлар ҳам бор, – дейишганида:

– Мен маърифат илмидан баҳс этипман, – деб жавоб бердилар.

Илм умумийлик асосидаги зоҳирий маълумотлардан иборат бўлади ҳамда ақл, нақл ва тажрибага таянади. Маърифат ва ирфон эса кашф, илҳом ва ички тажрибага таянади.

Сўфийларга кўра, инсоннинг асл сифати маълумотсизликдан иборат. Оятларда инсонларга оз илм берилганидан, одам зоти жоҳил ва зolim эканидан баҳс юритилади. Илм – Оллоҳнинг сифати. Бандалар Оллоҳ берган оз маълумотларга Оллоҳ илова қилган эҳсон туфайли ориф ҳолига келадилар. Инсонлар маърифатдан, яъни, Оллоҳни таниш илмидан ҳисса олишга ҳаракат қиладилар.

Ақл инсонни комиллик мақомига эриштира ҳам, Оллоҳни таниш учун камлик қилади. Чунки ақл – инсон учун бир восита. Инсон фақат шу восита ёрдамида ўзини танитганини танийди. Оллоҳни эса фақат унинг асарлари – яратиклари орқали таний олади. Чунки Оллоҳ таоло азалда ҳам руҳлардан: “Мен кимман?” деб сўрамади, балки: “Мен сизларнинг Раббингиз эмасманми?” деб сўради.

Нафс ақл воситасида эмас, фақат қалб йўли билан тарбия қилинади. Ояти каримада:

“Огоҳ бўлингиз, Оллоҳни зикр қилиш билан қалблар ором олув”⁶⁸;

“Парвардигорингизнинг номини (мудом) ёд этинг ва Унга бутунлай берилиб (чин ихлос билан бандалик қилинг)”⁶⁹, дейилади.

Ибни Ато: “Оллоҳ ўзини авом халққа махлуқот воситасида танитди”, дейди.

Авлиёларга эса калом ва сифатлари билан танитди:

“Ахир улар Қуръон ҳақида фикр юритмайдиларми?”⁷⁰”

“Оллоҳнинг гўзал исмлари бордир”⁷¹.

Абу Ҳасан ибн Абу Зарр Шиблийдан нақл қилади:

“Тасаввуф олий, самовий ва илоҳий илм. У битмайди-туганмайди. Бу илмдан фақат унинг аҳлларигина фойдалана оладилар. Бу илмни Оллоҳнинг эҳсонига ва буюк лут-фиға сазовор бўлганларгина ўзлаштира оладилар”.

Жаннат билан муждаланган саҳобалар бу илм-маърифат туфайли ўзларини ҳеч билиб, илоҳий салтанат қаршисида кўркув ҳолида турганлари ҳақида ривоятлар кўп.

Ҳазрати Абу Бакр (розияллоҳу анҳу): “Кошки қушлар тумшуклари билан чўқийдиган хурмо доналари каби бўлсам эди”;

Ҳазрати Умар (розияллоҳу анҳу) эса: “Кошки майса бўлсайдим. Кошки бирор нарса ҳам бўлмаса эдим”, дейишган.

68. Раъд сураси 28-оят.

69. Муззаммил сураси 8-оят.

70. Нисо сураси 82.

71. Аъроф сураси 182-оят.

Аммор ибн Ёсир Куфа минбарида “Шоҳидлик қиламан, у дунё ва охиратда Оллоҳ элчисининг аёлидир” деб таъриф этган Ойша (розияллоҳу анҳа): “Кошки шу дарахтнинг бир япроғи бўлсам эдим”, деган эдилар.

*“Ким бир ёмонлик қилса, жазосини тортади”*⁷² ояти тушганида ҳазрати Абу Бақр (розияллоҳу анху): “Белим сингандай бўлиб, эгилдим қолдим”, деган эдилар.

Бу зотларнинг бу қадар таъсирчанлиги Оллоҳ ризосига қарши келадиган бирон амал қилишдан қўрқишларидан, Оллоҳ таолонинг қудрати олдида бош эгишларидан, доимо хузур ичида яшашни орзу қилганларидан ва ҳаёларидан эди.

Қуръони каримда:

*“Номаи аъмолингни ўқи! Бугун ўз нафсинг ўзингга қарши етарли ҳисобчидир”*⁷³, дейилади.

Динни фақат юза тарафидан билиш, унинг ботиний, яъни, ички руҳий сирларига ошно бўлмаслик даҳшатли бир янглишишдир. Киши ўзи билмаган нарсасининг душманига айланади. Солиҳларнинг, содиқларнинг, фазилат арбобларининг муҳити ва суҳбатидан узоқда қолиб, ўткинчи ишлар билан машғул бўлиш кўнгил ва виждон уфқини торайтиради, инсоннинг зоҳирий ва ботиний нурларини сўндиради. Бундай қилиш кишиларни Китоб ва Суннатнинг нозик ҳикматларидан, аҳли ҳол бўлган авлиёларнинг руҳоний файзидан маҳрум қилади. Инсонга Оллоҳ таоло берган ҳаёт сармоясини йўққа чиқариб, уни ўз нафсига асир қилади. Бундай кишилар оламга уйқучан кўзлар билан қараган ғафлат аҳлига айланадилар.

72. Нисо сураси 123-оят.

73. Ал-исро сураси 14-оят.

Мусо (алайҳиссалом) башарий фитналар тўфонига ғарк бўлган, йўлдан озган, дунёпараст Бани Исроил қавмига шариатни барқарор қилиш учун юборилган бир пайғамбар эди. Шундай бўлса ҳам, ҳазрати Хизрга:

– Сизга ўргатилган илмдан менга ҳам ўргатишингиз учун мени ёнингизга оласизми? – деганида ҳазрати Хизр:

– Менга ҳамроҳ бўлишинг учун сабринг етмайди, – деб жавоб беради.

Бу орқали ҳазрати Хизр Мусо (алайҳиссалом) руҳониятида илк кашфийтни амалга ошириб, ўзини унга танитишни истайди. Мусога (алайҳиссалом) бериладиган дарс унга ўзини танитиш ва бир сабр-тоқат дарси эди.

– Мен билан ҳамроҳ бўлишга сенинг сабринг етмайди. Сен бу хусусда маъзурсан. Чунки бу илмнинг камоли ҳозирча сенга берилгани йўқ, – дейилди.

Мусо (алайҳиссалом) бунга жавобан:

– Иншаоллоҳ, мен сабр қилгувчиман. Бирон масалада ҳам сенга қарши чиқмайман, – деди.

Ҳазрати Хизр:

– Агар менга ҳамроҳ бўладиган бўлсанг, мен сенга сиримни ошкор қилмагунча, бирор нарса ҳақида менга савол бермайсан (Яъни, бирон масала ҳақида тортишиш у ёқда турсин, сўраб ўрганишга ҳам журъат қилма), – деди.

Демак, бошқа илмларда масала ечимининг ярмини ташкил қиладиган сўраб ўрганиш бу илмда тақиқлангандир. Бу илмда талабанинг нафси фаолиятдан кўра ҳам қобилият билан тарбия қилинади. Масалан, меъмор Синоннинг илми ва қобилияти Сулаймония жомеси қурилишида ишлаган барча устанинг қобилиятидан устун эди. Меъмор Синоннинг бу қурилишда бир мармар устаси каби мармарни

кеса олмаслиги унинг камчилиги ҳисобланмайди. Чунки бу усталар ҳам меъморнинг таълимоти билан иш қиладилар.

Ҳазрати Мусонинг (алайҳиссалом) ҳаёт ҳикоясидаги бу илм унга фақат ҳазрати Хизр билан кўришиши орқалигина эмас, бошқа йўллар билан ҳам берилганини тушунмоқдамиз:

Мусо (алайҳиссалом) Мисрдалигида Бани Исроилга Фиръавни ҳалок қилгандан кейин уларга Тавротни олиб келишни ваъда қилган эди. Фиръавн ҳалок бўлгач, Мусо (алайҳиссалом) Оллоҳдан ўзига Китоб берилишини сўрайди. Шунда унга ўттиз кун рўза тутиш ва унга ўн кун кўшиб, қирк кунда рўзасини тугатиш амри берилди.

Мусо (алайҳиссалом) Тур тоғларида қирк кун қолишининг маъноси қуйидагидан иборатдир:

“Аҳдуллоҳнинг нуруний тонгга етишишлари кечаларини изтироб билан ўтказишларига боғлиқ. Ғалабанинг нузли тонглари изтироб кечаларининг натижаларидир.

Мусо (алайҳиссалом) Тур тоғида узлуксиз ўттиз кун “савми висол” – «учрашув рўзаси»ни тутди. Бу орада очлик ва сувсизлик ҳис қилмади. Шундан кейин унга ҳазрати Хизр билан учрашиш ҳақида амр берилди. Йўлда ярим кун ўтмай туриб, сабри тугади ва ҳамроҳига: “Таомларимизни келтиринг, нонушта қилайлик”, деди. Чунки унинг ҳазрати Хизрни излаб топиши бир имтиҳон эди. Имтиҳонга гирифторлик қўшилди. Ёнида ҳамроҳи бўлгани учун ярим кунда очлик ҳис этди. Тур тоғига эса Оллоҳга етишиш, Унинг билан суҳбатлашиш учун борган эди. Бу ернинг ҳайбати унга таом ва сувни унуттирди. Уни Оллоҳдан бошқа барча нарсалардан узоқлаштирди.

Улуғ пайғамбар бўлган Мусо (алайҳиссалом) ҳазрати Хизр ёнига ладуний илмни ўрганиш учун юборилиши

диққатга сазовор мисолдир. Мусонинг (алайҳиссалом) ладуний илми билган бир кишидан ўрганиши унинг камчилиги саналмайди. Шу билан бирга, бу ҳодиса Мусо (алайҳиссалом) барча илмларни биладиган пайғамбар бўлмагани, Оллоҳ унга берган илмдан бошқа илмлар ҳам бор эканини билдиради. Бу илм унга ўзидан қуйи мақомда бўлган ҳазрати Хизр орқали ўргатилмоқдаки, шу ҳол ҳам пайғамбарлар илоҳий илм қаршисида ожиз эканларини билдириш ҳамда ҳазрати Мусо ва ҳазрати Хизрга маълум бўлган муштарак илмнинг келиши кутилаётган зулжаҳонайн (дунё ва охират ҳақида кенг маълумотларга эга бўлган) Муҳаммад Мустафо (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) мақомлари энг мукаммал мақом эканини билдириш учун қилингандир...

Парвардигоро, бизларни қалблари илоҳий нур билан ёритилган, маърифат денгизидан насибини олган, лутф ва карамга лойиқ кўрилган бандаларингдан айла!

Омин!

ҲАЗРАТИ МАВЛОНО, ШАМС ВА ШАБИ АРУС

Ўлик эдим – тирилдим.

Кўз ёши эдим – табассумга айландим.

Ишқ дарёсига шўнғидим.

Ниҳоят боқийликка эришдим...

Мавлоно Жалолиддин Румий

Мавлоно Жалолиддин Румий оиласи билан Кўнияга кўчиб келганидан кейин таҳсилини тамомлаш учун Ҳалаб ва Шомга кетади. Бу вақтда у тахминан ўттиз ёшларда эди.

Бир куни Шомнинг гавжум кўчасидан ўтар экан, нота-ниш бир киши:

– Эй олимларнинг улуғи, кўлингизни беринг ўпай, – дейди.

Бу одам Жалолиддин Румийнинг қўлларига ёпишиб, ихлос билан ўпа бошлайди. Сўнгра ҳеч нарса демасдан издиҳом ичига кириб йўқолади. Жалолиддин Румий ҳазратлари: “Бу қандай ҳол?” деб ажабланади. Нотаниш кишининг хатти-ҳаракатлари уни ҳайратга солади.

Орадан йиллар ўтиб, Мавлоно Кўниядаги мадрасада дарсдан чиқиб келаётганида Шомда ўзига ёпишиб қўлларини ўпган одамга кўзи тушади. Бу одам Шамс Табризий эди. Бу одам Мавлононинг дарсларига қатнаша бошлайди ва бир куни ундан:

– Боязид улуғми ёки ҳазрати Муҳаммадми (соллаллоху алайҳи ва саллам)? – деб сўрайди.

Мавлоно даҳшатга тушган ҳолда:

– Бу қандай бемаъни савол? Оламларга раҳмат ўларок юборилган пайғамбар билан унинг бир валийси бўлган киши тенг бўладими? – дейди.

Шамс вақтни ўтказмай саволига ўзи изоҳ беради:

– Ундай бўлса, нега султон Боязид Бистомий Раббисидан ўзини жаҳаннамга туширишини ва вужудининг у ерда ҳеч кимга ўрин қолмайдиган даражада катталаштирилишини илтижо этгани ҳолда, кичкина бир илоҳий мўъжиза қаршисида: “Мен покман, мен шарафлиман, нақадар улуғ менинг шаъним!” деган эди-ю, ҳазрати Пайғамбар (соллаллоху алайҳи ва саллам) кўплаб мўъжизалар берилганига қарамай ўзларини қуйи бир мақомда кўриб, Оллох таолога тинмай илтижо қилар эдилар?

Бу савол ҳазрати Мавлонони фақат ақл йўли билан ўрганиладиган зоҳирий илмнинг чегарасига олиб келади. Бу нуқтадан ҳаракат этиб юқоридаги саволга жавоб бериб бўлмас эди. Шамс Табризий ўзи билмаган ҳолда Мавлонога бир руҳий ҳол бағишлади. Ўзидаги бир лаҳза ўзгаришдан фойдаланган Мавлоно Шамснинг саволига жуда осон жавоб берди:

– Боязиднинг “Мен покман, мен шарафлиман, нақадар улуғ менинг шаъним!” дейиши бир тўйиш, қаноатланиш натижасидир. Яъни, унинг маънавий чанқоқлиги кичик бир илоҳий мўъжиза билан тўйдирилган. Руҳи бундан бошқа нарсани кўтаролмайдиган ҳолга келган. Уммоннинг ҳажми сўнгсиз бўлгани учун унинг талаб қамрови ҳам шу қадар эди. Ҳазрати пайғамбар (соллаллоху алайҳи ва саллам)

эса “Алам наироҳ лака содрок”⁷⁴ сирига етишган эдилар. Илоҳий мўъжизалар у кишини ҳар томондан ўраб олди. Олам қадар кенг қалблари илоҳий мўъжизаларга тўймас эди. Уларга нисбатан бўлган чанқоқликлари тобора ортиб, улардан ичган сайин яна ичгилари келарди... Ҳар лаҳза бир ҳолдан бошқа бир ҳолга юксалар, юксалган сайин олдинги ҳолларига тавба қилардилар. Шунинг учун ҳам: “Мен кунда етмиш марта – бошқа бир ривоятга кўра, юз марта – тавба қиламан”, деганлар. Зеро, у зот (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) Оллоҳ таолога жуда ҳам яқин бўлишни истар эдилар. Чунки иштиёки сўнгсиз банда ила Раббиси орасидаги масофа узундан-узоқ эди. Шунинг учун ҳам кўп марта: “Оллоҳ, сени лозим бўлган ва ўзинг лойиқ бўлган тарзда таний олмадим. Сенга лойиқ ҳолда бандалик қила олмадим”, деб тавба ва тазарру қилардилар...

Шамснинг вазифаси суҳбатдошининг идрокини зоҳирий илм билан етиб бўлмайдиган мана шундай мартабага етиштиришдан иборат эди. Шунинг учун ҳам эшитган жавобидан илоҳий ишқ гирдобига ғарқ бўлиб, ўзидан кетиб қолади. Шу тарзда бу икки маънавият юлдузи орасида йиллар давомида оқиб турадиган шалола каби дўстлик вужудга келади.

Бу воқеадан кейин Мавлононинг қалби янгидан оташланиб, руҳий ишқ денгизига айланади. Шамс Табризий Мавлононинг қалбига шундай илоҳий олов ёққан эдики, ўзи ҳам бу оловда ёниб кул бўлди.

“Хом эдим, пишдим, ёндим”.

Инсон нима ўзи? Инсоний идрокнинг фақат сабаб ва баҳоналарига ёпишиб олган, Раббининг порлок

74. “(Эй Муҳаммад,) Биз сизнинг қалбингизни (имон ва Қуръон нури билан) кенг-ёруғ қилиб қўймадикми?” (Шарҳ сураси 1-оят.)

ҳақиқатларидан бу ғалаён оламига келган бир тажалли (намоён бўлиш) парчаси... Турли кўринишлардаги бир олам... Жонли бир Қуръон. Ўз ҳақиқатига қиёсланганда йўқ даражада кичик парчаси кашф қилиниши мумкин бўлган бир мавжудот.

Ҳазрати Мавлоно қирқ ёшларида Шамс билан танишган эди. Бу учрашувдан олдин Мавлоно ўз замонининг иккинчи Имом Ғаззолийси эди.

Мавлоно у пайтда фақат бир фикҳ олими, ислом ҳуқуқшуноси эди. Жуда кўп талаба ўқитарди. Бой-бадавлат ва мулклари кўп.

Шамс билан кўришганидан кейин унинг илми ошгани йўқ. Зоҳирий илмлари ўз ҳолича қолди. Аммо шу учрашувдан кейин чинакам Мавлоно ўртага чиқди. У Шамс билан кўришишдан олдин оддий бир олим эди. Бу танишувдан кейин у илоҳий ишққа мубтало бўлган олим ва сергак бир ориф киши ҳолига келди. Мавлоно бу ҳақда: “Ишқ каби бир устоз йўқдир”, деган эди.

У ўзининг олдинги олимлик ҳолини “хом эдим” деб таъриф қилади. Кейинги ҳолини эса илоҳий ишққа мубтало бўлган олим ва юксалиш деб англатади.

Бу ердаги асосий мавзу “Шамс Мавлонога нима берди, нима ўргатди?” деган саволдир. Шамс Мавлонога ақлнинг асоратидан қутулишнинг йўлларини ўргатган эди. Чунки ақлнинг ҳудуди аниқ, муайян бир ердир, ақлсизликдир. Кўнгилнинг ҳудуди эса сўнгсизликдир. Унинг таскин нуқтаси эса фано филлоҳдир⁷⁵.

75. Фано филлоҳ – Оллоҳга тўла таслимият билан нафсни буткул ўлдириш; Оллоҳ борлиги ичида йўқ бўлиш.

Шамс Мавлоно Жалолиддин Румийга ўзини ва ўзи соҳиб бўлган кадриятларни танитиб, унинг оёғидаги занжир ҳалқаларини ечиб юборди. Чунки Мавлоно у билан учрашганда учишга тайёр турган бургут каби эди. Шамс унинг оёғидаги занжир ҳалқаларини ечиш билан кўнгил панжарасининг ташқарисига олиб чиқди. Шундан кейин Мавлоно нур атрофидаги парвона каби Шамсдаги илоҳий намояндаликнинг жазбасида ёна бошлади.

Мавлоно ўзининг Шамс билан танишишини “Девони Кабир”да бундай таърифлайди:

“Шамс Мавлонога:

– Олимсан, йўлбошчисан, раҳбарсан, салтанат соҳибсан, – деди.

Мавлоно унга:

– Бугундан бошлаб зоҳирий оламнинг олими эмасман, йўлбошчиси эмасман, раҳбари эмасман. Сен ёққан машъала ёғдусида ақлдан устун бўлган бир оламда факир ва ғариб бир сайёҳман, – деб жавоб берди.

Шамс:

– Сенда ҳали ақл бор. То девонага айланмагунингча бу уйнинг махрами бўла олмайсан, – деди.

Мавлоно:

– Бундан кейин ақлимни кўнгил билан ўрадим. Девона бўлдим. Ҳимматинг билан энди мен ҳам бу оламнинг махрамиман, – деди.

Шамс:

– Сенинг ҳисоб-китобинг бор. Илоҳий оламда эмассан. Бу оламдан ташқаридасан. Бу оламни ёритган ақл эмас, ишқдир. Истикболингни кўрмайсан.

Мавлоно:

– Бундан кейин ҳимматинг билан бошдан оёққа қадар ишққа айландим. Ҳар тарафим ишқ билан тўладир.

Шамс бу сафар:

– Сен бир жамоатнинг машғаласисан. Жойинг юксаклардадир, – деди.

Мавлоно эса:

– Бундан буён бу машғалам сўнди. Мен учун уларнинг баҳор қўнғизларичалик ҳам қадри қолмади. Мен бундан кейин бошқа машғалаларнинг нуридан баҳраманд бўлишни истайман, – деб жавоб берди.

Шамс:

– Сен ҳали-ҳозиргача ўлмадинг. Сен зоҳирӣ ҳаётингни муҳофаза қилмоқдасан. Бу эшиқдан бу тарзда кириб бўлмайди. Фоний борлигини бутун дабдабаси билан тарк қилишинг керак.

Мавлоно:

– Олдин шундай эди! Сени таниганимдан кейин инсонлар билганлари каби тирик эмасман. Бошқа бир тириклик ичида ўлдим.

Шамс:

– Ҳали ҳам нафсонӣ орзуларинг бор. Мақоминг боқӣ! Булардан қутулишинг керак.

Мавлоно:

– Бундан кейин ўзинг эриштирган ладун оламида мавке ва мақом ахтармоқдаман. Мавжудлигимнинг аввалги ҳолига оид барча нарсаларни тарк этдим.

Шамс унга:

– Қўл-қанотинг бор. Мен сенга қўл-қанот бўла олмайман, – деди.

Мавлоно яна:

– Бундан буён сенга қўл ва қанот бўлиш учун қўл-қанотимни синдирдим, – деди.

Шамс бу жавоблардан қаноат ҳосил қилиб, илоҳий мўъжизалар тўла абадият уфқларида ёниши учун унга қанот бағишлади... Чунки Уни висолнинг завқидан буюк бир фироққа йўллаш орқали ҳасратнинг баракатли иклимида ёлғиз ташлаб қўйган эди.

Ҳақиқатан ҳам, Шамси Табризий ҳазрати Мавлонога ҳади қилган нарсаси маҳрумият, ҳасрат ва муҳаббатдан бошқа нарса эмас эди. Бу муҳаббат ва ҳасратнинг энг гўзал намуналарини саодат асрида ҳазрати Абу Бакр (розияллоҳу анҳу) ва ҳазрати Фотима (розияллоҳу анҳу) ҳаётларида кўрганмиз.

Ҳазрати Абу Бакр Сиддик (розияллоҳу анҳу) Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) билан ҳар бир қўришганларида янги бир илоҳий ишққа мубтало бўлар эдилар. Ҳатто у зотнинг (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ёнларида бўлсалар ҳам муҳаббатлари камайиш ўрнига, ҳасрати ошиб борар эди.

Ҳазрати Фотима эса Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) вафот этганларидан кейин бундай деган эдилар:

– Фаҳри Коинот охират оламига йўл олишлари билан менинг устимга шундай бир мусибат келдики, агар бу мусибат қоронғилик устига келганида унинг ранги ўзгарган бўлар эди.

Мана шундай муҳаббат ва ишқ йўлида парвона бўлган ҳазрати Мавлоно Шамс вафот қилганида унинг ҳасрати би-

лан ёнди ва бу дўстлик йўлига 26 минг мисралик “Маснавий” бағишлади.

“Маснавий” ҳазрати Мавлононинг Шамс билан кезган илоҳий саёҳатномасининг инсонлар идрок қиладиган даражада ёзган бир лутфномасидир. Шунингдек, “Маснавий” ҳазрати Мавлононинг кўнгил изтиробларидан тошган бир фарёдномадир. У бу оҳ-фиғон билан дардини очадиган бир кўнгил топилмаганидан ажралиб қолган дўсти Шамс учун доимо фарёд чекади. Ҳақиқий айрилиқ Мавлононинг ушбу байтларида таърифланади:

“Маърифат соҳиби инсонни тамсил қилган найни тинглаб,
Айрилиқ шикоятларининг ҳаяжонини ич”,

деб бошлаган маснавийси шоҳона фироқномадир. Нурий Муҳаммади Мавлонога Шамс орқали етишгани учун Шамсдан айрилиш унинг учун ҳақиқий фироқ эди.

Ҳазрати Мавлоно бу фироқ оташида ёнган кўнгил дардини ушбу шаклда ифодалайди:

“Менинг қалб олашим нега бунча фарёд ва фиғон айлар?

Менинг дардимга, изтиробимга ким шифо берар?

Ҳар ким мени ўз қобилияти ва истеъдодига кўра тинглайди. Ёмон ахлоқли киши мени ўзича тушуниб, таърифлайди. Ҳақ йўлчиси эса мени тинглаганда руҳи жўшади ва най унга шифо бўлади”.

Шамс Табризий Мавлонога нафснинг ёмонликларидан сақланиши учун илоҳий улуғлик қаршисида ўзининг “ҳеч” эканини идрок қилишни ва нафсни таниш зарурлигини ва маърифат йўлчилигига фақат қалбий ҳаёт ва илоҳий ишқ билан етишиш мумкинлигини ўргатди.

Буюк аллома ўлим кечасини “шаби арус” (тўй кечаси), яъни дунё ғурбатидан қутулиш, висолга эришиш деб таърифлайди. Ўлим руҳнинг хурриятга қовушиши, ҳақиқий маънода барҳаётлик ва иқболга эришиш эканини куйидаги мисраларда таърифлайди:

“Ўлган куним тобутимни ташир эканлар, менда бу дунё дарди бор деб ўйлама.

Мен учун кўз ёши тўкманг, афсус, эй воҳ деманг. Мени тупроққа берар эканлар, алвидо, алвидо, деб нидо қилманг.

Қабр бир пардадир, унинг орқасида жаннат ҳаловати бор”.

Ҳазрати Мавлоно бошқа бир ғазалида бундай дейди:

“Эй жон! Сенда бу тупроқ пардаси билан ўралган сирли бир ҳаёт бор. Унда ғайб оламида яширинган юзларча Юсуф каби гўзаллар бор.

Бу вужуд сурати, яъни жасад тупроққа берилгандан кейин у жон сурати намоён бўлади...

У вужуд сурати фоний, у жон сурати эса боқийдир...”

Оллоҳ дўстларининг энг асосий хусусиятларидан бири ҳам илоҳий ишқда ёнишдир. Ҳазрати Мавлоно бир байтида руҳида ёнган ишқ оловининг ўлим билан ҳам сўнмаслигини мана бундай ифода этади:

“Вафотимдан кейин менинг қабримни оч ва ичимдаги олов сабабидан кафанимдан тутунлар чиқишини кўр”.

Бир ошиқдан ўлим тўшагида сўрайдилар:

– Ўла туриб нега кулмоқдасан?

Ошиқ шундай жавоб беради:

– Парвоз қилмоқдаман... Ҳозир бутун вужудим лабга айланиб кулмоқда... Шу лаҳзада лабларим бошқа бир табассум билан кулмоқдадир”.

Ҳазрати Мавлоно:

“Ўлаётганда жилмайган кишини шамга ўхшатма! Ишқ йўлида шам каби эриганларгина анбар каби хушбўй ҳидлар таратади...”

Мавлоно ҳазратлари шу тарзда жон дудоклари билан жилмайган ҳолда лохутий оламга кўчган, умр бўйи ҳасрат билан кутгани тўй кечаси – шаби арусга қовушган эди.

Орқасида қолган жамоати булут каби кўзёшларини тўкар эканлар, у висол йўлчисининг тобути бир дудокқа айланган эди. Ўз рангида ёнган гул каби атрофга табассум сочарди.

Султон Валад “Ибтидонома” асарида отасининг жаноза маросимини бундай таърифлайди:

“Ҳижратнинг 672 (милодий 1273) йили улуғ султон вафот этди. Кўзлар ёшга тўлди. Кўнгиллар мотам ичида эди. Ғайримуслим қишлоқдаги ҳар бир миллат унга ошиқ эди.

Халқ: «У ҳазрати пайғамбарнинг нури ва сиридир. Фазилатларнинг чексиз денгизидир», дер эди.

У кун бирор кимса ёниб битгунга қадар сукут қилмади. Бутун халқ буюк алам билан: «У бир хазина эди. Тупроқ остига яширинди», дедилар”.

Афлокий айтишича, ҳазрати Мавлоно тобути халқ қўлида таламош бўлгани натижасида олти марта янгиладнади. Жаноза намози пешин намозидан кейин ўқилишига қарамай, тобутини фақат аср намозидан кейин қабристонга етказа олдилар.

Табиб Акмалиддин халққа:

– Одобга риоя қилинг. Тобутни ташиш вазифангизни сукунат ичида ҳурмат билан адо этинг. Бу ҳақиқий шайхларнинг султони эди, – дер эди.

Мавлононинг васиятига кўра, жаноза намозини ўқиши керак бўлган шайх Садриддин Кўниявий ҳаяжондан ҳикиллаб йиғлай бошлади. Одамлар шайхнинг ҳушидан кетаётганини кўриб, уни чеккага олдилар. Унинг жойига Қози Сирожиддин жамоатга имом бўлиб жаноза намозини ўқиди.

Мавлоно ҳазратлари “Хом эдим, ёндим, пишдим” шаклида ифода қилган ҳаётини яна шундай таърифлайди:

“Ўлик эдим – тирилдим. Кўз ёши эдим – табассумга айландим. Ишқ дарёсига шўнғидим. Ниҳоят, боқийликка эришдим”.

УЛФАТ

Гул суви эрсанг, маконинг нурли чехралардир. Нажосат эрсанг, ҳар ерда хорсан. Хушбӯй ҳидли нарсалар тужежорига боқ, ҳар нарсани ўз жинси билан гўзаллаштирар. Жинс ўз жинси билан қоришса, бу бирликдаги гўзаллик айри бир табассумдадир... Дуруст ва пок кишиларни ножинслардан ажратиш учун Жаноби Ҳақ китоблар ва пайгамбарлар юборгандир. Тушунчанг табассум қилса, сен ҳам бир гул боғчасидансан...

Мавлоно Жалолиддин Румий

Бу оламдаги зиддиятларнинг бир-бирини тўлдириб, ҳосил қилган хусусиятларидан бири ҳам уйғунлик ва ҳамоҳанглиқдир. Бунинг кичик даражада бузилишига бошбошдоқлик, олам миқёсида бузилишига эса қиёмат дейилади.

Жонли ва жонсиз мавжудотнинг умумий сифатлари каби ўзаро фарқли томонлари ҳам мавжудлиги илоҳий асосга таянади. Бу нуқтаи назардан қаралганда, бир-бирига зид кутблар моддий оламда ўзаро тортишув кучига эга бўлгани ҳолда, жонлилар оламида бу ҳол тескари моҳиятга эга бўлади. Яъни, руҳ соҳиби бўлган жонлилар ўзларининг зидлари билан эмас, ўхшашлари билан улфат бўлиш орқали бутунлашишга ҳаракат қиладилар. Борлиқ аслининг ягона бўлишидан пайдо бўлган бутунлашма тамойили бу оламда бирлик томон йўналишнинг тамалидир. Лекин жонсизлар оламидаги зидларнинг бир-бирига интилиб, жонлилар ора-

сида эса уларнинг бир-биридан узоқлашиши жонлилардаги худбинлик туйғусидан келиб чиқади.

Ҳақиқатан ҳам руҳ соҳиби бўлган жонлиларнинг асосий хусусиятларидан бири худбинликдир. Бу маънода энг олий даражадаги жонли мавжудот инсондир. Шунинг учун ҳам руҳни поклаш орқали Оллоҳга яқинлашиш йўлида инсон дуч келадиган энг катта тўсиқ раҳбарлик учун кураш ва сиёсий эҳтирослардир.

Бани башар ботинидаги худбинлик ҳамда унга боғлиқ ҳолда муҳаббат ва хусумат табиати ўрганилганида шу нарса маълум бўладики, ҳар бир киши ўзидаги ўхшашликлар асосида муҳаббат билан, зидликлар даражасида эса хусумат билан умр кечиради. Бу ҳолат “инсон фақат ўзини севиши” ҳақидаги ҳақиқатни тасдиқлайди. Киши ўзига ўхшаган нисбатда бошқаларни севиши ҳам шундан. Шунинг учун ҳам Яъқуб (алайҳиссалом) ҳазрати Юсуфда (алайҳиссалом) ўз борлигини сезганидан уни кўрмай туриб ҳолидан хабардор эди.

Бундай ҳол руҳи мавжудот ичида шу даражада ҳокимки, унинг ҳайвонлар ҳаётида тутган ўрни ушбу мисолда кўрилади:

“Булбулга:

– Сайра, – дедилар, лекин у сайрамади.

Такрор:

– Сайра, – дедилар, лекин булбул овоз чиқармади.

Ниҳоят:

– Сени олтин қафасга соламиз. Ёнингга бир қарға ҳам кўямиз, – дедилар.

Булбул қафас олтин бўлишига қарамай, ёнида қарға бўлишидан кўрқиб сайрашга бошлаган экан...”

Бу оддий мисол биз юкорида тафсилоти билан тушунтиришга уринган хақиқатни жуда жўн бир шаклда ифодалайди. Лекин бундан ҳам гўзал бир мисолни “Маснавий”нинг бир хикоясидан топамиз:

“Бир овчи ўзи ушлаган охуни хўкиз ва эшаклар тўла бир жойга қамаб кўяди. Оху ёнидаги хайвонлардан кўркқанидан у томондан бу томонга қочарди. Овчи оқшом пайти хайвонларнинг олдига сомон ташлади. Эшак ва хўкизлар иштаха билан сомонга ташландилар. Оху гоҳ хуркар, гоҳ бу сомондан чиққан чанг ва тупроқдан кўз ёшларини оқизар эди. Шу тарзда бу нозик хайвон исканжа ичида қолди. Эшаклардан бири бу ҳолдан кулиб, ёнидаги бошқа бир эшакка бундай деди:

– Жим! Бу хайвон подшоҳлар ва беклар ҳузурида турадиган хайвондир!

Бошқа бир эшак эса:

– У ҳолда назокат билан подшоҳнинг тахтига чиқиб ётсин, – деди.

Бу ҳолни кузатиб турган бошқа бир эшак охуни сомон ейишга даъват қилди. Оху:

– Иштахам йўк, – деб рози бўлмади.

Эшак:

– Биламан, ноз қиялсан, – деди.

Оху:

– Мен чаманзорлар ва шаффоф сувлар оқадиган боғчаларда кезар эдим. Илоҳий нақшларни томоша қилардим. Қазо ва қадар мени бу ҳолга туширган бўлса-да, қандай қилиб бир онда руҳим ўзгариб қолсин... Мен сумбулни, лолани, райҳонни ноз билан хидлай-хидлай ер эдим. Табиатдаги илоҳий қудрат жилваларини хайронлик ичида

тамоша қилардим. Ва бу ҳайратлар ичра маст юрганимизда овчилар сув бошида кўнглимиз ва кўзларимизни ёшга тўлдириб бизларни овлайдилар...

Эшаклардан бири:

– Гапир, гапиравер... Бегона жойда ёлғон гапиришдан осони йўқ, – деди.

Оху унга шундай жавоб берди:

– Менинг оғзимдан таралаётган хушбўй ҳидлар сўзларимнинг исботидир. Сизларнинг аҳволингиз барчага маълум... Шунинг учун ҳам менинг сўзларим сизга ёлғондек туюлмоқда. Мен орангизда ҳақиқатан ҳам ғариб бир бечораман...”

Ҳазрати Мавлоно инсон закоси қийинчилик билан англаб оладиган сирларни оддий мисоллар билан қулай қилиб тушунтиради. Бу айтилган мисолда ҳам бир-бирига зид бўлган хусусиятларнинг бир орага кела олмаслиги ҳайвонлар мисолида ифодалангандир.

Охулар ейиш-ичиши ва ҳаракатлари билан ўзларида назокат ҳосил қилган ҳайвонлардир. Овчилар ирмоқлар бўйидаги ўсимликлар орасида най чалиб ўтирадилар. Таралаётган дилрабо оҳанг охуларни ўзига жалб этади. Қуйдан таъсирланиб кўзлари ва кўнгиллари ёшга тўлган пайтда золим овчилар уларни тузоққа туширадилар. Гўшти ва териси учун бу ҳассос туйғули нозик жониворларни ўлимга маҳкум қиладилар.

Эшак ва ҳўкизлар эса овозлари қўпол, туйғудан маҳрум ҳайвонлардир.

Ҳазрати Мавлоно ҳикояда табиати бир-бирига зид бўлган ҳайвонларнинг бир орада тўпланишини мисол би-

лан изоҳлаганидан кейин “Маснавий” давомида бу тафовутдан ҳосил бўладиган аламни таърифлайди:

“Ким табиатан ўзининг тескариси бўлган бир киши билан бир ерда қолишга мажбур бўлса, бу унинг учун азобдан бошқа нарса эмасдир.

Жаноби Ҳаққа қалбан яқин бўлган кишининг руҳи вужуди ичида азоб чекади. Чунки унинг руҳ қуши ўзининг зидди бўлган нафси билан бирга бўлиш мажбуриятидадир.

Руҳ қушлар орасида булбул кабидир. Нафс эса ўз табиатига кўра қарға мисоли. Булбул қарға ва бойқушлар ўртасида яшай олмайди, улар билан бирга бўлишдан изтироб чекади.

Руҳ булбули у манман нафс қарғалари ва хунук кўзли нафс бойқушлари ичида инграмоқдадир”.

Ояти каримада “*Руҳимиздан нуфлаган вақтимиз...*”⁷⁶ дейилади. Руҳ бу вужуд қафасига Раббисидан айрилроқ келган. У вужудда ҳур эмас. Вужуд қамоқхонаси ичидадир. Бу дунёда ўзи келган руҳлар оламининг ғурбагида изтироб чекади. Унинг бу ғурбат ва изтироб илоҳий висолга қадар давом этади. Ўша пайтга қадар доимо нафс тўсиғи билан курашади. Бола-чақа, мол-мулк, мавқе ва мақомларни қўлга киритиш ва буларни нафсининг орзуларига кўра бошқариш бу дунёнинг овунчоқларидир. Инсон нафсоний интилишлари-ла ҳаёл дунёси куради. Ўша билан овунади. Минг бир андиша ва васваса ичида умрини битиради.

Руҳ назокати нафс касофатидан озор чекади. Бир-бирига зид бўлган бу икки омил инсон ҳаёти давомида ўзаро қурашларини давом эттиради.

76. Ҳижр, 29.

Бу ҳикояга бошқа бир кўз билан қараганимизда, зариф ва олий яратилиш соҳиби бўлган комил инсонларнинг жохил ва нодон кишилар ичида изтироб чекишини осон тушуниб оламиз. Бу изтиробни энг кўп пайғамбарлар ва уларнинг йўлидан юрганлар чеккан эдилар.

Бутпарастларга қарши тавҳид байроғини кўтарган Ҳазрати Иброҳим (алайҳиссалом) оловга ташланган эди. Юсуф (алайҳиссалом) ўз биродарлари ичида ёлғизликка маҳкум қилинган ва ўз ватанидан ташқарида тухматга учраб, бир муддат зиндонда ётишга мажбур бўлган эди.

Бани Исроил Ҳазрати Мусони (алайҳиссалом) нодон бир қавм қаршида ёлғиз ташлаб қўйган: “Эй Мусо! Сен Раббинг билан бирга уларга қарши жанг қил. Кейин биз сенинг орқангдан борамиз”, деган эди.

Мазлум пайғамбар Закариё (алайҳиссалом) ақлсиз Бани Исроил қавми томонидан арра билан иккига бўлинган, унинг ўғли Яҳё (алайҳиссалом) ваҳшиёна тарзда ўлдирилган эди.

Исо (алайҳиссалом) ўғрилар билан бирга банд қилинган, Пайғамбаримизни (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) Тоифда бадбахтлар тошбўрон қилган эди.

Инсоният тарихидан бундай мисолларни кўплаб келтириш мумкин.

Бу муборак зотлар барча зулмларга Оллоҳ берган сабр билан чидашган ва шу тарзда олий мақомларга эришишган. Баъзан Жаноби Ҳақ солиҳ кишиларни ўз ҳимоясига олар эди. Асҳоби Каҳф бадбахт жамоат ичида қолганида илоҳий ҳимоя остида уйкуга кетган ва фақат солиҳ бир жамият майдонга келганидан кейин уйкудан уйғонган эди.

Ҳазрати Мавлоно ориф кишиларни булбулга ўхшатар экан, уларнинг ёмон хулқли кишилар билан улфат бўла олмаслигини таъкидлайди:

“Булбулларнинг манзили чаманзор ва гулистон. Ифлос кўнғизларнинг ватани эса нажосат маконидир”.

Бу оламда жинслар ва улар турадиган жой ичида ҳамоҳанглик бор. Булбул чаманзор ва гулистонлар ҳамда улардан оққан чашмалардан завқланар экан, кўнғизлар нажосатдан – ахлоқсизлик, фасод ва нифоқдан лаззат оладилар. Бундай ҳолни гўзал бир кабутарнинг кўнғизга айтган ушбу сўзларидан ҳам билиб олсак бўлади:

“Эй нажосат кўнғизи! Сен гулзордан кочмоқдасан, аммо сенинг бу нафратинг гулистоннинг гўзаллигидан далолатдир”.

Бир-биридан айри бундай хусусиятлар яхшилик ва ёмонлик орасидаги илоҳий бир мувозанат натижасидир. Донишмандлар жинслар орасидаги бу жозоба мувозанатини азалий ишқ ва ошнолик деб таърифлайдилар ва мукаррам ўлароқ яратилган, лекин кейинчалик жаҳолат қули бўлган инсоннинг асл мувозанатига эришиши учун ғайрат кўрсатадилар.

Минг бир алам ва қайғу-фарёдлари билан тўлган бу дунё ҳаётида инсонлар фақат солиҳ, комил ва ориф кишилар раҳбарлигида муваффақиятга эришишлари мумкин.

Абадий оламга оид бўлган руҳ мана шу тарзда ўткинчи оламга оид бўлган нафснинг изтиробларидан қутулади. Бунинг учун эса инсон кўнглини ғофиллар мажлисидан муҳофаза этиш йўлида саъй-ҳаракат қилиши керак.

Ҳазрати Мавлоно бу ҳақиқатни бундай ифодалядилар:

“Қуш фақат ўз жуфти билан парвоз қилади. Ўз жуфтингдан бошқалар билан бирга бўлиш мазорда ўтириш кабилдир.

Ҳар нарса ўз жуфтига ошно экан, зариф бир оҳу эшак ва ҳўкизлар ичида қандай яшаши мумкин?”

Барча яқинлик, дўстлик муштарак дунёларнинг муштарак фикр ва тушунчалари ичида содир бўлади. Бир-бирига зид оламларда яшаганлар мажбуран муроасага келсалар ҳам, ўлимдан аччиқроқ изтироблар ичида қоладилар.

Имом Ғаззолий бу ҳақиқатни ифода қилиш мақсадида бундай деганлар: “Фақат хасталиклар эмас, инсонларнинг ахлоқ ва феъллари ҳам бир-бирларига зарар беради. Яхшилар билан бирга бўлганлар яхшиликка, ёмонлар билан бирга бўлганлар ёмонликка дучор бўладилар”.

Ҳадиси шарифда ҳам:

“Яхши дўст билан ёмон дўстнинг мисоли мушк сотувчи билан темирчи дўконидаги босқончига ўхшайди. Мушк сотувчиси сенга хушбўй мушк беради, босқончи эса ё кийимнингни ёқади, ёки ундан ёмон ҳид қолади”⁷⁷, дейилади.

Халқ орасида машҳур бўлган “Кўр билан ётган ғилай бўлиб уйғонади” деган мақол бу ҳақиқатнинг исботидир.

Оллоҳ! Бу оламда бизларни ҳикмат ва сирлар хазинаси бўлган бандаларинг билан дўст айла!

Омин!

77. Бухорий. “Буйуъ”, 38; Муслим. “Бирр”, 146.

БИР ОНАДАН АЙРИЛДИК

*Она ҳаққиға диққатли бўл! Уни бошингга кўтар!
Зеро, агар оналар тўлғоқ оғриги чекмаганларида
чақалоқлар дунёга йўл топа олмас эдилар.*

Мавлоно Жалолиддин Румий

Ҳар бир жонли мавжудотнинг ҳаёт остонасидаги муштарақ сифати ожизлик ичида дунёга келишидир. Шунинг учун ҳам мавжудот ожизликдан баркамолликка эришгунга қадар шафқат ва марҳаматга муҳтож бўлади. Оддий кўчатдан тортиб инсонларга қадар барчанинг қисмати шу.

Шафқат ва марҳаматнинг энг гўзал намуналари эса оналар қалбида. Инсондаги оналик сифати ҳеч бир мавжудотда учрамайдиган устунликка эга. Чунки инсон онасидан нафақат моддий озуқа, балки маънавий озуқа ҳам олади. Оналар оламнинг Парвардигорига энг яқин бўлиш истейдодига соҳиб бўлган инсонларни дунёга келтирадилар. Пайғамбарлардан тортиб дунёдаги энг ожиз мавжудотга қадар ҳамма моддий ва маънавий озиғини ҳаётининг бошида ўз онасидан олади. Оналар Яратувчининг марҳаматидан энг кўп насиба олган зотлардир.

Лекин хиёнаткор оналар ҳам йўқ эмас. Чаён ўз боласини елкасида кўтариб юргани ҳолда ўз тукқан болаларини боғ ва хиёбонларга ташлаб қочаётганлар ҳам оналардир. Туғма хасталик билан туғилган боласига бир умр марҳамат кўрсатиб ўтадиганлар ҳам онадир.

Аёлларнинг асл бахти уларнинг она бўлиши билан бошланади. Воқеан, “*Жаннат оналар оёғи остидадир*” ҳадиси шарифи оналар ҳақидаги энг олий шаҳодати Муҳаммадийдир.

Коинотнинг фахри бўлмиш Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) оналарга ҳурмат кўрсатишнинг энг олий намуналарини бизга мерос қолдирганлар. Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ўзларини эмизган сут оналарини зиёрат қилганларида чопонларини ерга тўшаб, устига оналарини ўтқазар эдилар. Эмизган оналари ичкари ва ташқарига кириб-чиққанларида ўринларидан туриб ҳурмат кўрсатар эдилар.

Буюк аллома Имоми Аъзам (раҳматуллоҳи алайҳ) Бағдод зиндонларида зулм чекар эканлар: “Бу ҳолимдан асло онажоним хабардор бўлмасин! У киши чекадиган қайғуга мен чидай олмайман”, деб оналарига бўлган муҳаббатларини изҳор қилган эдилар.

Маънавият йўлининг улуғларидан ва устозларидан Шоҳ Накшбанд Муҳаммад Баҳоуддин Бухорий ҳазратлари (раҳматуллоҳи алайҳ) бундай деган эдилар: “Бизнинг қабримизни зиёрат қилгани келганлар олдин онамизнинг қабрини зиёрат қилсинлар”.

Шунинг учун ҳам бугун бу улуғ пирнинг қабри бошига келганлар биринчи галда у зотнинг оналари қабрини зиёрат қиладилар.

Абдурахмон Жомий ҳазратлари (раҳматуллоҳи алайҳ): “Мен онамни нега севмайки, у мени бир муддат ўз жисмида, сўнг узун ҳаёт кучоғида ва ўлгунга қадар қалбининг шафқат хонасида ташигандир. Унга ҳурматсизлик қилишдан ҳам ёмонроқ бир нарса бўлиши мумкинми?” деганлар.

Шу нарса ҳақиқатки, фазилатли оналар энг олий ҳурмат, чуқур ва нозик бир муҳаббатга сазовордирлар.

Она қалби – оталарнинг чарчоғи ва болалар инжиқлигини эритадиган сабр ва фазилат жавҳари.

Она – илоҳий қудрат билан кенг қилинган бир раҳмат кучоғи.

Оиланинг саодати онанинг юзидаги табассумдан бошланади. Болаларнинг ҳар қандай қийинчиликлари уларнинг шафқат тўла назари билан бартараф бўлади. Она қалбидан бошқа авлодлар учун саодат ва ҳаёт манбаи бўлган бошқа бир макон борми?

Она қалбига бўлган ихлос-этиқодни шоир Нажиб Фозилнинг ушбу мисраларида ўқиймиз:

“Йиғланг, сув юксалсин,

Балки қутулар кема.

Дуоларинингиз қабул бўлсин,

Бизни дуо қилинг, она...”

Она қалбида мужассам шафқатни ўлчайдиган ўлчов борми?

Ўзи емай едирган... Ўзи киймай кийдирган... Ўзи ухламай ухлатган... Ҳаёт бўронларида бизларга гард қўнмасин деб жонларини фидо қилган ота-оналаримизнинг ҳақларини ўтай оламизми?

Биз бир онадан айрилдик...

Қалби шафқат, марҳамат, иффат, одоб, тўғрилиқ, жўмардлик, тафаккур тўла бир онадан...

Ҳаётни ўзига тўқ оиладан бошлагани ҳолда тавозеъси ва фақиркўнгилли экани билан улуғлашган онадан...

Турмуш ўртоғининг хизматларини қилар экан, болалари зехнига Қуръони каримни жойлаштирган хофиза онадан...

Тозалик ва интизомга чанқоклигига қарамай атрофидан юз берган хатоларга чидам ва сабр кўрсатган онадан...

Ўзи яшаган жамиятда исломий қоидалар хўрлангани ҳолда шахсий ҳаётида болалигидан бошлаб диний фарзларни адо этган онадан...

Ўз боласини кучоғидан қўймагани ҳолда шафқат ва марҳамати билан ўзи кўрган-кўрмаган ва меҳрга мухтож бўлган бутун ожиз мавжудотни дуолари, андишалари ва амалий ҳаракатлари билан баҳраманд этишга уринган онадан...

Онамизнинг илтифоти ҳам, танбехлари ҳам ўлчовли эди. Энг яқин кишиларига ҳам ҳақиқатни айтишдан қайтмас эдилар. Қалби ҳам, ташки дунёси ҳам мисоли кўзгу эди. Самимиятига ишонгани учун ҳеч ким у кишидан хафа бўлмасди. Жўмардликдан хурсанд бўлар, жаҳл нималигини билмас эдилар.

Етимларни, кимсасизларни, ёлғиз қолганларни хурсанд қилиш у киши учун ҳузур манбаи эди. Оила қурадиган ёш қизларга ўзига келган ҳадяларни бўлиб беришдан завқ олардилар.

Хасисликдан нафратланар, атрофидагиларга кўнгил саройи орқали муомала қилишни ихтиёр айлаган бир она эдилар онамиз...

Сухбатлари файзга тўла эди. Кичкина болалар билан суҳбат курганда уларнинг даражасига туша олар, Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ҳадисларини уларнинг ақлига кўра тушунтирар эдилар. Ислом динининг шакл ва руҳини қалбларига жойлаган эдилар. Бу у кишининг Пайғамбарга (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ва Оллоҳнинг дўстларига бўлган муҳаббатининг акси эди. Уларнинг руҳий

дунёсига изоҳ берар экан, чехраларининг латиф ва зариф кўриниши, ҳаёт тўла табассуми, суҳбатдошларига бўлган муҳаббати, битмас-туганмас сабри, ҳақиқий мўминларга хос назокати мажлисларининг кўрки эдилар. У киши етти ёшдан етмиш ёшгача барчанинг кўнглини бирдай топа оладиган бир мушфик бир Она эдилар...

Унинг ҳаёти ва суҳбатлари хушбўй ҳидли гўзал гуллардан тузилган гулдаста каби эди...

Хузурларида ўлим ва охиратдан сўз юритганимда: “Мени кўрқитма! Раббим марҳамат эгасидир”, дер эдилар. Балки онамдаги бу ҳол у кишининг ҳазрати Мавлонога бўлган муҳаббати туфайли эди. Маснавий ҳикояларидан жуда завқ олардилар. Менинг қалбимда Ҳазрати Мавлонога ва авлиёларга муҳаббат уруғларини эккан киши ҳам онам эдилар. Ушбу “Маснавий боғчасидан” номли китобимнинг энг биринчи ўқувчиси ҳам ҳазрати онам бўлдилар! “Кўзгудаги ёлғон” бўлимини ўқиб берганимда узоқ ҳаёлга толдилар. Бир оҳ чекиб:

– Накадар тўғри, – дедилар. Орадан бир оз муддат ўтиб:
– Менга шу бўлимни яна бир марта ўқиб бер, – деб илтимос қилдилар...

Онамнинг дунёдан айрилишлари биз учун “Кўзгудаги ёлғон”нинг бир исботидир. Зеро, инсоният Одам (алайҳиссалом) давридан буён “Кўзгудаги ёлғон”да чайқалиб келади.

Шоир Зиё Пошша бу ҳаёт можаросини ўз шеърида накадар ҳаққоний тасвирлаган эди:

“Эй дунё! Олтин кумушингда ҳеч вафо йўқдир,

Сафар чоғи барчасини тарк этар инсон”.

(Бу ўткинчи замон ила маконнинг кумуш ва олгинида ҳеч бир вафо йўқ. Чунки инсон абадий олам сари йўлчиликка чиққанида ёлғиз чиқади).

Шундан кейин у мухтарама зот билан тобутда – оқ чойшаблар ичида ётганларида видолашдик. Кафан ичида худди чойшабга ўралган бола каби эдилар. Ҳаётлари давомида қўллари ва кўнгилларидан туширмаган Қуръони каримнинг нурига чўмган, ҳар томонлари порлоқ эди. Ҳаётликларида оқ рангни жуда севар эдилар. Энди эса ўзларини ўраб олган нурларда ўзгача бир оппоқлик бор эди. Орқаларида қолаётганларга нурлар ичида: “Сизга салом бўлсин!” деяётгандай эдилар.

Бу менинг 1997 йил 4 март куни Эренкўйдаги Сахрои Жадидда илоҳий раҳматга қовушган онам эдилар. Менинг онам эдилар. Шу билан бирга, бутун мўминларнинг севинч ва қайғуларига шерик бўлган бир она эдилар...

Оллоҳ! Отам билан онам мени болалигимдан бери тарбия қилганлари каби, Сени танитиб Сенинг йўлингдан юритганлари, Сенинг дўстларингни севдирганлари каби Сен ҳам отамга лутф ва кароматингдан узун умр, солиҳ амаллар эҳсон айла; раҳматингга қовуштирганинг онамни ҳам марҳаматингга ғарқ айла!

Ушбу сатрларни ўқиган биродарларимизнинг қалбларини ҳам илоҳий нурдан баҳраманд бўлган, маърифат денгизидан насиба олган, лутф ва карам сирларига ошно бўлган бандаларингдан айла, эй марҳаматлиларнинг марҳаматлиси бўлган Оллоҳ!

Омин!

У зотни таниган ёки шу ожиз сатрларим орқали таниб қолган барча мўмин-мусулмонлардан муборак руҳлари учун фотиҳалар ўқишини иштайман.

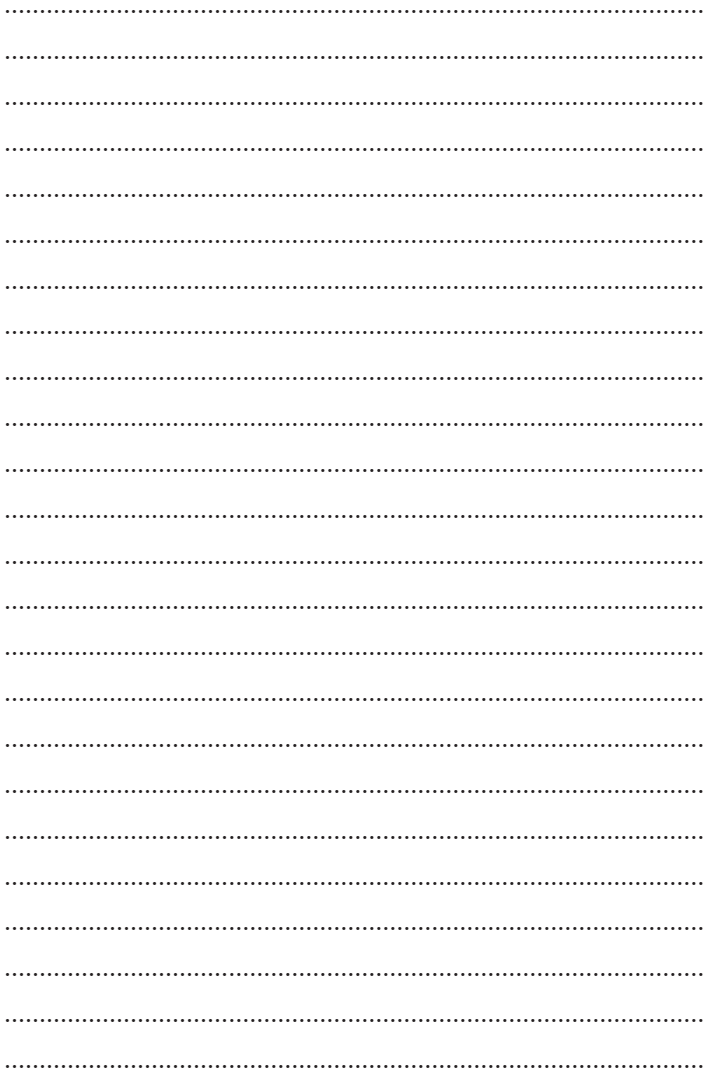
Оллоҳ барчаларингиздан рози бўлсин!

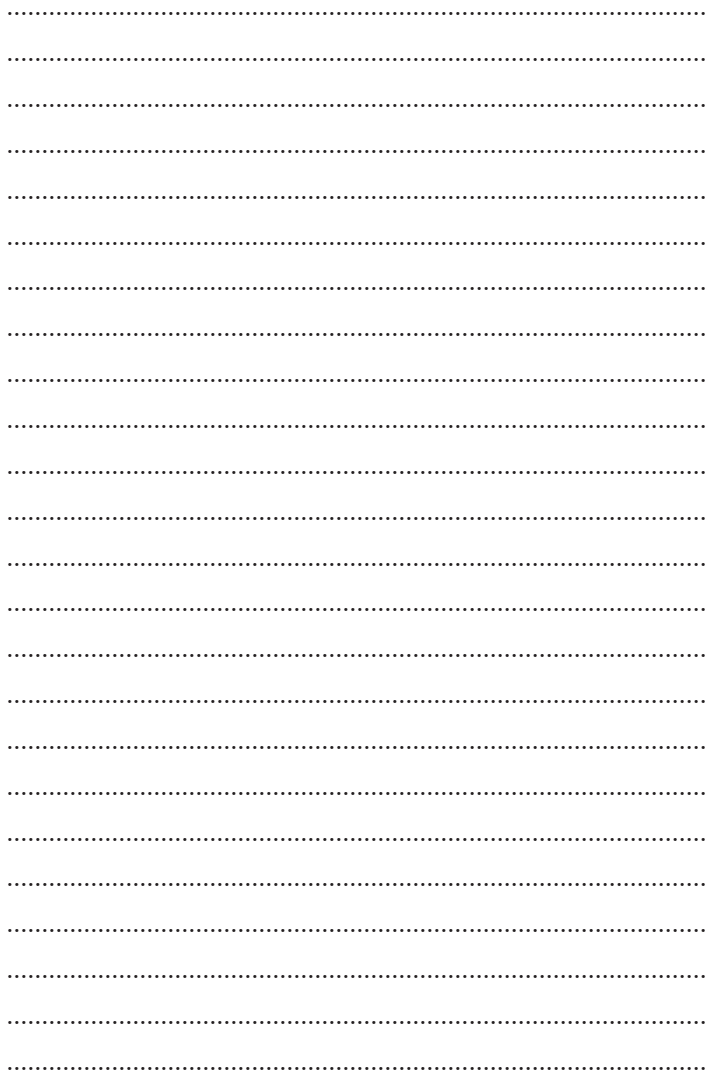

МУНДАРИЖА

Бир кўза сув.....	5
Кўнгил ойнасидан.....	15
Лайлини инжитма.....	24
Лайли маҳалласининг қоровули.....	33
Кўзгудаги ёлғон.....	45
Муҳаббат ва хусумат.....	54
Марҳаматнинг баракати.....	62
Инсон бўл, Инсон!.....	69
Золимнинг яхшилиги.....	77
Асирликдан хурриятга.....	88
Нафс кутурган арслон кабидир.....	96
Нафс мавжудлигининг ҳикмати.....	102
Илоҳий қаҳр.....	110
Борлик девори.....	122
Бу оқшом Ҳиндистонда.....	132
Коинот, Қуръон ва Инсон.....	139
Ҳақнинг таржимонлиги.....	148
Илоҳий қонунлардаги истиснолар ҳикмати.....	155
Оламдаги ваҳдат тамойили.....	163
Тасаввуф ва илми ладуний.....	172
Ҳазрати Мавлоно, Шамс ва Шаби Арус.....	186
Улфат.....	197
Бир Онадан айрилдик.....	205

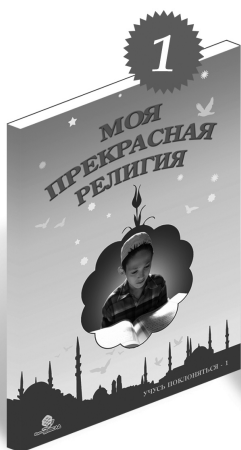

МОЯ ПРЕКРАСНАЯ РЕЛИГИЯ

*Вы можете заказать
бесплатный каталог Издательства.*

Наши книги и журнал «Золотой Родник» Вы можете приобрести, обратившись в офис,
к региональным представителям, и в магазинах, продающих исламскую литературу.

Вы можете заказать их наложенным платежом, позвонив по телефону,
отправив заявку по почте, SMS или Интернету.

Книги и журналы можно заказать:

Почтовый адрес: 125412 г. Москва, а/я 28
Офис: г. Москва, м. Петровско-Разумовская, ул. Ангарская, 21
Тел / Факс: 8 (499) 9066717 - 8 (495) 7074666, 8 (964) 7818321
www.sadpress.com - izdatelstvo-sad@yandex.ru

Доцент Махмуд Денизкушлары

ПРАВСТВЕННОСТЬ МУСУЛЬМАНИНА В ХАДИСАХ

Имам Газали

САКРАЛЬНЫЕ ТАЙНЫ СМЕРТИ И МОГИЛЫ из "Ихья Улюм ад-Дин"

*Вы можете заказать
бесплатный каталог Издательства.*

Наши книги и журнал «Золотой Родник» Вы можете приобрести, обратившись в офис, к региональным представителям, и в магазинах, продающих исламскую литературу. Вы можете заказать их наложенным платежом, позвонив по телефону, отправив заявку по почте, SMS или Интернету.

Почтовый адрес: 125412 г. Москва, а/я 28
Офис: г. Москва, м. Петровско-Разумовская, ул. Ангарская, 21
Тел / Факс: 8 (499) 9066717 - 8 (495) 7074666, 8 (964) 7818321
www.sadpress.com - izdatelstvo-sad@yandex.ru